

**T.C.
VAN YÜZÜNCÜ YIL ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
KAMU YÖNETİMİ ANABİLİM DALI**

**KALKINMA AJANSI DESTEKLERİNİN VAN EKONOMİSİNE ETKİSİ:
CAZİBE MERKEZLERİNİ DESTEKLEME PROGRAMI ANALİZİ**

YÜKSEK LİSANS TEZİ

**HAZIRLAYAN
RABİA YENİGÜN**

**DANIŞMAN
PROF. DR. ABDULMENAF TURAN**

VAN - 2021

KABUL VE ONAY SAYFASI

Rabia Yenigün tarafından hazırlanan “Kalkınma Ajansı Desteklerinin Van Ekonomisine Etkisi: Cazibe Merkezlerini Destekleme Programı Analizi” adlı tez çalışması aşağıdaki jüri tarafından OY BİRLİĞİ ile Van Yüzüncü Yıl Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Kamu Yönetimi Anabilim Dalında YÜKSEK LİSANS TEZİ olarak kabul edilmiştir.	
Danışman: Prof. Dr. Mahmut Güler Anabilim Dalı, Üniversite Adı: Kamu Yönetimi, Trakya Üniversitesi Bu tezin, kapsam ve kalite olarak Yüksek Lisans Tezi olduğunu onaylıyorum	
Başkan : Doç Dr. Vedat Yılmaz Anabilim Dalı, Üniversite Adı: Kamu Yönetimi, Van YYÜ Bu tezin, kapsam ve kalite olarak Yüksek Lisans Tezi olduğunu onaylıyorum	
Üye : Prof. Dr. A. Menaf Turan Anabilim Dalı, Üniversite Adı: Kamu Yönetimi, Van YYÜ Bu tezin, kapsam ve kalite olarak Yüksek Lisans Tezi olduğunu onaylıyorum	
Üye : Unvanı Adı SOYADI Anabilim Dalı, Üniversite Adı Bu tezin, kapsam ve kalite olarak Yüksek Lisans Tezi olduğunu onaylıyorum/onaylamıyorum	
Yedek Üye : Unvanı Adı SOYADI Anabilim Dalı, Üniversite Adı Bu tezin, kapsam ve kalite olarak Yüksek Lisans Tezi olduğunu onaylıyorum/onaylamıyorum	
Yedek Üye : Unvanı Adı SOYADI Anabilim Dalı, Üniversite Adı Bu tezin, kapsam ve kalite olarak Yüksek Lisans Tezi olduğunu onaylıyorum/onaylamıyorum	
Tez Savunma Tarihi:	28/05/2021
Jüri tarafından kabul edilen bu tezin Yüksek Lisans Tezi olması için gerekli şartları yerine getirdiğini ve imzaların sahiplerine ait olduğunu onaylıyorum. Prof. Dr. Bekir KOÇLAR Sosyal Bilimler Enstitüsü Müdürü	

ETİK BEYAN

Van Yüzüncü Yıl Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü **Tez Yazım Kurallarına uygun olarak hazırladığım bu tez çalışmada;**

- Tez içinde sunduğum verileri, bilgileri ve dokümanları akademik ve etik kurallar çerçevesinde elde ettiğimi,
- Tüm bilgi, belge, değerlendirme ve sonuçları bilimsel etik ve ahlak kurallarına uygun olarak sunduğumu,
- Tez çalışmada yararlandığım eserlerin tümüne uygun atıfta bulunarak kaynak gösterdiğimi,
- Kullanılan verilerde herhangi bir değişiklik yapmadığımı,
- Bu tezde sunduğum çalışmanın özgün olduğunu

bildirir, aksi bir durumda aleyhime doğabilecek tüm hak kayıplarını kabullendiğimi beyan ederim. (01.07.2021)

(İmza)

Rabia Yenigün

Yüksek Lisans Tezi

VAN YÜZÜNCÜ YIL ÜNİVERSİTESİ

SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ

Temmuz, 2021

KALKINMA AJANSI DESTEKLERİNİN VAN EKONOMİSİNE ETKİSİ: CAZİBE MERKEZLERİNİ DESTEKLEME PROGRAMI ANALİZİ

ÖZET

Bölgesel kalkınma “ülkenin bütününde yer alan bölgelerin çevre bölgeler ve dünya ile karşılıklı etkileşimi ile oluşan bölge vizyonunu dikkate alan, katılımcılık ve sürdürülebilirliği temel ilke edinen ve insan kaynaklarının geliştirilmesi yoluyla bölge refahının yükseltilmesini amaçlayan çalışmalar bütünü” şeklinde tanımlanmıştır (Devlet Planlama Teşkilatı [DPT], 2003). Bölgesel kalkınmanın gerçekleşmesi o bölgenin içinde barındırdığı potansiyelin ortaya çıkarılabilmesi ve kullanılabilir hale getirilmesiyle yakından ilgilidir. Bunun gerçekleşebilmesi için ihtiyaç duyulan kilit yapılardan biri kalkınma ajanslarıdır. Bölgeler arasındaki dengesizliklerin ortadan kaldırılması için gerekli olan bölgesel kalkınma politikalarının gerçekleştirilmesi amacıyla kurulan kalkınma ajansları mali destek, teknik destek, fizibilite desteği, finansman desteği gibi farklı programlarla proje ve faaliyet destekleri sağlamaktadır. Bunlardan bir tanesi de Van ilinde uygulanan Cazibe Merkezlerini Destekleme Programıdır.

DAKA, potansiyelleri ve lokomotif sektörleri kullanarak bölgenin ulusal ekonomiye katkısını artırmak ve cazibe merkezlerinin fiziki ve sosyal alt yapısını iyileştirmek amacıyla 13 projeye destek vermiştir. Bu tez çalışmasında Doğu Anadolu Kalkınma Ajansının 2010-2020 yılları arasında desteklemiş olduğu CMDP projeleri incelenmiştir. Gerçekleştirilen projelerin bölgenin gelişimine sağladığı katkılar bölgesel kalkınma kriterleri çerçevesinde değerlendirilmiştir.

Bu tez çalışmasında, DAKA desteği ile hayata geçirilen CMDP projelerinin Van ilinde özellikle istihdamı, imalatı ve turizm gelirlerini artırmaya odaklandığı ve bu doğrultuda sanayi, turizm, tarım gibi alanlarda bölgesel kalkınmaya katkı sağladığı sonucuna ulaşılmıştır.

Anahtar Kelimeler: bölgesel kalkınma, kalkınma ajansı, kalkınma, devlet destekleri

Sayfa Sayısı: xi+81

Tez Danışmanı: Prof. Dr. Abdulmenaf Turan

(M.Sc. Thesis)

Rabia YENİGÜN

VAN YÜZÜNCÜ YIL UNIVERSITY
INSTITUTE OF SOCIAL SCIENCES
July, 2021

**IMPACT OF DEVELOPMENT AGENCY SUPPORTS ON VAN'S
ECONOMY: ATTRACTION CENTRES SUPPORT PROGRAMME
ANALYSIS**

ABSTRACT

Regional development is defined as “all actions taking into account the vision of the region created through interaction of the regions throughout the country with the surrounding regions and the world, where being participatory and sustainability are the fundamental principles, aiming at boosting welfare of the region through development of human resources” (DPT, 2003). Realisation of regional development is closely related to being able to reveal and making usable the potential that region has. One of the key structures needed to realise this is the development agencies. Development agencies established to implement regional development policies required to eliminate interregional disparities provide project and activity supports through different programmes as financial support, technical assistance, feasibility support, financing support, etc. One of these is the Attraction Centres Support Programme (Cazibe Merkezlerini Destekleme Programı, CMDP) implemented in Van province.

EADA has supported 13 projects with a view to increase the contribution of the region to the national economy using potentials and locomotive sectors and improve physical and social infrastructure of the attraction centres. CMDP projects supported by Eastern Anatolia Development Agency from 2010 to 2020 were studied in this thesis. Contributions made by the implemented projects to the development of the region were assessed within the framework of regional development criteria.

In this thesis, it has been concluded that the CMDP projects implemented with the funding of EADA focused on boosting employment, manufacturing and tourism revenues in particular and, in line with this, contributed to regional development in areas as industry, tourism and agriculture.

Key Words: regional development, development agency, development, government support

Quantity of Page: xi+81

Supervisor: Prof. Dr. Abdulmenaf Turan

İÇİNDEKİLER

ÖZET.....	iii
ABSTRACT	iv
İÇİNDEKİLER	v
SİMGELER VE KISALTMALAR DİZİNİ	vii
ŞEKİLLER DİZİNİ	viii
ÇİZELGELER DİZİNİ	ix
GÖRSELLER DİZİNİ.....	x
ÖN SÖZ.....	xi
GİRİŞ	1
1. KAVRAMSAL ÇERÇEVE.....	4
1.1. Kalkınma	4
1.2. Kalkınmanın Sınıflandırılması	6
1.2.1. Kırsal Kalkınma	6
1.2.2. Dengeli Kalkınma	7
1.2.3. Dengesiz Kalkınma	9
1.2.4. Sürdürülebilir Kalkınma.....	10
1.3. Küreselleşme	13
1.4. Küreselleşmeden Bölgeselleşmeye	17
1.5. Bölgesel Kalkınma	19
1.6. Kalkınma Ajansları.....	21
2. TÜRKİYE’DE KALKINMA POLİTİKALARI VE BÖLGESEL KALKINMA AJANSLARI.....	23
2.1. Türkiye’de Kalkınma Politikaları.....	23
2.2. Türkiye’de Bölgesel Kalkınma Ajanslarının Kuruluşu.....	28
2.2.1. Kalkınma Ajanslarının Yapısı.....	29
2.2.1.1. Teşkilat Yapısı	30
2.2.1.2. Personel Yapısı	31
3. DOĞU ANADOLU KALKINMA AJANSININ BÖLGESEL KALKINMAYA KATKISI.....	33
3.1. Araştırmanın Metodolojisi	33
3.2. Bulgular ve Analiz.....	34

3.2.1.	DAKA 2014-2023 Bölge Planı	34
3.2.2.	DAKA DESTEKLERİ	36
3.2.2.1.	Proje Teklif Çağrısı (PTÇ).....	36
3.2.2.2.	Güdümlü Proje Desteği (GPD)	39
3.2.2.3.	Doğrudan Faaliyet Desteği (DFD).....	41
3.2.2.4.	Fizibilite Desteği (FD)	42
3.2.2.5.	Teknik Destek (TD)	43
3.2.2.6.	Sosyal Gelişmeyi Destekleme Programı (SOGEP)	45
3.2.2.7.	Cazibe Merkezlerini Destekleme Programı (CMDP).....	46
4.	SONUÇ	71
	KAYNAKLAR	75
	EKLER.....	80
	ÖZGEÇMİŞ	
	TEZ ORJİNALLİK RAPORU	

SİMGELER VE KISALTMALAR DİZİNİ

Bu çalışmada kullanılmış kısaltmalar, açıklamaları ile birlikte aşağıda sunulmuştur.

Kısaltmalar	Açıklamalar
AB	Avrupa Birliği
CMDP	Cazibe Merkezlerini Destekleme Programı
DAKA	Doğu Anadolu Kalkınma Ajansı
DAP	Doğu Anadolu Projesi Ana Planı
DFD	Doğrudan Faaliyet Desteği
DOKAP	Doğu Karadeniz Bölgesel Gelişme Planı
DPT	Devlet Planlama Teşkilatı
GAP	Güneydoğu Anadolu Projesi
GSKD	Gayri Safi Katma Değer
GSMH	Gayri Safi Milli Hasıla
GSYİH	Gayri Safi Yurt İçi Hasıla
KOBİ	Küçük ve Orta Büyüklükteki İşletmeler
KÖYD	Kalkınmada Öncelikli Yöreler Dairesi
KSS	Küçük Sanayi Sitesi
OECD	İktisadi İşbirliği ve Gelişme Teşkilatı
OSB	Organize Sanayi Bölgesi
PFDY	Kalkınma Ajansları Proje ve Faaliyet Destekleme Yönetmeliği
SEGE	Sosyoekonomik Gelişmişlik Endeksi
SOGEP	Sosyal Gelişmeyi Destekleme Programı
SOP	Sonuç Odaklı Program
SSCB	Sovyet Sosyalist Cumhuriyetler Birliği
STK	Sivil Toplum Kuruluşu
TDİSOSB	Tarıma Dayalı İhtisas Sera Organize Sanayi Bölgesi
TRB2 Bölgesi	Bitlis, Hakkâri, Muş ve Van illerini kapsayan Düzey II Bölgesi
YYÜ	Yüzüncü Yıl Üniversitesi
ZBK	Zonguldak-Bartın-Karabük Bölgesel Gelişme Projesi

ŞEKİLLER DİZİNİ

Şekil 1.1. Sürdürülebilir Kalkınma Üçgeni.....	12
Şekil 3.1. PTÇ Kapsamında Desteklenen Projelerin İllere Göre Sayıları.....	36
Şekil 3.2. PTÇ Kapsamında Desteklenen Projelerin İllere Göre Destek Miktarı	37
Şekil 3.3. Desteklenen GÜDÜMLÜ Projelerin İllere Göre Sayıları	39
Şekil 3.4. Desteklenen GÜDÜMLÜ Projelerin İllere Göre Destek Miktarı	39
Şekil 3.5. DFD Kapsamında Desteklenen Projelerin İllere Göre Sayıları	41
Şekil 3.6. DFD Kapsamında Desteklenen Projelerin İllere Göre Destek Miktarı	42
Şekil 3.7. FD Kapsamında Desteklenen Projelerin İllere Göre Sayıları	43
Şekil 3.8. FD Kapsamında Desteklenen Projelerin İllere Göre Destek Miktarı	43
Şekil 3.10. TD Kapsamında Desteklenen Projelerin İllere Göre Sayıları.....	44
Şekil 3.11. TD Kapsamında Desteklenen Projelerin İllere Göre Destek Miktarı	44
Şekil 3.12. Yıllar İtibariyle Tamamlanan Proje Sayısı	47
Şekil 3.13. Yıllar İtibariyle Kullanılan Kaynak (milyon TL)	47

ÇİZELGELER DİZİNİ

Tablo 1.1. Küreselleşme Evreleri.....	16
Tablo 3.1. Van İli Eğitim İstatistikleri	37
Tablo 3.2. Projelerin NACE Koduna Göre Dağılımı.....	38
Tablo 3.3. Güdümlü Projeler.....	40
Tablo 3.4. SOGEP Projelerinin İllere Göre Dağılımı	45
Tablo 3.5. CMDP Van Projeleri.....	48
Tablo 3.6. CMDP Van Projelerinin Sektörel Dağılımı	57
Tablo 3.7. Projelerin Bölge Planı ile İlişkisi	58

GÖRSELLER DİZİNİ

Görsel 2.1. Kalkınma Ajansları ve Faaliyet Gösterdikleri Düzey 2 Bölgeleri.....	29
Görsel 3.1. CMDP Projelerinin Kent Coğrafyasında Dağılımı.....	49

ÖN SÖZ

Kalkınma ajanslarının bölgesel kalkınmaya olan etkisiyle ilgili literatürde çok sayıda akademik çalışma mevcuttur. Mevcut çalışmalardan farklı olarak Doğu Anadolu Kalkınma Ajansının yürüttüğü Cazibe Merkezlerini Destekleme Programı'nın bölgeye katkısıyla birlikte proje paydaşlarının görüşlerinin de bilimsel veri olarak ortaya konulması düşüncesi bu tez konusunu belirlememde etkili olmuştur.

Tezimin her aşamasında desteğini hiçbir zaman esirgemeyen değerli danışmanım sayın Prof. Dr. Abdulmenaf Turan hocama, akademik tecrübelerinden istifade ettiğim kardeşim Şule Yenigün Altın'a, teknik desteğiyle yanımda olan kıymetli arkadaşım Mustafa Turna'ya, aileme ve Doğu Anadolu Kalkınma Ajansına teşekkür borç bilirim.

GİRİŞ

Küresel gelişmeler ülkelerin kalkınmasını sağlarken özellikle gelişmekte olan ülkelerde bölgeler arasında adaletsizlikler önemli bir tartışma konusu haline gelmiştir. Küreselleşme beraberinde ekonomik, sosyal, siyasi gibi birçok alanda gelişmeler ve yeni politikalar meydana getirmiştir. Bu durum bölgelerden bazılarının ekonomik olarak fazla kalkınmasına bir kısmının da geride kalmasına yol açmıştır. Bölgeler arasındaki dengesizlikleri en aza indirmek için bir takım yeni politikalar geliştirilmiştir. Bunlardan biri de dünyada Türkiye de dâhil olmak üzere birçok ülkede kurulan bölgesel kalkınma ajanslarıdır.

Türkiye’de en yoksul beş bölgedeki kişi başına GSYİH, genel ortalamanın üçte biri ile yarısı arasındadır. Bölgeler arasındaki eşitsizlikte dikkat edilmesi gereken diğer sosyoekonomik göstergeler hesaba katıldığında, yaşam beklentisi, okuryazarlık oranları, istihdam oranları, sağlık hizmetlerine erişim gibi hizmetlerde dikkat çeken eşitsizlikler bölgeler arasında göçün hızlanmasına neden olmuştur. AB ile uyum, Türkiye'nin bölgesel politikaları için temel bir itici güç olmuştur. Yıllık ilerleme raporu, devam eden bölgesel eşitsizliklerin ele alınması gerektiğini ve bölgesel politikanın başarılı bir şekilde yerine getirilmesi için bir takım yasal ve idari önlemlerin alınmasının zorunlu olduğunu vurgulamıştır. Türkiye bölgesel kalkınma yolunda son yıllarda birçok önemli dikkate değer adım atmıştır. Bunlardan biri Türkiye Devlet Planlama Teşkilatı öncülüğünde, ana öncelik eksenlerini ve kalkınma için “öncelikli bölgeler” olarak hedeflenenleri ana hatlarıyla belirten bir Ulusal Kalkınma Planı'nın hazırlanmasıydı. Bir taraftan da, bölgelerin her birinde bölgesel kalkınma ajanslarının kurulması gibi daha uzun vadeli bir bakış açısıyla, bölgesel düzeyde yeni yapıların oluşturulmasının yolunu açmıştır. Bu yapılar oluşturulurken gelecekte, bu kurumların bölgesel planlamada ve bölgesel ekonominin itici güçleri olarak önemli bir rol oynaması beklenmiştir (Reeves, 2006: 35).

Kalkınma ajansları bölgeler arasında ortaya çıkan bu eşitsizlikleri azaltmak ve bölgelerin sosyal ve ekonomik anlamda kendilerini geliştirme amacıyla kurulmuştur. Ajanslara, “bölge plân ve programlarının uygulanmasını sağlayıcı faaliyet ve projelere destek olmak, bölgenin kırsal ve yerel kalkınma ile ilgili

kapasitesinin geliştirilmesine katkıda bulunmak, bölgenin iş ve yatırım imkânlarının ulusal ve uluslararası düzeyde tanıtımını yapmak gibi bölgesel kalkınmaya katkı sunacak” görev ve yetkiler tanımlanmıştır. Buradan hareketle bu çalışmanın amacı Türkiye’de bölgesel kalkınma kapsamında Doğu Anadolu Kalkınma Ajansının Van bölgesinde yapmış olduğu faaliyetlerin analizini yapmaktır. Literatürde kalkınma ajanslarıyla ilgili yapılan çalışmalara bakıldığında yüksek lisans veya doktora tezi düzeyinde DAKA ile ilgili herhangi bir çalışma yapılmadığı görülmüştür. Çalışma bu nedenle önem arz etmektedir. Ayrıca çalışma DAKA’nın 2010-2020 yılları arasındaki bölgesel kalkınmaya sağlamış olduğu katkıyı göstermiş olması açısından önemlidir.

Çalışmada nitel araştırma yöntemlerinden biri olan doküman analizi ve görüşme tekniği kullanılmıştır. Doküman analizi, nitel araştırma yöntemlerinden, yazılı literatürün içeriğini özenle ve sistematik bir şekilde analiz etmek için kullanılan bir yöntemdir (Wach, 2013). Doküman analizi kullanılarak, Ajansın kalkınma kavramına yaklaşımı ve kuruluşundan itibaren TRB2 Bölgesi’nde bölgesel kalkınmayı sağlamak için izlediği yolda verilen desteklerin incelenmesi hedeflenmiştir. Keşfedici bir yaklaşıma izin veren niteliksel araştırma sürecinde konu ile ilgili resmi kaynaklar, raporlar ve ilgili yasal düzenlemeler incelemeye tabi tutulmuştur. Doküman analizi ve literatür taraması ile ulaşılamayan ve araştırmanın tamamlanması için yanıtlanması gerekli görülen konularda ise mülakat tekniğine başvurulmuştur. Bu aşamada, Cazibe Merkezlerini Destekleme Programı (CMDP) kapsamında Van ilinde yürütülen projelerin başvuru sahibi olan kurum ve kuruluşlar temsilcileri ile iletişime geçilmeye çalışılmıştır. 13 faydalananı kurumdan 5’inin temsilcileri ile iletişime geçilerek mülakatlar gerçekleştirilmiştir.

Çalışma toplam 3 bölümden oluşmuştur. Birinci bölümde konuyla ilgili temel kavramlar açıklanmıştır. İkinci bölümde Türkiye’de kalkınmayla ilgili politikalar ve bu kapsamda oluşturulan kalkınma ajanslarının faaliyetleri ve ajans yapısından söz edilmiştir. Üçüncü bölümde ise araştırmada elde edilen verilerin analizinden elde edilen bulgular değerlendirilmiştir. Bu bölümde, proje yürütücüleri ile yapılan görüşmeler kapsamında elde edilen bulgular analiz edilmektedir.

Araştırma yöntemi olarak doküman analizi ve görüşme teknikleri benimsenerek hazırlanan bu tez, DAKA'nın kuruluşundan bugüne kadar vermiş olduğu desteklerin içeriğini inceleyerek, Ajansın mali destek sağladığı programlardan biri olan CMDP özelinde kurumun kalkınma olgusuna yaklaşımına ve bu programın Van ilinin ekonomik gelişmesine katkısına dair bir analiz yapmaktadır. Bu çalışmanın, Ajans destekleri ile ilgili yeni araştırma alanlarının ortaya çıkmasına öncülük etme potansiyeli taşıdığı düşünülmektedir.

1. KAVRAMSAL ÇERÇEVE

1.1. Kalkınma

Kalkınma, tarih boyunca ülkelerin ve toplumların sosyoekonomik durumuna ve içinde bulundukları dönemin şartlarına göre bünyesinde farklı anlamlar barındıran bir kavram olmuştur. İlk etapta kalkınma ifadesinin kavram ya da sözcük olduğuna dair belirsizlikler mevcut olmuştur. Bir kelimenin kavram olarak ifade edilmesi için gösterdiği olguların kendi içinde çelişmeden tanımlanması gerekmektedir. Ancak bazı kelimeler, toplumsal ilişkilere içkin olan farklılıklar ve bu nedenle bazı etkenler tarafından deforme edilmekte veya sözcüğü kullanan kişiler tarafından içi doldurularak anlam kazandırılmaktadır. Alman edebiyat eleştirmeni ve dilbilimci Uwe Poerksen, Plastik Kelimeler: Günlük Dilin Tiranlığı adlı eserinde kalkınma ya da az gelişmişlik kelime ya da kavramlarının deforme edilen ve zaman içinde oldukça farklı amaçlar için kullanılan kelimeler olduğunu ifade etmiştir. Kalkınma kavramı kapitalizmin dünya ölçeğinde önemli bir dizi değişim geçirdiği günümüz koşullarında çok daha sorunlu bir kavram olmuştur. Dünya Bankası "kapsamlı kalkınma stratejilerinden" bahsederken OECD "kalkınma kavramının yeniden düşünülmesinden" bahsetmektedir (Ercan, 2003: 264-270).

Genel olarak kabul gören bir kavram olarak kalkınma

herkesin temel hak ve temel sağlık, adalet, güvenlik, istihdam ve eğitim hizmetlerine ve bilgi kaynaklarına kolayca ulaşabildiği, piyasa koşullarının adil bir şekilde işlediği, katılımcı, cinsiyet dengeli, demokratik ve kültürel dönüşümlere açık, saydam/hesap verebilir yönetim yapılarına sahip, toplumsal anlamıyla tüm dezavantajlı grup ve tabakaların ortadan kalktığı, sorun çözme yeteneği gelişmiş, doğal kaynakları koruyan ve geliştiren, insanların geleceğe güvenle baktığı toplum ya da topluluklar yaratma eylemidir (Açıkalın ve Saltık, 2007: 8).

Barnet'in tanımına göre "kalkınma bir bölgenin ekonomik etkinliğini ve istihdam olanaklarını o bölgede yaşayan herkesin avantaj sağlayacağı şekilde artırma kapasitesidir" (2008:220). Sözlük tanımı fiziksel, ekonomik, çevresel, sosyal ve demografik bileşenlerin etkisi ile yaratılan büyüme ve ilerleme süreci olan kalkınma ülkemizde de farklı dönemlerde farklı anlamlarda kullanılmıştır. İlk dönemlerde milli gelirde, ihracatta ve istihdam düzeyinde meydana gelecek artış üzerinden ekonomik

yönüyle ele alınmış olsa da ilerleyen dönemlerde kalkınmanın sosyal ve kültürel boyutları da dikkate alınmaya başlanmıştır (Mazı, 2014:12). Günümüzde kalkınmanın sadece ekonomik çağrışımları ile değil sosyal, siyasal, kültürel boyutları ile bir bütün olarak ele alınması kaçınılmazdır. Buradaki bütünlük, kalkınma kavramının, sadece ekonomiye indirgenemeyeceği gibi sadece toplumsal ve sosyal değişimlerin gerçekleşmesine de indirgemenin yanlış bir düşünce olduğunu göstermektedir. Kaynakların dağılımı, üretim tarzları, kurumsal yapı, toplumsal değerler, bireylerin tutum ve davranışları bir değişim sürecinden geçmekte ve sürekli olarak değişmekte ve yeniden biçimlenmektedirler. Bu sebeple kalkınma bu toplumsal gelişmelere yardımcı olacak olumlu etkenlerle ilişki içerisinde. Yani özetlemek gerekirse kalkınma, içinde bulunulan bir durumdan hareket ederek gelişmeyi ve değişimi tavsiye eden dinamik bir ifadedir (Oakley ve Garforth'tan aktaran Tolunay ve Akyol, 2006:118).

Türkiye’de 1950’li yıllarda egemen olan “hızlı büyüme” kavramıyla ilişkilendirilen kalkınma eylemi kişi başına düşen milli gelirin yüksek olmasıyla gerçekleşmekteydi. Kalkınmayla ilgili araştırmalarda adaletli bir gelir dağılımı, yoksulluk gibi konular daha geride kalmıştı. Bu dönemde gelişmekte olan ülkeler büyüme planlarını gerçekleştirirken insanların büyük çoğunluğunun hayat standartlarının aynı şekilde kaldığı görülmüştür. Bu da büyümenin hızlı olduğu dönemlerde bile o toplumda yaşayan yoksul nüfusun zenginleşemeyebileceğinin göstergesidir. Buradan hareketle ekonomik olarak kalkınmanın sadece ekonomik büyüme kavramına indirgenmemesi gerektiğini, bu şekilde kısıtlama yapılmasının doğru olmadığını göstermiştir. Birleşmiş Milletler 1996 İnsani Gelişme Raporu’nda “ekonomik büyüme” hedefinin nihai amaç olan “ekonomik kalkınmaya” ulaşmak için bir araç olduğu belirtilmiştir. Yoksulluğun en aza indirgenmesi için gelirin artırılmasıyla birlikte adaletli bir gelir dağılımı politikalarının uygulanmasının gerekli olduğu fikri önem kazanmıştır. Böylelikle sadece üretimi temel alan kalkınma politikalarından eğitim, sağlık gibi konuları kapsayan kalkınma politikalarına doğru bir evrilme gerçekleşmiştir (Güneş, 2016: 2).

Todaro ve Smith kalkınma kavramını üç tema altında incelemiştir. Bunlardan ilkinde kalkınma hayatın devamını sağlamak için gerekli yiyecek, barınma, sağlık ve

güvenlik gibi temel gereksinimlere ulaşılabilirliğin artırmasını kapsamaktadır. İkinci olarak kalkınma eğitim ve iş olanaklarının artırılması ile yaşam standardının yükselmesini kapsamaktadır. Bu kapsamda sosyopolitik ve ekonomik kurumların işler hale gelmesi, kültürel ve insani değerlere önem gösterilmesi gerekmektedir. Bu durum toplumların kendilerini daha değerli hissetmesini sağlayacaktır. Son olarak da kalkınma bireylere ve topluma sunulan ekonomik ve sosyal alanda özgürlüklerin artırılmasını içermektedir (akt. Güneş, 2016).

1.2. Kalkınmanın Sınıflandırılması

Kalkınma, kırsal kalkınma, dengeli kalkınma, dengesiz kalkınma ve sürdürülebilir kalkınma şeklinde sınıflandırılmıştır:

1.2.1. Kırsal Kalkınma

Kırsal alanlara yönelik günümüz kalkınma politikalarında bir bölgenin tarım gelirleri dışında kalan ekonomik getirisi olan kaynaklar araştırılarak bunlardan yararlanmak için planlamalar yapılarak global dünyada rekabetin artırılması hedeflenmektedir. Belirlenen hedeflere uygun olarak bölgenin ekonomik getirisinin sadece tarıma bağlı kalmaktan çıkarılması ve turizm, sanayi gibi farklı alanlarda yatırımların artırılması sağlanmaktadır. Devlet teşviklerinin kırsal kalkınmaya yönelik çalışmalarda diğer alanlara göre daha az teşvik vermesine bağlı olarak yatırımcıların kırsal alana yönlendirilmesinde zorluklar yaşanmıştır. Bu nedenle kırsal bölgelerde yatırımcının çekilmesi için gerekli altyapının sağlanması için çalışmalar yapılması sağlanmaktadır. Ayrıca bu bölgelerde yönetimin her düzeyindeki paydaşlarla etkileşimde bulunmasına katkıda bulunulacak yeni bir yönetim yapısı oluşturulmalıdır (Organisation for Economic Co-Operation and Development [OECD], 2006). Küreselleşmenin getirdiği sosyal, ekonomik, kültürel alandaki değişiklikler zamanla kırsal alanlarda da görülmeye başlanmıştır. Özellikle içinde bulunduğumuz toplumda öncekilere göre fazla olan tüketme eylemi sayesinde turizm, kültür, gastronomi gibi birçok sektör kırsal alanların cazibe merkezi haline gelmesini sağlamıştır. Bu duruma ek olarak teknolojiye yaşanan gelişmeler ulaşım ve iletişimin artmasını sağlamış kırsal ve kentsel bölgeler arasında etkileşim kaçınılmaz olmuş kırsal alanlarda rekreatif çalışmalar çoğalmıştır. Sonuç olarak bu gelişmeler

kırsal ve kentsel bölgeler arasındaki ilişkilerin güçlenmesini sağlamıştır. Bu sayede kırsal bölgeler içlerinde barındırdıkları ekonomiye katkıda bulunabilecek olan cevherleri dışarı çıkarabildiği ölçüde küresel sistemin bir parçası haline gelmişlerdir. Dünya’da kırsal bölgedeki turizm faaliyetleri ile dikkat çeken bölgeler arasında; İtalya’nın Siena, Avusturya’nın Tiroler Oberland, Yeni Zelanda’nın Tasman, İsviçre’nin Engadina Bassa, Türkiye’nin Muğla bölgeleri dünyada kırsal alanlarda turizm endüstrisi ile öne çıkan yerler arasındadır (OECD, 2006). Ulaşım maliyetlerinin ve sürelerinin az olması sebebiyle kırsal alanlar daha cazip hale gelmektedir. Altyapı yatırımlarının artması ile birlikte sanayi ve hizmetler sektöründe yatırım yapan girişimciler de kırsal alanlara yönelmiştir. Bütün bu gelişmeler kırsal bölgelerde tarım dışı sektörlerde de istihdam imkanları oluşmasını sağlamıştır (akt. Yenigül, 2017: 18).

Türkiye’ye baktığımızda ise kırsal kalkınmanın önemli bir sorun teşkil ettiği görülmektedir. Özellikle kırsal bölgelerde ekonomik kaynakların kullanılması konusunda çalışmaların yetersiz olmasına bağlı olarak yoksulluğun fazla olması, eğitim sağlık gibi her alanda eksikliklerin olmasına neden olmuştur. Bu durum hem köyden kente göçe neden olmakta hem de GSMH’ye ulaşılma konusunda bir engel teşkil etmektedir. Bu durumun sebepleri arasında İllerin yaşam endeksi ve yaşam memnuniyet endeksinde kırsal bölgelerin kendilerinden kaynaklanan bir sorun olmadığı şimdiye kadar yapılmış olan politikalar gösterilmiştir. 2000’li yıllardan sonra kırsal kalkınmaya yönelik politikalar AB uyum politikalarının da devreye girmesiyle farklılık göstermiş, yeni kurumsal yapılanma oluşmuş ve bölgesel kalkınmaya yönelik çok sayıda yeni projelere destek verilmiştir. Tüm bu politikalara rağmen yapılan araştırmalar kırsal bölgelerde önemli oranda bir yükseliş olmadığını göstermiştir. Bu durumun nedenleri arasında kırsal alanlardaki işsizlik oranının kente oranla daha yüksek olması ve yapılan çalışmaların kırdan kente göçü azaltmamış olmasıdır. Bu durum kırsal kalkınma politikalarında mutlaka değişikliğe gidilmesi gerektiğini göstermiştir (Güven, 2017: 223).

1.2.2. Dengeli Kalkınma

Rosenstein-Rodan'a göre, kalkınmaya izin vermeyen unsurların başında, az gelişmiş ülke insanların gelir seviyelerinin düşük olması sonucu tüketim oranındaki

düşüklük ve bu durumun yol açtığı pazar yetersizliği gelmektedir. Bu durumu aşabilmek amacıyla farklı tüketim ürünleri üreten sektörlerle aynı anda yatırım yapmak zaruridir. Dengeli kalkınma tüketim ürünlerinin üretimi ile gerçekleşebilecektir. Dengeli kalkınma yaklaşımıyla ilgili olarak Nurkse, piyasanın büyütülmesi ve yatırımların teşvik edilmesi gerektiğini ifade etmiştir. Tek bir alanda yapılacak yatırım girişiminin başarılı olması ihtimali az olmasına karşın çeşitli alanlarda yapılacak olan yatırım girişimleri için bu ihtimal yüksektir. Sonuç olarak birbirini destekleyen farklı yatırım projeleri dinamik bir piyasa oluşturma konusunda daha başarılı olacaktır (akt. Erkal, 1978: 42).

Özellikle az gelişmiş ülkelerde yaşanan tasarruf yetersizliği ve düşük sermaye gibi nedenler kaynakların dağılımında belirli unsurların düşünülerek planlanmasını gerektirmektedir. Az gelişmiş ve gelişmekte olan ülkelerde diğer üretim faktörlerine nazaran daha kıt olan sermayenin en etkin olarak kullanılması için yatırım kararlarında en yüksek hasılayı sağlayacak projelerin seçimi önem arz etmektedir. En yüksek hasıla için yatırımlar hangi sektöre öncelik verilerek yapılmalı ve yer olarak hangi bölgelerde gerçekleştirilmeli soruları plancıları meşgul eden meselelerin başında gelir. Sermaye mallarının kıtlığı ve yatırımlar için gerekli bu malların ithalinin döviz rezervleri üzerinde doğrudan tesiri, neticede, plancıları hangi sektörde, nasıl bir teknoloji ile ve yatırımın hangi bölgede yapılması ile hasılanın maksimize edilebileceği konusunda düşündürmektedir. Gelişmekte olan ülkeler, yatırımlarda sermaye-hasıla oranını ön planda tutacakları gibi, kullanılacak her sermaye biriminin hem millî geliri, hem de istihdam hacmini istenen seviyeye çıkarılması gerekmektedir. Bilhassa, emeğin bol olduğu ve dolayısıyla emek-yoğun teknolojileri mümkün olduğu kadar tercih etmek durumunda olan gelişmekte olan ülkelerin hem ekonominin makro bütünü içinde, hem de sektörel ve bölgesel olarak istihdam meselesini çözmek zorunda oldukları bir gerçektir (Erkal, 1978: 40).

Gelişmekte olan ülkelere altyapı, çalışanların ücretinin az olması, istihdam, kişi başına düşen milli gelir gibi yetersizlikler dengeli kalkınma anlayışının ortaya çıkmasını sağlamıştır. Bu anlayışa göre sözü geçen yetersizlikler bir alanda yapılan yatırımların sonucunda oluşacak faydaları en aza indirmektedir. Bu nedenle yatırımcılar bölgeye yatırım yapmak için gerekli olan sosyoekonomik ortamdan

mahrum kalmaktadır. Böylece yatırımcılar üretim yapacağı bölgede tüketimin sağlanamayacağı konusunda olumsuz düşünmektedirler. Bir bölgede yapılan yatırımlarda çeşitlilik sağlanması üreticilerin hem kendi aralarında birbirlerinin ürettiği ürünlerin tüketmelerini hem de birbirlerinin hammadde talebini karşılamalarını sağlayacaktır. Dengeli kalkınma anlayışına göre tüm sektörlerde eşit bir şekilde kalkınmayı gerçekleştirecek faaliyetler bir arada planlanmalıdır (Başkaya, 48; akt. İsmayılov 66).

İlkin (1988), dengeli kalkınma modellerini üç şekilde gruplandırmıştır. Buna göre ilk yaklaşımda her alanda yapılacak olan yatırımların büyüme oranlarının aynı ilerlemesi gerekmektedir. Daha sonraki yaklaşım daha esnektir. Burada tüm alanlar aynı rakamlarda ilerleme kaydetmese de birbirine yakın olarak ilerlemesi söz konusudur. Son yaklaşımda ise yatırımların yapılacağı alanlar seçilirken toplam arzın artan gelir tarafından karşılanabilecek düzeyde olmasına dikkat edilmelidir (akt. İsmayılov, 2007: 67).

1.2.3. Dengesiz Kalkınma

Dengesiz kalkınma modelinde, bazı durumlarda dengesizliğin iktisadi büyümeyi hızlandırması ve iktisadi büyümenin sağlanması için bazen dengenin feda edilebileceği savunulmaktadır. Ayrıca dengesiz kalkınma özellikle bölünmezliğin önemli olduğu, ölçek büyütme maliyetinin yüksek olduğu, dengeli büyütmeyle kıyasla dengesiz büyümenin daha yüksek gelir getirmesinin mümkün olduğu durumda ve yeni buluşlara ve uygulamalara ortam hazırladığı durumlarda istenen bir iktisat politikası haline gelebilir (Vurucu, 2013:14).

Streeten, dengesiz kalkınmayla ilgili olarak, tüketim ve üretim ilişkisini ele almış ve ulaştığı sonuçların ise ülkelerin ekonomisine ne şekilde katkıda bulunduğunu analiz etmiştir. Bu analiz sonucunda dengesizliği statik ve dinamik şeklinde iki gruba ayırmıştır. Ona göre statik faktör, belirli ihtiyaçlar ve teknoloji karşısında bölünmezlikle alakalıdır. Dinamik faktör ise, yeni ihtiyaçların ortaya çıkmasını sağlayacak etkenler ve yeni faaliyet ve teknolojik yeniliklere teşvik edilecek bir kavramdır (Streeten, 1966: 174).

Dengesiz büyüme yaklaşımına göre, kaynak israfına yol açmadan işlevsiz kapasite ortaya çıkmasına engel olarak büyük bütçeler ortaya konulabilmektedir. Büyük yatırım politikalarının öngördüğü hacimde yatırımların, az gelişmiş ve gelişmekte olan ülkelerin kıt kaynakları karşısında gerçekleştirilme olanağı imkânsızdır. Bir ülke dengeli gelişme yaklaşımını benimseyebildiği takdirde, o ülkeye az gelişmiş olarak nitelendirmek zor olacaktır. Tüm bölgelerde eş zamanlı yatırım yapılması memnuniyet verici görünse de sermaye yetersizliği konusunda sıkıntılar buna izin vermeyecektir. Kaynak yaratmadan mevcut kaynakların bölünmesi, verimlilikten fedakârlık sayılabilir. Birçok sektörde birden yaygın bir yatırım politikası yerine, ekonomiyi sürükleyici ve itici bir kaç sektöre ağırlık verilebilir. Bu sektörlerle yapılacak yatırım bir görüşün ışığında bölge açısından da bir analize tâbi tutulmalıdır. Bölge analizinden mahrum sektörel bir analiz, kalkınmada mekân faktörünün ihmal edilmesine sebep olabilir (Erkal, 1978: 44).

1.2.4. Sürdürülebilir Kalkınma

Sürdürülebilir kalkınma kavramı, 1987 yılında Birleşmiş Milletler'e sunulan "Ortak Geleceğimiz" adlı raporda, "bu günün ihtiyaçlarını, gelecek kuşakların da kendi ihtiyaçlarını karşılayabilme olanağından ödün vermeksizin karşılamak" olarak tanımlanmıştır. Sürdürülebilir kalkınmada amaç, ekonomik kalkınma planlamalarının gelecekte çevresel ve sosyal gelişime engel olmayacak şekilde gerçekleştirilmesidir. Sürdürülebilirlik kavramı ilk kez 1970 ve 1980'lerden itibaren bazı uluslararası programlarda kullanılmaya başlanmıştır. Sürdürülebilirlik ifadesi ilk kez Club of Rome'nin hazırlamış olduğu "Büyümenin Sınırları 2" isimli raporda yer almıştır. Bu raporda, 21. yüzyılda insanoğlunu bekleyen tehlikeler üzerinde durulmuştur (Meadows ve Meadows, 1972).

Sürdürülebilir büyüme ve kalkınma modelinin özellikleri ve amaçları şu şekilde özetlenmiştir:

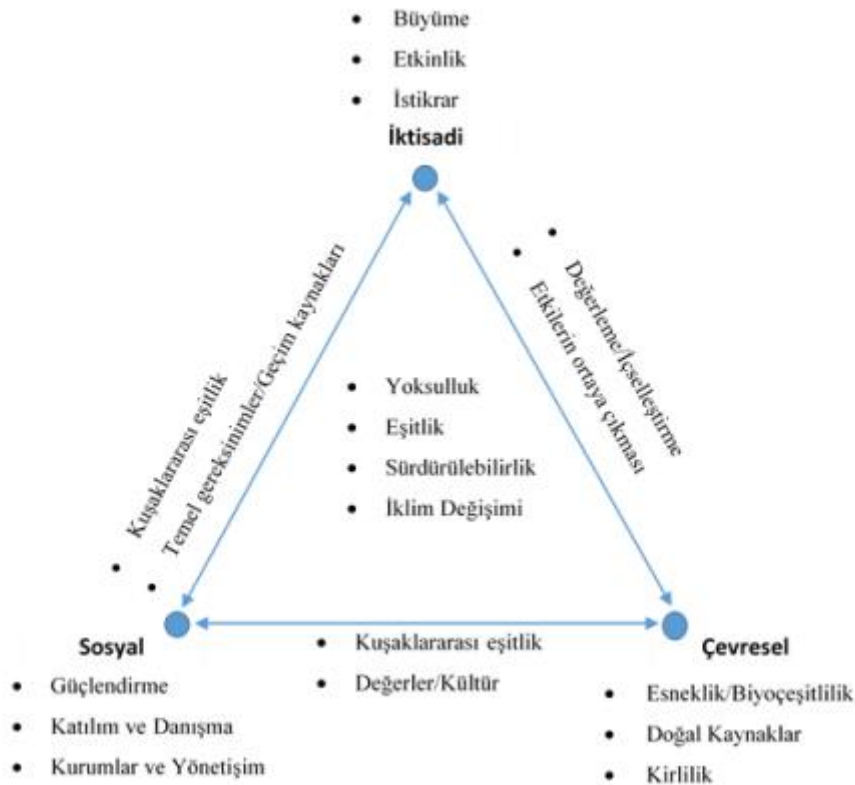
- İhtiyaçların karşılanması konusunda öncelik toplumun yoksul kesimine verilmiştir.
- Ülkelerin kalkınmasında belirlenen politikalar, sürdürülebilir hedefler dikkate alınarak sadece bugünün değil gelecekteki nesillerin ihtiyaçları da düşünülmüştür.

- Büyüme ve kalkınma planları hazırlanırken doğaya ve çevreye zarar vermeyecek şekilde politikalar üretilmektedir.
- Doğal kaynaklara zarar vermeden sürdürülebilirlik sağlanmaktadır.
- Kaynakların yönetilmesine dayanmaktadır.
- Ekonomik kalkınmayla alakalı yararları analiz edilirken gelecek nesiller düşünülerek dengeli bir dağılım yapılması ilkesi dikkate alınmaktadır.
- Kalkınma politikaları sadece ekonomik değil, eğitim, sağlık, sosyal alanlarda kalkınmayı da hedeflemektedir.
- Bugünkü ihtiyaçlar karşılanırken gelecek nesillerin kaynaklarına zarar verilmeden planlama yapılmaktadır.
- Sürdürülebilir kalkınmanın gerçekleştirilebilmesi için gelişmiş ülkeler üzerlerine düşen görevleri yerine getirmelidir (Acar'dan aktaran Zengin vd. 2014: 101).

Holmberg ve Sandbrook (1992), sürdürülebilir kalkınma kavramının kullanılmaya başladığından beri 3 boyuta sahip olduğunu belirtmiştir. İlk olarak ekonomik boyutunu açıklarken, bir sistemde üretimin sürdürülebilir ilkelere dayandırılması gerektiğini ifade etmiştir. Çevresel, tarım, sanayi alanında üretime zarar verecek tüm etkenlerden kaçınmak gerekmektedir. İkinci olarak çevresel olarak sürdürülebilir bir sistem kurulmalı, kaynakların tüketiminde israftan kaçınılmalı yenilenemeyen kaynaklar kullanılırken bu kaynakların yerine yatırım yapılarak yenilerinin konulduğu kaynaklar tüketilmelidir. Bu süreç, ekonomik kaynak olarak sınıflandırılmayan, biyolojik çeşitlilik, atmosferik denge ve diğer ekosistem işlevlerinin korunmasını da içermelidir (akt. Harris, 2000:5).

Sürdürülebilir kalkınma politikası kuşaklar arası eşitlik üzerine kurulmuştur. Sürdürülebilir kalkınma politikasını diğer kalkınma politikalarından ayıran en önemli özelliklerden biri, gelecek nesiller için kaynakları koruma ve çevresel bozulmaya engel olmasıdır. Sürdürülebilir kalkınmanın genel amacı, ekonominin ve çevrenin uzun vadeli istikrarıdır; Bu istikrar, karar verme sürecinde ekonomik, çevresel ve sosyal kaygıların entegrasyonu ve kabulü yoluyla elde edilebilmektedir. Sürdürülebilirliğin uygulanması, sosyal, doğal ve insan yapımı gibi sermaye

türlerinin ikame edilebilirliğiyle ilişkilidir. Birkaç sermaye türü vardır: sosyal, doğal ve insan yapımı. Zayıf sürdürülebilir kalkınmada yalnızca toplam sermaye önemlidir. İnsan yapımı veya imal edilmiş sermaye, doğal sermayeye uygun bir alternatiftir. Öte yandan güçlü sürdürülebilirlik, doğal kaynakların üretilmiş sermayeyle değiştirilemeyecek kadar değerli olduğunu benimsemektedir. Çoğu ekolojist ve çevreci, güçlü sürdürülebilirlik yaklaşımının savunucusudur. Sürdürülebilir kalkınmanın ortak tanımı içinde yer alan nesiller arası eşitlik, gelecek nesillerin ihtiyaçlarını karşılamak için uzun vadeli sürdürülebilirliği kabul etmiştir. Ortak ancak farklılaştırılmış sorumluluklar kavramı, her ülkenin sürdürülebilir kalkınma konusunda kendi rolünü oynaması gerektiğini kabul etmesi gerektiği Rio Deklarasyonunda açıkça belirtilmiştir. Bu ilke aynı zamanda çevresel bozulmayla ilgili farklı çalışmaların sürekli gelişmekte olduğunu göstermektedir (Stoddart, 2011).

Şekil 1.1. Sürdürülebilir Kalkınma Üçgeni

Kaynak: Munasinghe, 2009

Sürdürülebilir kalkınmayla alakalı analizler, bir süre sonra sözcüğün iktisadi, sosyal ve çevresel yönlerine doğru yoğunlaşmıştır. Munasinghe, sürdürülebilir kalkınmanın gerçekleştirilebilmesi için disiplinlerötesi (transdisciplinary) bir yaklaşımla oluşturulan sustainomics adlı yeni bir çerçeveye ihtiyaç duyulduğunu ifade etmişti. Munasinghe’na göre sürdürülebilir kalkınmanın temel unsurları ve bu unsurlar arasında ilişkiler mevcuttur. Şekil 1.1.’de görüldüğü gibi üçgenin köşelerinde bu boyutların özellikleri görülmektedir. Ekonomik faaliyetler, ürün ve hizmet tüketiminin artırılmasını sağlayarak bireylerin yaşam standartlarını artırmak için çabalamaktadır. Çevresel faaliyetler ise, ekosistemlerin bütünlüğü ve esnekliği (integrity and resilience) geliştirme çabası içindedir. Sosyal faaliyetler ise bireylerarası etkileşimin zenginleştirilmesi ve güçlendirilmesine ek olarak bireylerin ya da grupların amaçlarına ulaşması için gerekli önlemleri almaktadır (akt. Yeni, 2014).

1.3. Küreselleşme

Literatürde küreselleşmeyle ilgili çeşitli tanımlar mevcuttur. Buna göre “küreselleşme; insan, sermaye, teknoloji ve hizmetler bakımından entegrasyonun sağlanmasıdır. Küreselleşme ticaretin, direkt yabancı sermaye yatırımlarının artması ve fikir haklarının uygulamaya konmasıyla üretim faktörlerinin mobilitesinin daha da yükselmesi sonucu dünyanın giderek daha fazla bütünleşmesini ifade etmektedir” (Adams, 2008: 725). Başka bir tanıma göre “küreselleşme; ekonomik, siyasi, sosyal ve kültürel alanlarda bazı orta değerlerin yerel ve ulusal sınırları aşarak dünya çapında yayılması olarak tanımlanmaktadır” (Özkan, 2006:4).

Küreselleşme “Yaşadığımız dünyada, uluslar, toplumlar ve yerel gruplar arası karşılıklı ilişkilerin ve etkileşimlerin genişlemesi, derinleşmesi ve hızlanması” şeklinde tanımlanmıştır. Toplumların birbirleriyle olan etkileşimin artması sadece iletişimle sınırlı kalmamış, ekonomi, siyaset ve kültür alanlarında da değişikliklerin olmasına neden olmuştur.

Sermayenin küreselleştiği ve dış ticaret faaliyetlerinin ekonomik kalkınmayı sağlamak için zaruri hale geldiği bu süreçte siyaset de küreselleşmenin etkisi altında kalmış ve bölgesel ve uluslararası örgütlenmeler ile siyaset ulus devletler üstü bir

konuma taşınmıştır. Katılımcı demokrasi ile beraber sivil toplum kuruluşlarının faaliyetleri ve ademimerkeziyetçilik önem kazanmıştır (DPT, 2000a: 1).

Görüldüğü gibi küreselleşmeye kapitalist üretim tarzının yol açtığı zorunluluklar neden olmuştur. Kapitalizmle birlikte yaşanan genişleme ve aydınlanma felsefesiyle Avrupa'da yaşanan köklü sosyal ve siyasal değişiklikler farklı bölgelere yayılmıştır. Bu şekilde ekonomik ilişkiler, batılı siyasi, kültürel ve sosyal değerler dünya çapında yayılmış ve diğer toplumlar tarafından benimsenmesi gereken bir tercih haline gelmiştir. Bu değerler, tüketim kültüründen demokratik yönetim tarzına, insan hakları anlayışından pozitif bilime kadar birçok alanı kapsamaktadır. İnsanların yaşam koşullarını, maddi hayatlarını doğrudan etkileyen ekonomik ilişkiler ağının bu denli yaygınlaşması küreselleşmenin ilk ve önemli etkilerinin ekonomi merkezli olduğunu göstermiştir. Serbest dış ticaret, yabancı sermayeyi ülkeye çekebilmek için gerçekleştirilen uygulamalar, istihdam artışı ve büyüme gibi makroekonomik hedeflerle ilişkilidir. İstihdam ve büyüme ise bireylerin yaşam standartlarına yön vermekte ve geleceğe dönük planlar yapmada bireylere imkân sunmaktadır. Bu nedenle küreselleşme kavramı açıklanırken ekonomik ilişkiler ağının derinleşmesi ve yoğunlaşması önemli bir kaynak olmuştur. Ancak, bu ekonomi merkezli algılama yoğunluğu küreselleşme sürecinin farklı boyutlarına dikkat çeken yaklaşımların görmezden gelinmesine neden olmaktadır. Üstelik ortaya atılan farklı ancak önemsiz görülen yaklaşımlar ekonomi ve insanların hayat seviyeleri ile ilgisiz de değildir (Ateş, 2006: 26-27). Dolayısıyla küreselleşme; ekonomiyle beraber, kültür, siyaset, teknoloji, bilim, sanat ve diğer birçok alanda dönüşümü ilgilendiren bir süreç olmuştur. Bu nedenle küreselleşme kavramı analiz edilirken bu alanların her birinin birbiriyle ilişkisi ele alınmalıdır. Bayar, küreselleşmenin boyutlarını aşağıdaki şekilde açıklamıştır (2008: 27-29):

Ekonomik Boyut: Küreselleşmenin ilk akla gelen en önemli boyutudur. Çağdaş ekonomik küreselleşmenin alt bileşenlerinden bir tanesi günümüz uluslararası ticaretinin kendine özgü nitelikleriyle alakalıdır. Özellikle 2. Dünya Savaşı sonrası dönemde ticaretin önündeki vergi, tarife ve kısıtlamaların hızlı bir şekilde düşürülmesi ve bu dönemde gelişmiş ülkelerin yanı sıra gelişmekte olan ülkelerin de

dünya ticaretinde önemli rol oynamaları dünyada ticari faaliyetleri artıran önemli faktörlerdendir.

Siyasi/Güvenlik Boyut: Günümüz dünyasında siyasi güç, otorite ve yönetim biçimlerindeki yapısal dönüşümler küreselleşmenin siyasi boyutudur. Küresel siyaset anlayışı güç kazanarak, geleneksel siyaset anlayışının değişmesine neden olmuş ve dünyanın hemen her yerinde yaygın olarak kullanılan bir anlayış haline gelmiştir. Bu anlayışa göre “küresel siyaset”, ulus devlet, devletler-üstü kurumlar, yerel yönetimler ve sivil toplum kuruluşları şeklinde dört farklı aktörün birbirleriyle olan etkileşimine bağlı olarak biçimlenmektedir.

Teknolojik/İletişimsel Boyut: Çağdaş küreselleşmenin en önemli tetikleyicilerinden biri de özellikle son dönemde artan bir hızla gelişen iletişim devrimine ilişkindir. Literatürde, “üçüncü sanayi devrimi” olarak da adlandırılan bu devrimin özellikleri arasında veri iletiminde mikroişlemciden ve uydu teknolojilerinden faydalanılması, bilginin saklanması, depolanması, işlenmesi ve iletilmesinde dijital ortamlardan yararlanılması ve iletişim araçlarının üretim ve kullanım maliyetlerindeki radikal düşüş seyri sıralanabilir.

Çevresel/Demografik Boyut: 1990’lardan itibaren çevre konusu küreselleşme süreci içerisinde önem kazanmıştır. Küresel ısınma, hava kirliliği, nükleer ve kimyasal atıklar, kuraklık ve sel felaketleri, biyoçeşitlilik ve türlerin yok oluşuna ilişkin sorunlar, asit yağmurları, deniz, göl ve akarsu kirliliği gibi problemler küreselleşme süreci ile ilintilidir.

Kültürel Boyut: Küreselleşme, bir arada yaşayan insanlara ait tarihsel ve toplumsal gelişme süreci içinde yaratılan her türlü değerlerle bunları kullanmada, sonraki kuşaklara iletmeye kullanılan bir araç olarak kültür üzerinde etkisi azımsanmayacak kadar azdır. Özellikle yeni bilgi teknolojileriyle hayatlara giren internet uygulamalarıyla birlikte insanların birbirleriyle olan iletişimi önemli derecede artmıştır. Bu durum bireylerin yaşadıkları bölgelerin birbirinden uzak mesafelerde olmasına rağmen onları ortak bir noktada buluşturmakta ve birbirleriyle olan paylaşımlarının artmasını sağlayarak kültürün küreselleşmesine neden olmaktadır.

Baskın Oran (2000: 19), küreselleşmeyi “Batı kapitalizminin zaman zaman yeniden yapılanma gereksinmesini duyması ve bu sırada pazarını mümkün olduğunca genişletme çabasına girişmesi” olarak tanımlamaktadır. Oran, küreselleşmeyi birkaç yüzyıldır devam eden farklı süreçlere ayırarak bu süreçleri Tablo 1.1. ile özetlemiştir.

Tablo 1.1. Küreselleşme Evreleri

	Birinci Küreselleşme	İkinci Küreselleşme	Üçüncü Küreselleşme
İtici Güç	Denizcilikteki gelişmeler, Merkantalizm	Sanayileşme ve doğurduğu gereksinimler	1) 1970’lerde Çokuluslu Şirketler, 2) 1980’lerde İletişim Devrimi, 3) 1990’larda Batı’nın rakibinin kalmaması
Yöntem	Önce kaşifler, sonra askeri işgal	Önce misyonerler, sonra kâşifler, sonra ticaret şirketleri, en sonra işgal	Kültürel-ideolojik etki. Böylece ülkenin her yanı (ekonomik, siyasal, sosyal) kendiliğinden etkileniyor.
Haklı Gösteriş	Putperestlere Tanrı’nın dinini götürme.	“Beyaz Adamın Yükü” “Uygarlaştırıcı Görev”, ırkçı teoriler.	“En yüksek uygarlık düzeyi”, “Uluslararası topluluğun iradesi”, “Piyasanın gizli eli”, “Küreselleşme herkesin ortak çıkarıdır.”
Sonuç	Sömürgecilik	Emperyalizm	“Globalleşme”

Kaynak: Oran, 2000:9

Oran’a göre birinci küreselleşme döneminde, ülkelerine değerli malların girişini artırma yoluyla refah seviyesini yükseltmeyi hedefleyen merkantilist ülkelerin, hedeflediği şekilde kolonilerinde kapitalist altyapıyı kurmakta yetersiz kaldığı fakat askeri işgal ve sömürgecilik düzenini kurmakta çok başarılı oldukları ve

bu kolonilerdeki zenginlikleri ve ekonomik değerleri ülkelerine taşıdıkları söylenebilir. İkinci küreselleşme dönemi, sanayi devrimi ile sistemin büyümesi ve ucuz ham maddeye, yeni pazarlara ve artan sermayenin ülke dışına çıkarılmasına duyulan ihtiyaçlar doğrutusunda şekillenmiş ve Batı emperyalizminin bu toprakları tamamen kendi ekonomik sistemlerine entegre etmeleri ile sonuçlanmıştır. Üçüncü küreselleşme dönemi ise Batının, çok uluslu şirketler ve öncüsü olduğu teknolojik gelişmeler aracılığı ile gerek kapitalist düzeni gerekse demokrasi ve insan hakları gibi ilkeleri ile birlikte tam anlamıyla yayılma olanağı bulduğu bir dönem olmuştur. Küreselleşme her dönemde Batı uygarlığının bir kırılma noktası yaşamasının sonucu olarak ortaya çıkmıştır. Bu kırılmaların en büyüğü 1989 yılında soğuk savaş sürecinin sona ermesi ve Sovyetler Birliği'nin dağılması ile liberal piyasa ekonomisinin güçlenmesi sonucu yaşanmış ve 20. yüzyıl küreselleşme tartışmalarının asıl odak noktası haline gelmiştir.

1.4. Küreselleşmeden Bölgeselleşmeye

Dünya bir yandan küreselleşme yolunda ilerlerken diğer yandan da bölgeselleşmiştir. Küreselleşme günümüz uluslararası sistemi içerisinde etkili bir eğilim olarak ortaya çıkmış olsa da küreselleşme ve bölgeselleşme arasında belirsiz bir çizgi vardır. Küreselleşmenin hedefinde olan tek küresel pazara ulaşma hususu bölgesel blokların inşasıyla çelişmekte olsa bile bu bölgeler küresel bütünleşme bloğunun birer göstergesi, bir taşıyıcısı haline gelmiştir (Güler, 2011: 49).

Küreselleşmede olduğu gibi, “bölge” kavramı için de alanyazında birçok tanım mevcuttur. Bir kısım araştırmacı bölge kavramını tanımlarken coğrafi konum ve kültürel özellikleri dikkate alırken bir kısmı ise tercihli ticaret anlaşmaları ya da oluşturulan gümrük birlikleriyle bölgelerin ortaya çıktığını ifade etmişlerdir. Bölgeselleşme ise “bölgesel ekonomik entegrasyonlar yoluyla bölge içi ticaret, yabancı dolaysız yatırımlar ve ticari düzenlemelerle belli bir bölgede bölge içi ekonomik bağımlılığın derinleştirilmesi” şeklinde tanımlanırken, bölgeselcilik, “bölgesel ticari organizasyonlar yaratmaya ya da geliştirmeye yönelik politik hareket” şeklinde tanımlanmıştır (Yeung-Perdikis vd, 1999).

Özellikle İkinci Dünya Savaşı yollarından sonra 90'lı yıllara kadar ulusal kalkınma anlayışı ön planda olmuştur. 90'lardan sonra ise bölgesel kalkınmaya daha önem gösterilmiştir. Bu yıllarda bölgesel oluşumlar merkezi yönetimin bir parçası olarak hareket etmekteyken, 90'lı yıllardan sonra yeni bölgeselleşme yaklaşımına göre yeni bir düzenlemeyle ve küresel iktisadi oluşumlarda merkezi yönetimden özerk bir yapı kazanmıştır. Bu yeni bölgeselleşme modeliyle, geleneksel yerel ekonomik kalkınma girişimlerinin sınırlarını aşılmış, ekonomik, kurumsal ve sosyal tabanın iyileştirilmesiyle birlikte bölge zenginliğinin sağlanmasına öncelik verilmiştir (Amin, 1999: 370).

Yeni bölgeselleşmenin bir diğer ayırt edici özelliği ise Keynesyen ve neo-liberal politikaların yukarıdan aşağıya (top-down) yapısının aksine, bölge ile ilgili kararlarda gerek özel sektör gerekse yerel aktörleri dahil etmesiyle aşağıdan yukarı (bottom-up) bir yapılanmaya dayanmasıdır. Çok aktörlük ise bu yeni sürecin en belirleyici özelliğidir. Organizasyonel açıdan incelendiğinde, eski bölgesel politika yaklaşımında uygulanan ulusal atama ile organizasyon merkezi yönetimin bir parçası iken, bu yeni yaklaşımda gönüllülüğü esas alan yerel atama modeliyle, bölgeler yarı özerk bir özellik göstermektedir. Yarı-özerk yapılanmayı şekillendiren ise, bu süreçte yerel unsur ve kurumların önemi artmasına rağmen beklenildiği gibi merkezi hükümetin rolünde azalma değil, daha çok yeniden tanımlanma sürecine girmesidir. Merkezi yönetim otorite fonksiyonunu sürdürmekle birlikte, bölgesel gelişme alanındaki tasarlama, iletme ve müdahalede bulunma rolü azalmıştır (Devlet Denetleme Kurulu, 2014: 768).

Yeni bölgeselleşme yaklaşımında politikalar, yalnızca finans, altyapı, teşvikler (özellikle kalkındırılması amaçlanan bölgeye yatırımcı çekebilmek için gerekli yönetmeliklerin hazırlanması vb.) gibi sert kaynaklara dayanmaz; aynı şekilde, danışmanlık hizmetleri (advisory services), ağ oluşturma (network building), eğitim (training) gibi yumuşak kaynakları da içine alır (Halkier, 2006).

Geleneksel bölgesel yaklaşımın yerini bu yeni anlayışın almasında, küreselleşme sürecinde ortaya çıkan yeni şartlara adaptasyon, rekabet, küresel piyasanın dinamik gözetimi, insan kaynaklarının gelişmesi, organizasyon yapılarındaki esneklik ve maliyet kontrolü gibi kavramların giderek artan etkisi

neden olmuştur. Böylece yenedünya düzeninde yerel dinamiklerin önemi hem ekonomik anlamda hem de bölgesel kalkınmada giderek artmıştır (Akpınar, 2011: 118). Daha teorik bir çerçevede incelenirse yeni bölgeselleşme kuramı, kümelenme, uzmanlaşma gibi kavramlara atıf yaparken, ekonomik dışsallıkları göz ardı etmeden içsel büyüme yaklaşımına vurgu yapar. Fiziksel altyapı, sosyal sermaye, liderlik, öğrenme, kurumlar ve beşerî sermaye gibi sürdürülebilir bir kalkınma modelinin yapı taşları olarak kabul edilen içsel yerel faktörleri ön plana çıkartan içsel büyüme teorisi, geleneksel ekonomik değişkenlerin dışındaki etkenlerin dikkate alınmasına katkı sağlamıştır (Akpınar, 2013: 36).

1.5. Bölgesel Kalkınma

Bölgesel kalkınma “ülkenin bütününde yer alan bölgelerin çevre bölgeler ve dünya ile karşılıklı etkileşimi ile oluşan bölge vizyonunu dikkate alan, katılımcılık ve sürdürülebilirliği temel ilke edinen ve insan kaynaklarının geliştirilmesi yoluyla bölge refahının yükseltilmesini amaçlayan çalışmalar bütünü” şeklinde tanımlanmıştır (DPT, 2003). Bölgesel kalkınma anlayışının ortaya çıkmasında bölgesel dengesizliklerin artması, dengesizliklerin nedenlerinin araştırılmasına olan ilgi etkili olmuştur. Belli bölgelerin sahip olduğu özellikler, o bölgelere yapılan yatırımlarla birleşince bölgeler arası eşitsizliklerin daha fazla ortaya çıktığı gözlenmiştir (Elmas, 2001: 13) Bölgelerarası kalkınmada meydana gelen dengesizlikler az gelişmiş bölgelerin gelişmiş bölgelere göre daha az farklı olması için, dengesizliklerin ortadan kaldırılması şeklindeki politikalara önem verilmesini sağlamıştır. Bu değişiklikler “bölge” ve “kalkınma” kavramlarının ayrılamaz olduğunu düşündürmüş ve bölgesel kalkınma çalışmalarında alternatif politika arayışlarına girilmesine neden olmuştur. Bölgesel kalkınma ajansları, daha az ilgi gördükleri gelişmekte olan ülkelerde farklı altyapı yatırımlarının desteklenmesiyle sınırlı kalmışken gelişmiş ülkelerde ise uzun zamandır önem görmüştür. Türkiye’de ilk zamanlarda ulusal ölçekte planlı kalkınma modeli kabul görmüş ve bölgesel planlama çalışmalarına farklı sebeplerle ertelenmiştir. Bölgesel dengesizliklerin giderilmesi için “kalkınmada öncelikli yöreler” uygulamasına öncelik verilmiştir bölgesel kalkınmanın gerçekleştirilmesi için belirlenen bölgede o bölgeyle ilgili sektörlerdeki yatırımın payı artırılmalıdır. Bu amaçla yatırım kararlarının farklı plan

ve projeler üretilerek uygulanması sağlanmalıdır. Bunun için öncelikle bölgenin sahip olduğu ekonomik değer potansiyelinin ortaya çıkarılması gerekmektedir (Arslan, 2005, s.276).

Bölgeler, sahip olduğu bir takım özelliklere göre sınıflandırılmıştır. Bunlar (Apan, 2004):

- Ekonomik yapılarına göre homojen bölge, polarize (fonksiyonel/kutuplaşmış) bölge ve plan bölge,
- Gelişmişlik düzeyine göre, gelişmiş bölge, az gelişmiş bölge, duraklamış bölge, gerilemekte olan bölge, sorunlu endüstriyel bölge, acil müdahale gerektiren bölge, risk bölgesi, hassas bölge, özel statülü bölge
- Fiziksel özelliklerine göre: Orman, bitki örtüsü, doğal güzellikler, maden kaynakları, iklim gibi faktörler,
- İnsan özelliklerine göre: İnsanların sahip olduğu bazı özelliklere göre tarihsel bölgeler, turizm bölgeleri, dini bölgeler vb.
- Fonksiyonel özellikler: Kentsel tasarımlar, ulaşım, gazete baskıları, televizyon ve radyo yayınları vs. gibi özellikler.

Erkan, bölgelerin kalkınmasını sağlayacak olan stratejileri dört grupta toplamıştır (akt. Taştekin: 72):

1. Büyümeye Dayalı Bölgesel Gelişme Stratejisi: Bu stratejiye göre üretim faktörlerinin dağılımı yapılırken mekana göre öncelik verilmektedir. bu stratejiye göre bölgesel ekonomik gelişmelere bağlı olarak bir bölge merkez olarak belirlenir ve bu merkez bölgesel faaliyetlerin artırılması amacıyla kullanılır. Buradaki fırsatlar ve potansiyellerle ilgili konular üzerine yoğunlaşılır.

2. İstikrara Dayalı Gelişme Stratejisi: İstikrara dayalı gelişme stratejisinde üzerinde durulan odak nokta bölgenin ekonomik yapısının istenilen yöne doğru geliştirilmesidir. Bölgeyi ekonomik olarak kalkındıracak faaliyetlerin çoğaltılmasını sağlayacak çalışmalar yapılması planlanır. İstikrarın gerçekleşmesi amacıyla hem krizleri fırsata çevirecek yapıcı planlamalar yapılır hem de çalışma şartlarını iyileştirici yapıların maksimum düzeye çıkarılması sağlanmaya çalışılır. Bunu

gerçekleştirebilmek için bölgesel ve yapısal çalışmaların birbiriyle uyum içerisinde olması gerekmektedir.

3. Bölgelerarası Dengesizlik ve Eşitlemeye Dayalı Gelişme Stratejisi: Bu stratejiye göre yapılacak olan kaynakların bölgelere göre dengeli bir şekilde dağıtılması gerekmektedir.

4. Entegre Bölgesel Gelişme Stratejisi: Bölgeler arasında entegre bir kalkınmanın sağlanması için ilk üç stratejinin göz önünde bulundurulması özellikle de dengeli dağılım stratejisine önem verilmesi gerekmektedir. Çünkü dengeyi sağlamak için yapılan kaynak dağılımıyla ilgili çalışmalar bölgeyi eski sosyoekonomik yapısından farklılaştırarak, tekrar yapılaşmasını sağlamaktadır. Bu yeni yapılaşmayla birlikte, bölgelerin sanayileşme, kentleşme, nüfus hareketleri, yatırımlar, yenilikler, bilgi ve bunların çevreye yayılması ile bunların yol açtığı büyüme, yoğunlaşma, yığılma, yayılma ve bütünleşme etkileri ilgili yapı ve manzaraları değişmektedir.

1.6. Kalkınma Ajansları

Kalkınma ajansları, bölgesel kalkınma politikalarının uygulanması için kullanılan önemli araçlardır. Dünyada 20. yüzyılın ikinci yarısında kurulmaya başlayan bölgesel kalkınma ajanslarının ilk örneklerine Batı Avrupa ülkelerinde rastlanmaktadır. Daha sonraki dönemde gelişmekte olan ülkelerde de kurulmaya başlamıştır (Çakmak, 2006: 66). 1950'li yıllarda Avusturya, Fransa ve Belçika'da bölgesel kalkınma ajanslarının kurulduğu görülmektedir. 1960 ve 1970'li yıllarda ise İngiltere, İtalya ve Almanya'da kalkınma ajansları kurulmuştur. Bunları, 1980'li yıllarda Yunanistan, Danimarka, İspanya; 1990'lı yıllarda ise özellikle Avrupa Birliği bölgeselleşme politikaları etkisi ile Çek Cumhuriyeti, İsveç, Portekiz, Macaristan, Bulgaristan, Polonya gibi ülkeler izlemiştir (Can ve Ersin, 2007: 130).

Türkiye'deki bölgesel kalkınma ajansı örgütlenmesinde de örnek alınan ülke olan İngiltere'de kısa bir süre önce kurulmuş olan bölge kalkınma ajanslarının ve bölge düzeyindeki tüm yapıların 2010 yılından itibaren kaldırıldığını görmekteyiz (Karasu, 2015: 275). Türkiye'nin model ülke olarak aldığı İngiltere'de yaşanan bu gelişmeler Türkiye'de yeni tartışmalara yol açmıştır. "... İngiltere ve Türkiye'deki

ajanslar birbirine çok benzemektedir. Her iki ülkede de ülke coğrafyasının tümünde kalkınma ajansları kurulmuş, kalkınma ajanslarının tümü ilgili yasaların çizdiği çerçevede standart biçimde örgütlenmiştir. Birbirinden çok farklı ekonomik ve toplumsal örgütlenme biçimine sahip iki ülkede ve bu ülkelerin bütün bölgelerinde birbirine çok benzeyen, kalkınma ajanslarının kurulmuş olması ya da birbirinden farklı özelliklere, dinamiklere ya da ihtiyaçlara sahip bölgelerin kalkınması için standart bir yapılanmaya gidilmiş olması kalkınma ajansı modelinin beslendiği yeni bölgeselleşme yaklaşımıyla da uyumsuzdur.” (Karasu, 2015: 282).

2. TÜRKİYE’DE KALKINMA POLİTİKALARI VE BÖLGESEL KALKINMA AJANSLARI

2.1. Türkiye’de Kalkınma Politikaları

Türkiye 783.562 km² yüzölçümü ile birbirinden çok farklı coğrafi özelliklere sahip bölgelerden oluşmaktadır. Bölgeler arasında görülen iklim, yükselti ve sıcaklık farklılıkları bölgeler arasındaki üretim, ticaret ve istihdam gibi alanlarda da farklılıklar oluşmasına yol açmaktadır. Fiziki ve beşeri sermaye kıtlığı, altyapıdaki eksiklikler, lojistik sorunlar ve hammadde ile pazara uzaklık gibi faktörler bölgeler arasındaki gelişmişlik farklarını daha da artırmaktadır. Bu tür etmenler ülkenin batı bölgelerinin gelişmesine ve doğuda yer alan bölgelerin geri kalmasına neden olmaktadır (Bakırcı, Ekinci ve Şahinoğlu, 2014).

Türkiye'nin kalkınma sorunu, dünyadaki ekonomik gelişmeler ve Türkiye'nin içinde bulunduğu batı dünyasındaki gelişmeler haricinde tutularak değerlendirilmemelidir. Türkiye'nin kalkınma gündemi dışardaki gelişmelerle birlikte ele alınmalıdır. Bu bağlamda Türkiye iş birliği içinde olduğu ülkelerle karşılaştırıldığında ekonomik açıdan oldukça geride olduğu görülmüştür. Avrupa ülkeleri ile kıyaslandığında ise Türkiye'nin gösterdiği kalkınma hızının geride kalmış olduğu tespit edilmiştir. Fakat bu değerlendirmeler bugün olumsuz olarak görünse de geleceğe yönelik hedefler Türkiye'nin kalkınma davasının önemine ve çetinliğine dikkat çekmektedir. Gelişmiş ülkeler, yaşam standartlarını sürekli artırma çabası içindedirler. OECD ülkeleri gelecek yıllarda gelir seviyelerini yarıdan fazla artırmayı amaçlamaktadırlar. Gelişmekte olan ülkeler, vatandaşlarının yaşam standartlarını artırmak amacıyla önemli adımlar atma yolundadırlar. Böyle bir tablo ve bir yandan da nüfusun hızla artması Türkiye'nin ekonomik olarak kalkınmasını geciktirmekte ve ilerisi için içinden çıkılması daha zor olan sorunların ortaya çıkmasına neden olacaktır. Türkiye gibi gelişmekte olan bir ülkenin yüksek yaşam seviyesine erişebilmesi yalnızca sürekliliği olan ve aynı zamanda sistemli planlamalar kapsamında planlanacak olan kalkınma faaliyetleriyle gerçekleştirilebilir. Bunun sağlanması amacıyla da bu planların gerçekleştirilmesi için kaynakların ilerleyen dönemleri de kapsayacak şekilde kullanılması zaruri olmuştur. Geleceğe dönük olan bu bakış açısıyla ekonomik ve sosyal yapının geliştirilmesine dair planlamalar yapılır

ve kullanılacak olan kaynakların dengeli kullanılmasına ve önceliğe ve dönemlere göre hedefler belirlenir. Bu belirlemeler yapılırken bütünlük ve süreklilik göz ardı edilmemelidir. Böylelikle gelecek için yanlış kararların alınmaması, kaynakların yanlış kullanılmaması gibi nedenler olmaksızın amaçlara ulaşma gerçekleşecektir (Strateji ve Bütçe Başkanlığı [SBB], 1963: 28-33).

Türkiye Cumhuriyeti hükümetlerinin geçmişten beri gündeminde yer alan ve zaman zaman müdahalelerle bölgelerarası gelişmişlik farklarını azaltmaya yönelik politikaları uyguladığı süreci iki dönem şeklinde değerlendirebiliriz.

1960 Öncesi Dönem

Türkiye’de plan kavramı ilk kez Beşinci Hükümet Programında geçmektedir. Programda yer alan planlama sadece fiziki planlama ve kentleşme ile sınırlı kalmıştır. Bu dönemde Doğu Marmara ve Zonguldak bölge planları hazırlanmış ancak uygulamaya geçilememiştir (Tokgöz, 1976: 52-53).

Türkiye’de planlama 1930’lu yıllarda beş yıllık sanayi planları ile başlamıştır. 1932 yılında SSCB’den alınan ekonomik ve teknik destek yardımıyla yapılan sanayi programı yapılmış ve bu program Türkiye’nin ulus devlet olma yolundaki mücadelesi için başlangıç noktası olarak kabul edilebilir. Bundan 15 yıl sonra hazırlanan yeni kalkınma planında ise öncelikler değişmiştir. 1952 yılına kadar geçerli olan bu plan resmi olarak hiç uygulamaya geçmediğinden işlevsiz olduğu iddia edilmiştir. 1950 yılından itibaren devletin ekonomideki rolünü azaltmayı hedef alan yeni bir döneme geçilmiştir. Bu dönemde hükümet programında tek parti döneminin devletçi uygulamalarına karşı liberal ekonomik politikalar uygulanacağı yer alsa da pratikte durum farklı olmuştur.

1960 Sonrası Dönem

Türkiye’de bölgesel kalkınma politikaları beş yıllık kalkınma planları şeklinde ele alınmaktadır. Planlı kalkınmanın hedeflendiği ilk dönem Birinci Beş Yıllık Kalkınma Planı’nın uygulamada olduğu 1963-1967 dönemidir. Bu yıllarda bölgesel kalkınma anlayışı ve bölge uygulamaları değişim göstermiştir. 1960’lı yıllar, tüm ülkeyi kapsayacak şekilde bölgesel planların yapılması idealinin planlı

kalkınma anlayışındaki rolünün yüksek olduğu bir dönemdir. Dönemin bölgesel planlama girişiminde hedeflenen, ulusal kalkınma planının bölgesel düzeyde hayata geçirilmesi ve bölgeler arası gelişmişlik farkının giderilmesi idi. Ancak Türkiye bu girişiminde başarılı olmamış ve tüm bölgeleri kapsayacak bir bölgesel planlama anlayışından uzaklaşmıştır. Onun yerine, bölgesel planlama anlayışını, kalkınmada öncelikli yöreler uygulaması üzerinde kurgulamıştır (Sezen, 1999: 18). Sonraki yirmi yıl (1960-1980) süresince uygulanan ithal-ikameci politikalarla koruyucu bir ticaret politikası izlenmiş, özel kesimin sanayi yatırım kapasitesini geliştirmek ve kurulan yeni sanayilerin dış rekabetten korunması amaçlanmıştır. Bu politikalar 1980'li yılların başında, dünyadaki neo-liberal gelişmelere paralel olarak terk edilmiştir. Bu tarihten itibaren, hızla küreselleşen ekonomik faaliyetler ve kuruluşlar aktörlerin küresel piyasadaki rekabette güçlü durabilmesi için yapılan çalışmaların hızlanmasını sağlamıştır. Serbest piyasa ekonomisi modelinin uygulanması için devlet tüm imkânlarını kullanmış, DPT planlamayı piyasanın tamamlayıcısı olarak yapılandırmıştır. DPT, 1980'in ilk aylarında gerçekleştirilen dış politikalar gibi ekonomik ve sosyal alandaki önemli yeniliklerin fikri hazırlıklarının planlayıcısı ve uygulayıcısıdır (Leblebici ve Erkul, 2008: 277).

Planda, ülkede gelir dağılımı, kamu hizmetleri, enerji, sağlık, ulaştırma vb. alanlarda bölgelerarası dengesizliğin ortadan kaldırılmasının gerekliliğine vurgu yapılmaktadır. Antalya Bölgesi Projesi, Doğu Marmara Planı, Çukurova Bölgesi projesi ve Keban Projesi Birinci Beş Yıllık Kalkınma Planı'nda yer alan önemli bölgesel kalkınma projeleri arasındadır. Üçüncü Beş Yıllık Kalkınma Planı'nda (1973-1977) yer alan kalkınmada öncelikli yöreler politikası kapsamında 1973 yılında Devlet Planlama Teşkilatı (DPT) Müsteşarlığı bünyesinde Kalkınmada Öncelikli Yöreler Dairesi (KÖYD) kurulmuştur. Dördüncü Beş Yıllık Kalkınma Planı'nda (1979-1983) yerleşim birimlerinin sosyo-ekonomik özelliklere ve birbirleri arasındaki etkileşime bağlı olarak kademelendirilmesini öngören bir teknik analiz çalışmasına yer verilmiştir. 1982 yılında tamamlanan "Yerleşim Merkezlerinin Kademelenmesi" çalışması hazırlanmıştır. Bu çalışmada birbirilerine hiyerarşik olarak bağlı olan yedi kademe merkezi tanımlanmaktadır. 3194 sayılı İmar Kanunu ile "Madde 8 - Bölge planları; sosyoekonomik gelişme eğilimlerini, yerleşmelerin gelişme potansiyelini, sektörel hedefleri, faaliyetlerin ve alt yapıların dağılımını

belirlemek üzere hazırlanacak bölge planlarını, gerekli gördüğü hallerde Devlet Planlama Teşkilatı yapar veya yaptırır." hükmü doğrultusunda bölge planı konusunda tam yetki 1985 yılında DPT'ye verilmiştir. DPT Müsteşarlığı bu yetki kapsamında Doğu Anadolu Projesi (DAP) Ana Planı, Doğu Karadeniz Bölgesel Gelişme Planı (DOKAP), Güneydoğu Anadolu Projesi (GAP) ve Zonguldak-Bartın-Karabük (ZBK) Bölgesel Gelişme Projesi gibi bölgesel planları yaptırmıştır (Akpınar, 2013: 30-31). 1980 sonrası dönemde yaşanan bir diğer kritik gelişme ise yapılan devlet reformları ile, ulus-devlet yapılanmasına köklü değişiklikler getirilmesi ve konumuz özelinde toprak üzerindeki örgütlenme biçimlerinde "bölgesel" in ve "yerel" in yükselişinin gözlemlenmesidir (Karasu, 2009:4). Üstelik daha önceleri Türkiye'de bölgeselleşme uygulamaları 1990'lı yıllara kadar kamu hizmetleri ve güvenlik konularının merkezi yönetimin kontrolü dahilinde gerçekleşmesine dayanmakta iken, sosyal ve ekonomik olarak bir bütünlük sağlayan bu politikaların yerini 90 sonrasında ekonomik kaygıların aldığı göze çarpmaktadır (Övgün, 2007).

Beşinci Beş Yıllık Kalkınma Planı'nda (1985-1989) bölge planlaması konusunda önemli stratejilere yer verilmektedir. Ekonomik olarak gelişmekte olan bölgeler ile belirli sektörlerde potansiyele sahip bölgelerde, kalkınmanın ve kaynakların etkili kullanımının sağlanması amacıyla bölge planlarının hazırlanacağı belirtilmiştir (DPT, 1984: 161).

Bölgesel ve yöresel gelişmişlik farklarını azaltmak Altıncı Beş Yıllık Kalkınma Planı'nın (1990-1994) başlıca amacı olarak benimsenmiştir. Planda, Kalkınmada Öncelikli Yörelere diğer bölgelerle olan farklılıklarının azaltılması konusundaki çabaların sürdürüleceği belirtilmiştir (DPT, 1989: 1-3). Bu yörelerde daha ayrıntılı çalışmalar yapabilmek amacıyla bölge ve alt bölge bazında planlar yapılmasına önem verilmesi ve özel sektör yatırımlarının desteklenmesi amacıyla bir fon oluşturulması öngörülmüştür (DPT, 1989: 358).

Yedinci Beş Yıllık Kalkınma Planı'nda (1996-2000) Bölgesel Dengelerin Sağlanması başlığı altında birbirinden farklı imkanlara, özelliklere ve sorunlara sahip bölgelerden oluşan ülkemizde sektörel tercihlerle mekânsal analizin beraber ele alındığı yeni bir planlama yaklaşımının zorunlu olduğuna değinilmektedir. Özellikle

Doğu ve Güneydoğu Anadolu bölgelerinde yer alan iller için bir aksiyon planı uygulamaya konmuştur. Bu kapsamda Güneydoğu Anadolu Projesinin kapsamlı bir kalkınma projesi olarak yürütüldüğü ve Atatürk Barajı projesinin hayata geçtiği belirtilmiştir. Bu planda dikkat çekilen bir diğer önemli husus ise metropollerdeki işsizlik, yanlış kentleşme, çevre ve ulaştırma sorunları olmuştur (DPT, 1995: 170-171). Birinci ve ikinci beş yıllık kalkınma planları döneminde hazırlanan ancak uygulanmayan bölgesel gelişme planları ve projelerinin hazırlanmasına bu dönemde tekrar başlanmış ve bu plan ve projeler uygulama safhasına alınmıştır (Dinler, 2005:214).

Sekizinci Beş Yıllık Kalkınma Planı'nın (2001-2005) temel amaçları arasında Türkiye'nin Avrupa Birliğine tam üyelik adaylığının onaylandığı Helsinki Zirvesi kararları doğrultusunda, üyelik hedefinin gerçekleştirilmesine yönelik gerekli adımların atılması yer almaktadır. Bu dönemde Kopenhag kriterlerinin sağlanmasına ve Topluluk müktesebatının benimsenmesine yönelik tedbirlerin alınmasına hız verileceği belirtilmiştir. 10-11 Aralık 1999 tarihinde gerçekleştirilen Helsinki Zirvesinde, Türkiye'nin diğer aday ülkelerle eşit şartlarda Avrupa Birliğine aday ülke olarak kabul edilmesinin üzerine bu plan döneminde Avrupa Birliği'nin genişleme sürecinde yer alma yönündeki girişimleri yoğun bir şekilde devam etmektedir (DPT, 2000: 25-44).

Dokuzuncu Beş Yıllık Kalkınma Planı'nın uygulama dönemi olan 2007-2013 yılları ülkede çok boyutlu ve hızlı bir dönüşümün ve yoğun bir rekabet ile birlikte belirsizliklerin de yaşandığı bir dönemdir. Plan, küreselleşmenin etkilerinin artması ile beraber fırsat ve risklerin de arttığı bu dönemde "İstikrar içinde büyüyen, gelirini daha adil paylaşan, küresel ölçekte rekabet gücüne sahip, bilgi toplumuna dönüşen, AB'ye üyelik için uyum sürecini tamamlamış bir Türkiye" vizyonu ile hazırlanmıştır (DPT, 2006: 1).

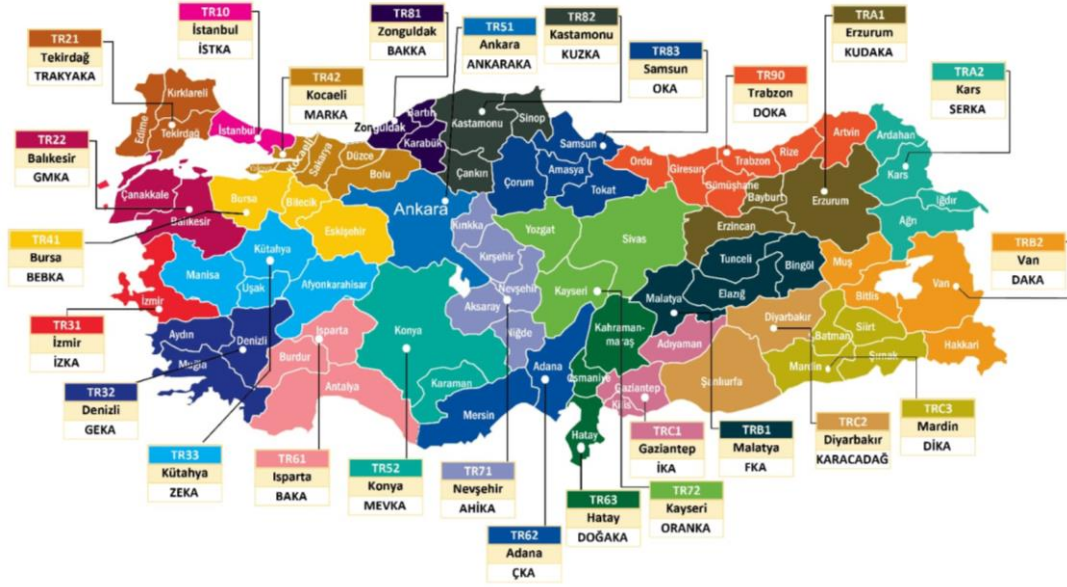
Onuncu Kalkınma Planı (2014-2018) küresel ekonomide risklerin ve belirsizliklerin devam ettiği, dünya ekonomisinde değişimlerin yaşandığı, ülkeler arasında güç dengelerinin değiştiği bir dönemde hazırlanmıştır. Bu planın temel amacı ülkenin refah seviyesini yükseltmek için yol gösterici olmak ve bu yolda uzun

vadeli amaç ve öncelikleri ortaya koymaktır. Bölgesel Gelişme ve Bölgesel Rekabet Edebilirlik hedefinde ülkenin doğusundan batısına, iç kesimlerinden kıyı kesimlerine ve özellikle büyük şehirlere yaşanan göçün önlenmesi amacıyla 2008 yılından itibaren Cazibe Merkezlerini Destekleme Programı'nın Diyarbakır, Erzurum, Şanlıurfa ve Van'da uygulanmaya başladığı belirtilmiştir. Planda dikkat çeken bir diğer husus da temelde turizmin bölgesel kalkınmada öncü sektör haline getirilmesinin hedeflenmesidir (Kalkınma Bakanlığı, Onuncu Kalkınma Planı, 2013).

On Birinci Kalkınma Planı ile “Türkiye’nin yüksek gelir grubu ülkeler ile en yüksek insani gelişmişlik seviyesindeki ülkeler arasına girmesi amaçlanmaktadır. Bu amaçla 2023 yılında GSYİH’nın 1.080 milyar dolara, kişi başına gelirin 12.484 dolara yükseltilmesi; ihracatın 226,6 milyar dolara çıkarılması; işsizlik oranının yüzde 9,9’a düşürülmesi; enflasyon oranlarının kalıcı bir biçimde düşük ve tek haneli rakamlara indirilmesi hedeflenmektedir” (Strateji ve Bütçe Başkanlığı, 2019: 26). Fakat 2019 yılında Çin’de ortaya çıkan ve tüm ülkeleri etkisi altına alan Covid-19 salgını tüm dünyada ekonomiyi olumsuz yönde etkilemiştir. Ülkelerin uyguladığı kısıtlamalar sebebiyle tedarik zincirlerinde yaşanan aksaklıklar ekonomide küresel çapta bir yavaşlamaya sebep olmuştur. Dünyada ilk kez çift yönlü bir daralma yani arz ve talep krizinin aynı anda yaşandığı bu salgın döneminde krizin nasıl aşılabacağına ilişkin yeni kalkınma modelleri tartışma konusu olmuştur (Güler, 2020: 24-25). Dolayısıyla, yaşanmakta olan küresel krizin On Birinci Kalkınma Planı’nın başarılı bir şekilde uygulanabilmesi ve belirlenen hedeflere ulaşılabilmesi ile ilgili bir belirsizlik mevcuttur.

2.2. Türkiye’de Bölgesel Kalkınma Ajanslarının Kuruluşu

Türkiye’de kalkınma ajanslarının kuruluş süreci 25.01.2006 tarih ve 5449 sayılı “Kalkınma Ajanslarının Kuruluşu, Koordinasyonu ve Görevleri Hakkında Kanun”a dayanarak 6.01.2007 tarihinde Adana ve Mersin illerini kapsayan Çukurova Kalkınma Ajansı ve 13.01.2007 tarihinde de İzmir ilini ve çevresini kapsayan İzmir Kalkınma Ajansının kurulmasıyla başlamıştır. Türkiye’de, Görsel 2.1.’deki Düzey 2 bölgelerinde faaliyet gösteren 26 kalkınma ajansı bulunmaktadır.

Görsel 2.1. Kalkınma Ajansları ve Faaliyet Gösterdikleri Düzey 2 Bölgeleri

Kaynak: Ahiler Kalkınma Ajansı, 2018

2.2.1. Kalkınma Ajanslarının Yapısı

Kalkınma ajanslarının kuruluş, görev ve yetkileri ile koordinasyonuna ilişkin usul ve esaslar 4 sayılı Bakanlıklara Bağlı, İlgili, İlişkili Kurum ve Kuruluşlar ile Diğer Kurum ve Kuruluşların Teşkilatı Hakkında Cumhurbaşkanlığı Kararnamesi'nin On altıncı Bölümü ile düzenlenmiştir. Ajansların ulusal düzeyde koordinasyonundan Sanayi ve Teknoloji Bakanlığı sorumludur. Ajansların görev ve yetkileri şu şekilde sıralanmıştır:

- “a) Yerel yönetimlerin plânlama çalışmalarına teknik destek sağlamak.
- b) Bölge plân ve programlarının uygulanmasını sağlayıcı faaliyet ve projelere destek olmak; bu kapsamda desteklenen faaliyet ve projelerin uygulama sürecini izlemek, değerlendirmek ve sonuçlarını Sanayi ve Teknoloji Bakanlığına bildirmek.
- c) Bölge plân ve programlarına uygun olarak bölgenin kırsal ve yerel kalkınma ile ilgili kapasitesinin geliştirilmesine katkıda bulunmak ve bu kapsamdaki projelere destek sağlamak.
- ç) Bölgede kamu kesimi, özel kesim ve sivil toplum kuruluşları tarafından yürütülen ve bölge plân ve programları açısından önemli görülen diğer projeleri izlemek.

- d) Bölgesel gelişme hedeflerini gerçekleştirmeye yönelik olarak kamu kesimi, özel kesim ve sivil toplum kuruluşları arasındaki işbirliğini geliştirmek.
- e) Bölgesel gelişmeye yönelik Ajansa tahsis edilen iç ve dış kaynaklı fonları, bölge plân ve programlarına uygun olarak kullanmak veya kullandırmak.
- f) Bölgenin kaynak ve olanaklarını tespit etmeye, ekonomik ve sosyal gelişmeyi hızlandırmaya ve rekabet gücünü artırmaya yönelik araştırmalar yapmak, yaptırmak, başka kişi, kurum ve kuruluşların yaptığı araştırmaları desteklemek.
- g) Bölgenin iş ve yatırım imkânlarının, ilgili kuruluşlarla işbirliği halinde ulusal ve uluslararası düzeyde tanıtımını yapmak veya yaptırmak.
- ğ) Bölge illerinde yatırımcıların, kamu kurum ve kuruluşlarının görev ve yetki alanına giren izin ve ruhsat işlemleri ile diğer idarî iş ve işlemlerini, ilgili mevzuatta belirtilen süre içinde sonuçlandırmak üzere tek elden takip ve koordine etmek.
- h) Yönetim, üretim, tanıtım, pazarlama, teknoloji, finansman, örgütlenme ve işgücü eğitimi gibi konularda, ilgili kuruluşlarla işbirliği sağlayarak küçük ve orta ölçekli işletmelerle yeni girişimcileri desteklemek.
- ı) Türkiye'nin katıldığı ikili veya çok taraflı uluslararası programlara ilişkin faaliyetlerin bölgede tanıtımını yapmak ve bu programlar kapsamında proje geliştirilmesine katkı sağlamak.
- i) Ajansın faaliyetleri, malî yapısı ve ajansla ilgili diğer hususların güncel olarak yayımlanacağı bir internet sitesi oluşturmak.” (Bakanlıklara Bağlı, İlgili, İlişkili Kurum ve Kuruluşlar ile Diğer Kurum ve Kuruluşların Teşkilatı Hakkında Cumhurbaşkanlığı Kararnamesi, 2018)

2.2.1.1. Teşkilat Yapısı

Ajansların teşkilat yapısı yönetim kurulu, kalkınma kurulu, genel sekreterlik ve yatırım destek ofislerinden müteşekkildir.

Kalkınma kurulu, bölgede faaliyet gösteren kamu kurum ve kuruluşları, özel sektör, sivil toplum kuruluşları, yerel yönetimler ve üniversiteler arasındaki işbirliğini geliştirmek ve ajansı yönlendirmek üzere oluşturulur. Kalkınma kurulunun

temel görevi bölgenin sorunlarına ve bu sorunlara yönelik çözüm önerilerine, tanıtımına, potansiyeline ve önceliklerine ilişkin Ajans yönetim kuruluna tavsiyelerde bulunmaktır.

Yönetim kurulu, Ajansın karar organı olup, tek ilden oluşan bölgelerde vali, büyükşehir belediye başkanı, sanayi odası başkanı, il genel meclisi başkanı, ticaret odası başkanı ile kalkınma kurulu tarafından özel kesim ve/veya sivil toplum kuruluşlarından seçilecek üç temsilciden; birden fazla ilden oluşan bölgelerde il valileri, büyükşehir belediye başkanları veya büyükşehir olmayan illerde il merkez belediye başkanları, il genel meclisi başkanları ve her ilden birer kişi olmak kaydıyla ticaret ve sanayi odası başkanlarından oluşur. Ajansın yıllık çalışma programını ve bütçe revizyonlarını onaylamak, faaliyet raporlarını Bakanlık onayına göndermek, program, desteklenecek proje ve faaliyetlere ilişkin teklifleri onaylamak yönetim kurulunun görev ve yetkilerinden bazılarıdır.

Ajansın icra organı olan **genel sekreterlik**, yönetim kurulu kararlarını uygulamakla sorumludur. Yıllık çalışma programı ile bütçenin hazırlanması ve yönetim kuruluna sunulması, Ajansın gelirlerinin toplanması ve harcamaların yapılması ile yönetim kararlarının uygulanması genel sekreterliğin görev ve yetkileri arasındadır.

Bölge illerinde, Ajans yönetim kurulu kararı ile 27/6/1989 tarihli ve 375 sayılı Kanun Hükmünde Kararname'nin ek 28 inci maddesine göre iş mevzuatı çerçevesinde istihdam edilen biri koordinatör olmak üzere en çok beş uzmandan oluşan **yatırım destek ofisleri** teşkil edilmiştir. Bu ofislerin temel görevi bölge illerinde, özel kesimdeki yatırımcıların kamu kurum ve kuruluşlarının görev ve yetki alanına giren izin ve ruhsat işlemleri ile diğer idarî iş ve işlemlerini ilgili mevzuatta belirtilen süre içerisinde, ilgili mevzuatta bir süre belirtilmemişse öncelikle ve ivedilikle sonuçlandırmak üzere yönetim kurulu adına tek elden takip ve koordine etmek, yatırımları izlemektir.

2.2.1.2. Personel Yapısı

Ajans hizmetleri 375 sayılı Kanun Hükmünde Kararname'nin ek 28 inci maddesine göre iş mevzuatı çerçevesinde istihdam edilen uzman personel ve destek personeli eliyle yürütülür. Ajans personelinin nitelik, istihdam, çalışma usul ve

esaslarını belirleyen Kalkınma Ajansları Personel Yönetmeliğine göre ajanslarda 4857 sayılı İş Kanunu'na tabi olmak üzere uzman personel, destek personeli, hukuk müşaviri ve iç denetçi istihdam edilir. Ajansta görev yapacak uzman personelin Kamu Personel Seçme Sınavına girmeleri ve bu sınavdan, Genel Sekreter'in görüşü alınmak suretiyle yönetim kurulunun her bir öğrenim dalı itibarıyla 80 puandan az olmamak üzere belirleyeceği bir KPSS taban puanı almış olmaları şarttır. Uzman personelde aynı zamanda asgari (C) seviyesinde dil yeterliliği de aranmaktadır.

Kalkınma ajansları Cumhurbaşkanı kararı ile kurulan, tüzel kişiliği haiz ve bütün işlemlerinde özel hukuk hükümlerine tabi kuruluşlar olması ve personelin iş kanunu kapsamında işçi statüsünde olması yönüyle geleneksel kamu kurum ve kuruluşlarından ayrılmaktadır. İş mevzuatına tabi ve belirsiz süreli iş akdi ile çalıştırılan ajans personelinin işe alınmasına ve işine son verilmesine karar vermek ajans yönetim kurulunun yetkileri arasındadır. Bu esnek istihdam modelinin kurgulanmasındaki temel amaç memuriyette yaşanan verimsizliklerin aşılması ve uzmanlığa, performansa dayalı ve başarı odaklı bir sistem kurgulanmasıdır. Bu sistemde ajans personeli bir performans denetimine tabi tutularak yeterli ölçüde başarı gösteremeyen personelin iş akdine yönetim kurulu tarafından son verilebilmektedir.

3. DOĞU ANADOLU KALKINMA AJANSININ BÖLGESEL KALKINMAYA KATKISI

3.1.Araştırmanın Metodolojisi

Bu tez çalışmasında nitel araştırma yöntemi benimsenmiştir. Doğu Anadolu Kalkınma Ajansına ait faaliyetler yıllara göre karşılaştırmalı olarak analiz edilecek ve yapılan görüşmelerin sonuçları değerlendirilerek Ajansın bölgeye olan katkısı sunulmaya çalışılacaktır.

Araştırmanın Hipotezleri:

- DAKA bölgenin kalkınmasına olumlu katkı sağlar.
- Bölgesel kalkınma içinde en fazla faaliyet gösterilen alan ekonomik kalkınmadır.
- Kalkınma faaliyetlerine harcanan bütçe yıllar içerisinde artma eğilimi gösterir.
- CMDP Van ilinin ekonomik kalkınmasına katkı sağlar.

Araştırmada kullanılan veriler DAKA'dan elde edilmiştir. Elde edilen dokümanlar analiz edilerek tablolaştırılmış ve destek türlerine ve illere göre kaynak dağılımları grafiklerle sunulmuştur.

CMDP projesi yürüten paydaşlar ve Ajans yetkilisi ile yapılan görüşmeler yöntem olarak benimsenmiştir.

Evren ve Örneklem:

Bu tez çalışmasının evrenini Türkiye'de kalkınma ajansları tarafından hazırlanmış olan destek faaliyetleri oluşturmaktadır. Çalışmada bölgesel kalkınma faaliyetlerinin gösterilmesi amaçlandığından örneklem olarak Van ili seçilmiştir. Çalışmada, bölgesel kalkınmaya yönelik çalışmalar analiz edileceğinden ve tüm bölgelerin zaman kısıtlaması ve verinin büyüklüğü açısından diğer bölgeler çalışmaya dahil edilmemiştir. DAKA'nın bölgede yapmış olduğu faaliyetlerin zaman içerisindeki gelişimini göstermek için çalışma 2010-2020 yılları arasında uygulanan destek programları ile sınırlandırılmıştır.

3.2.Bulgular ve Analiz

3.2.1. DAKA 2014-2023 Bölge Planı

TRB2 bölgesinin karşılaştırmalı üstünlüğe sahip olduğu ve ülke ortalamasının altında kaldığı alanların tespit edilerek bu alanların desteklenmesine yönelik strateji ve hedeflerin belirlendiği DAKA 2014-2023 Bölge Planı'nda üç ana gelişme eksenini oluşturulmuştur (Doğu Anadolu Kalkınma Ajansı [DAKA], 2013a).

- **Gelişme Eksen: Ekonomik Dönüşüm ve Büyüme**

TRB2 Bölgesi'nde yer alan Bitlis, Hakkari, Muş ve Van illeri SEGE 2011 raporuna göre sosyoekonomik gelişmişlik sıralamasında son sıralarda yer almaktadır. Sosyal refahta artış sağlamak için ilk olarak ekonomide yapısal bir dönüşüm gerçekleştirilmesi gerektiğinden TRB2 Bölgesi'nde desteklenmesi gereken en önemli alanın üretim faktörlerinin etkili ve sürdürülebilir bir şekilde kullanılması olacağı tespit edilmiştir (DAKA, 2013a: 36).

Tarımsal üretimde modern yöntemlerin kullanılması, tarıma dayalı sanayinin geliştirilmesi, sanayi altyapısının geliştirilmesi, katma değerli ürün üretimi ile Ar-Ge ve yenilikçilik odaklı çalışmalar yapılması Bölge için önem arz etmektedir (DAKA, 2013a: 36).

- **Gelişme Eksen: Yaşanabilir Mekânlar**

Kırdan kente göç oranının yüksek olması ve planlama eksiklikleri bölgede altyapıda ve kentleşmede yetersizliklere sebep olmaktadır. Kaçak yapılaşma ve kişi başına düşen atık su oranının ülke ortalamasının çok üzerinde olması da bölgede istenilen mekânsal kaliteye ulaşmak için altyapının yetersiz olduğunu göstermektedir (DAKA, 2013a: 19).

Bölge'de mekânsal kalitenin düşük olması, bölgeye kaliteli iş gücü ve yatırımların çekilmesini zorlaştırmaktadır (DAKA, 2013a: 141).

- **Gelişme Eksen: Güçlü Toplum**

Bölgedeki ekonomik faaliyetlerin beklenen getiriyi sağlayabilmesi için beşeri ve sosyal sermayenin de geliştirilmesi gerekmektedir. Bunun için de güçlü bir toplumun inşası elzemdir. Maddi imkânlar, sosyal ilişkiler, nitelikli eğitim ve sağlık

hizmetlerinin mevcudiyeti beşeri sermayenin etkin kullanıldığının göstergeleridir (DAKA, 2013a: 188).

DAKA 2021 Yılı Sonuç Odaklı Programları

Kalkınma ajansları tarafından bölgelerinde kalkınma süreçlerini yönlendirmek, merkezi ve yerel paydaşlarla birlikte kalkınma gündemini oluşturmak, öncelikli hedefler belirleyerek ortak program ve faaliyetlerle kalkınma süreçlerini hızlandırmak amacıyla 2018 yılından itibaren Sonuç Odaklı Program (SOP) yaklaşımı uygulamaya konulmuştur. Doğu Anadolu Kalkınma Ajansının 2018 yılı sonrası faaliyetleri, Sonuç Odaklı Program (SOP) yaklaşımına uygun olarak “Beşeri Sermayenin Geliştirilmesi”, “Emek Yoğun Sektörlerin Geliştirilmesi ve İstihdamın Artırılması” ve “Van Gölü Havzası” Sonuç Odaklı Programları ile uyumlu olacak şekilde planlanmıştır.

- **Beşeri Sermayenin Geliştirilmesi Sonuç Odaklı Programı**

Programın amacı; TRB2 Bölgesi’nde başta çocuklar ve gençler olmak üzere, ülkenin yeni nesil ekonomisinin ihtiyaç duyduğu donanım, bilgiye ve beceriye sahip bireylerin yetiştirilmesi, kurum ve kuruluşların kurumsal kapasitelerinin ve beşeri sermayelerinin niteliğinin geliştirilmesi ve bu sayede bilinçli, aktif, sosyal ve kültürel anlamda gelişmiş, güçlü bir toplum inşa edilmesidir.

- **Van Gölü Havzası Sonuç Odaklı Programı**

Programın genel amacı, bölge için özel bir çekim alanı oluşturan Van Gölü’nün koruma-kullanma dengesi gözetilerek etkileşimde bulunduğu alan içerisinde havza bazlı kalkınmaya yönelik başta turizm sektörü olmak üzere gölü temel alan sektörlerin geliştirilmesi, yatırım altyapısının güçlendirilmesi, turizmde destinasyon odaklı yönetim ve pazarlama faaliyetlerinin oluşturulması ve çevre yönetiminin sağlanması suretiyle yaşam kalitesinin artırılmasıdır.

- **Emek Yoğun Sektörlerin Geliştirilmesi ve İstihdamın Artırılması Sonuç Odaklı Programı**

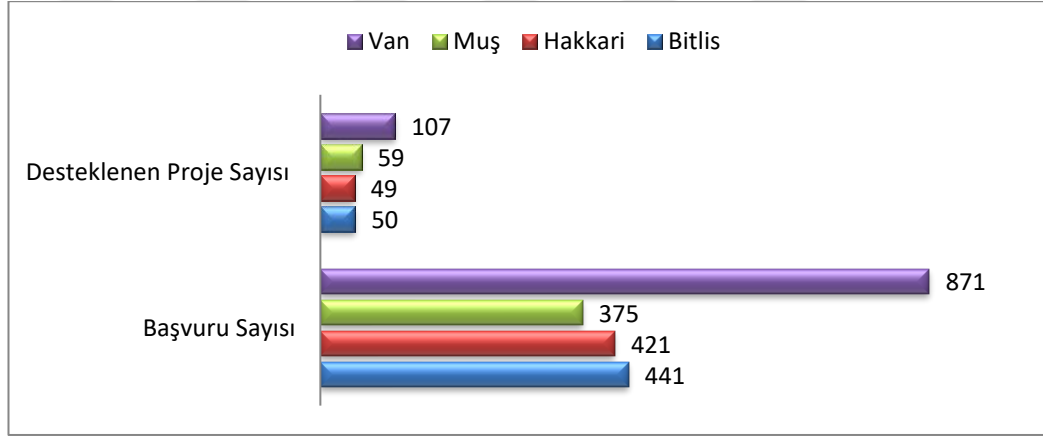
Programın genel amacı; TRB2 Bölgesi’nin potansiyeli doğrultusundaki emek yoğun sektörlerin geliştirilmesini, üretim ve istihdamı artıracak stratejik yatırımların

Bölgeye çekilmesini, Bölgedeki işletmelerin birbirleriyle ve Bölge dışındaki ilgili sektördeki işletmelerle ekonomik ve ticari işbirliklerinin güçlendirilmesine destek verilmesini, yatırım altyapısının iyileştirilmesini ve mevcut yatırımların ekonomik ve beşeri kapasitelerinin artırılmasını sağlamaktır.

3.2.2. DAKA DESTEKLERİ

3.2.2.1. Proje Teklif Çağrısı (PTÇ)

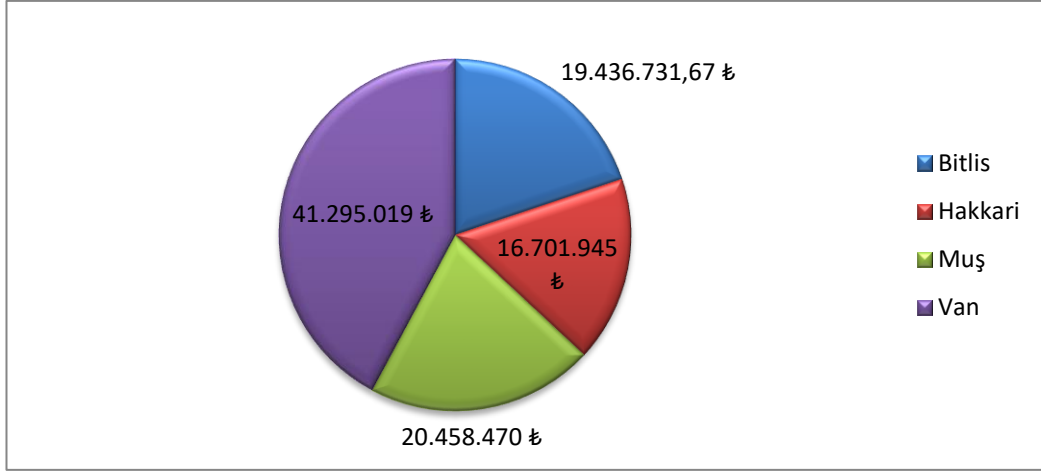
Ajanslar proje teklif çağrısı yöntemi ile çeşitli mali destek programları uygulamaktadır. Doğu Anadolu Kalkınma Ajansı kuruluşundan itibaren bu yöntem ile 15 mali destek programı uygulamıştır. Bu programlar kapsamında TRB2 Bölgesi'nden toplam 2108 proje başvurusu alınmış, 265 proje desteklenmiş olup bu projelere toplam 97.892.165,80 TL destek verilmiştir.

Şekil 3.1. PTÇ Kapsamında Desteklenen Projelerin İllere Göre Sayıları

Kaynak: DAKA¹

¹ Desteklere ilişkin tüm veriler DAKA'dan alınmıştır.

Şekil 3.2. PTÇ Kapsamında Desteklenen Projelerin İllere Göre Destek Miktarı

Kaynak: DAKA

Şekil 3.1. ve Şekil 3.2.'de görüldüğü üzere, teklif çağrısı yöntemi ile uygulanan mali destek programları kapsamında yapılan başvuru sayısı, desteklerden faydalanan proje sayısı ve destek miktarı bakımından Van ili dört il içinde birinci sırada yer almaktadır. Nüfusun ve potansiyel başvuru sahibi niteliğinde olan firma, kurum ve STK sayısının diğer üç ile kıyasla fazla olmasının bu durum üzerinde etkisi olduğu söylenebilir. Ayrıca Tablo 3.1.'de de görüldüğü üzere Van ilinde lise ve yükseköğrenim seviyesinde eğitim alan kişi sayısının diğer illere oranla fazla olması ildeki proje yazma kapasitesinin ve Ajans desteklerinden faydalanma konusunda farkındalık ve bilinç seviyesinin yüksek olmasında etkili olmuştur.

Tablo 3.1. Van İli Eğitim İstatistikleri

İl Adı	Lise ve dengi meslek okulu	Yüksekokul veya fakülte	Yüksek lisans	Doktora
Bitlis	53.104	30.267	1.875	369
Hakkâri	59.938	27.049	1.124	152
Muş	55.148	28.499	1.833	420
Van	148.686	85.442	7.021	1.429

Kaynak: TÜİK, 2020

Tablo 3.2. Projelerin NACE Koduna Göre Dağılımı

NACE Kodu	Proje Sayısı
A - TARIM, ORMANCILIK VE BALIKÇILIK	11
C - İMALAT	63
D - ELEKTRİK, GAZ, BUHAR VE İKLİMLENDİRME ÜRETİMİ VE DAĞITIMI	3
F - İNŞAAT	6
G - TOPTAN VE PERAKENDE TİCARET; MOTORLU KARA TAŞITLARININ VE MOTOSİKLETLERİN ONARIMI	1
H - ULAŞTIRMA VE DEPOLAMA	1
I - KONAKLAMA VE YİYECEK HİZMETİ FAALİYETLERİ	4
J - BİLGİ VE İLETİŞİM	2
L - GAYRİMENKUL FAALİYETLERİ	1
M - MESLEKİ, BİLİMSEL VE TEKNİK FAALİYETLER	1
N - İDARİ VE DESTEK HİZMET FAALİYETLERİ	1
O - KAMU YÖNETİMİ VE SAVUNMA; ZORUNLU SOSYAL GÜVENLİK	2
P - EĞİTİM	6
Q - İNSAN SAĞLIĞI VE SOSYAL HİZMET FAALİYETLERİ	1
R - KÜLTÜR, SANAT, EĞLENCE, DİNLENCE VE SPOR	2
S - DİĞER HİZMET FAALİYETLERİ	3

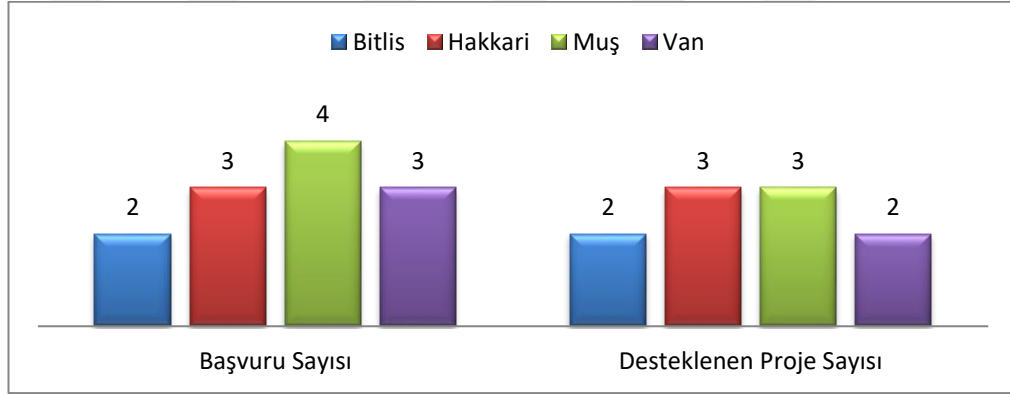
Kaynak: DAKA

Proje teklif çağrıları kapsamında Van ilinde desteklenen projelerin faaliyet türlerine göre sınıflandırıldığı Tablo 3.2.'ye bakıldığında projelerin %58'ini imalat faaliyeti içeren projelerin oluşturduğu görülmektedir. Bölge Planında, 2010 yılında Türkiye toplam Gayri Safi Katma Değeri'nden imalat sanayinin aldığı pay 26,4 iken aynı oranın TRB2 Bölgesi için sadece 14,7 olduğu belirtilmektedir. Sanayinin GSKD'indeki payının artırılmasının sürdürülebilir büyümenin sağlanabilmesi için önemine vurgu yapılmaktadır. TRB2 Bölgesi'nde sanayinin GSKD'indeki payının artırılabilmesi için karşılaştırmalı üstünlüğün olduğu sektörlerle yoğunlaştırılması gerekmektedir. Ayrıca katma değeri artırmanın yanında ortak maliyetleri azaltarak rekabet gücünün yükseltilmesi amacıyla için kümelenme politikalarının

benimsenmesi gerekmektedir (DAKA, 2013a: 66). Ajans bu veriler doğrultusunda TRB2 Bölgesi'nin katma değerinde artış oluşturulması için sanayi sektörünün geliştirilmesine yoğunlaşmıştır.

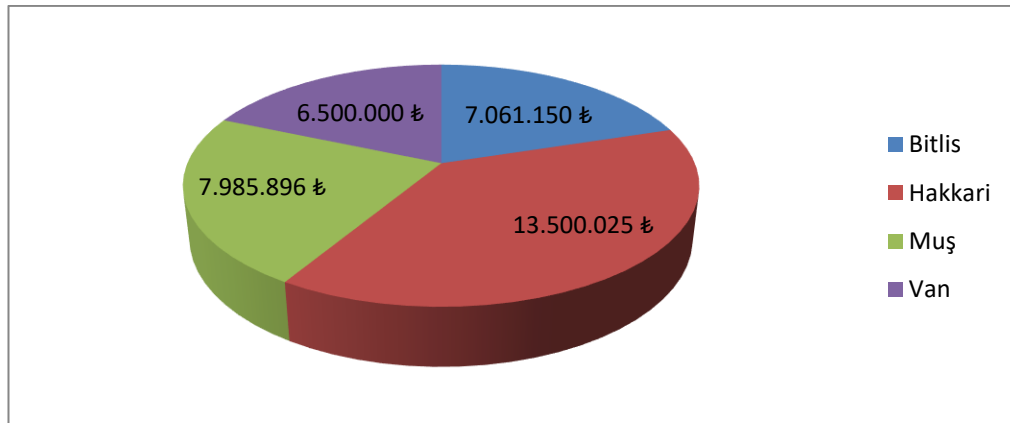
3.2.2.2. Güdümlü Proje Desteği (GPD)

Kalkınma Ajansları Proje ve Faaliyet Destekleme Yönetmeliği'nde (PFDY) belirtildiği üzere, ajanslar proje teklif çağrısı yöntemi uygulamaksızın doğrudan destek sağlamaya yönelik, bölge planında öngörülen önceliklere göre, konusu ve koşulları ajans öncülüğünde belirlenen özel nitelikli model projelere güdümlü proje desteği adı altında destek vermektedir (PFDY, 2017). 2009-2020 yılları arasında Güdümlü Proje Desteği Programı aracılığıyla TRB2 Bölgesi'ndeki 10 projeye 35.047.071 TL hibe desteği verilmiştir.

Şekil 3.3. Desteklenen Güdümlü Projelerin İllere Göre Sayıları

Kaynak: DAKA

Şekil 3.4. Desteklenen Güdümlü Projelerin İllere Göre Destek Miktarı

Kaynak: DAKA

DAKA tarafından uygulanan güdümlü projelerin ve kullanılan kaynağın illere göre dağılımını gösteren Şekil 3.3. ve Şekil 3.4.'e bakıldığında diğer destek programlarına göre daha eşit bir dağılım olduğu söylenebilir. Bu projelere Ajans tarafından sağlanan mali destek sıralamasında ise tam tersi bir durum söz konusudur. Hakkari ili, 3 projeye sağlanan 13 milyon TL kaynakla birinci sıradayken Van ili 2 projeye verilen 6 milyon TL destek ile son sırada yer almaktadır. Tezin esas araştırma konusu olan Cazibe Merkezlerini Destekleme Programı kapsamında TRB2 Bölgesi'nde yer alan illerden sadece Van yer almaktadır ve bu program kapsamında Van ilinde uygulanan projeler için toplam 161.917.608,13 TL hibe kullanılmıştır. Buradan, Ajansın proje fikirlerinin geliştirilmesinde öncülüğü kendisi yaptığı bu destek türünde en az desteği Van ilinin almış olmasında CMDP kapsamında kullanılan kaynağın etkisi olabileceği çıkarılmaktadır.

Tablo 3.3. Güdümlü Projeler

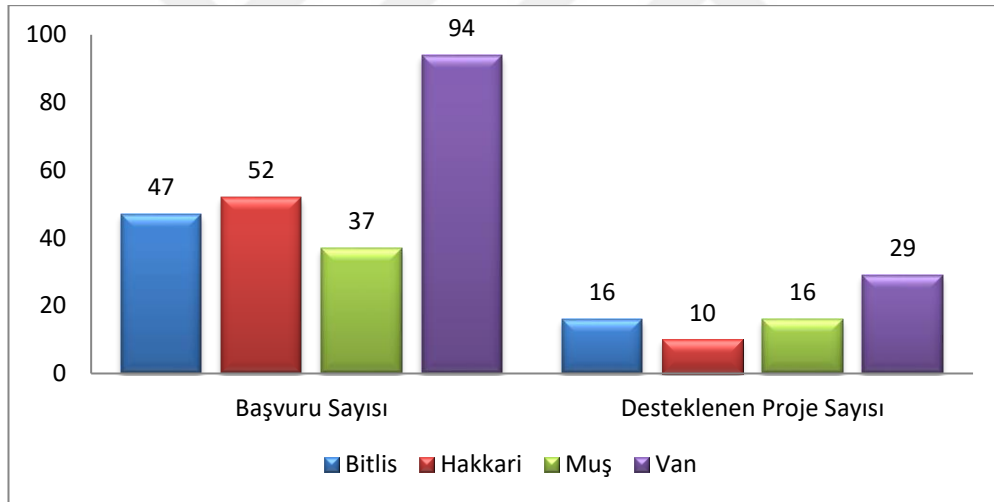
İl	Proje Adı	Destek Tutarı (TL)	Eş Finansman Dahil Proje Bütçesi (TL)
Bitlis	Bitlis İli Sokak Sağıklaştırma Projesi	5.062.500,00	6.750.000,00
Bitlis	Ahlat'ta Meyveciliğın Geliştirilmesi Projesi	2.000.000,00	4.000.000,00
Hakkâri	Hakkâri Kış Sporları Kapasite Geliştirme Projesi	8.000.025,00	10.666.700,00
Hakkâri	Hakkari Kayak Turizmi İle Dünyaya Açılıyor Projesi	5.000.000,00	22.400.000,00
Hakkâri	Derecik'te Seracılığın Geliştirilmesi Projesi	500.000,00	1.000.000,00
Muş	Muş İli Tarihi Çarşı Sağıklaştırılması Projesi	2.000.000,00	2.500.000,00
Muş	Bulanık İlçesi Süt Sektörü Soğuk Zincir Projesi	1.200.000,00	1.334.816,46
Muş	Muş Tarihi Murat Köprüsü ve Çevresinin Turizme Kazandırılması Projesi	5.000.000,00	10.522.212,69
Van	Van Kent Müzesi Projesi	4.500.000,00	7.500.000,00
Van	Tuşba 'da Meyveciliğın Geliştirilmesi Projesi	2.000.000,00	4.000.000,00
TOPLAM		35.262.525,00	70.673.729,15

Kaynak: DAKA

Desteklenen güdümlü projelerin içerikleri incelendiğinde önceliğin turizm sektöründeki projelere verildiği görülmektedir. Turizmin, “yerel ve ulusal ekonomilere doğrudan girdi sağlaması, istihdam yaratması, yatırımların artırılması, diğer sektörler üzerindeki pozitif çarpan etkisi ve ülke ekonomilerinde dış cari açıkların giderilmesinde etkin rol oynayan ve pazar payı sürekli artan bir sektör” (DAKA, 2013b: 4) olmasının Ajansın bölgesel kalkınmayı sağlayabilmek için bu projelere öncelik vermesinde etkili olduğu söylenebilir.

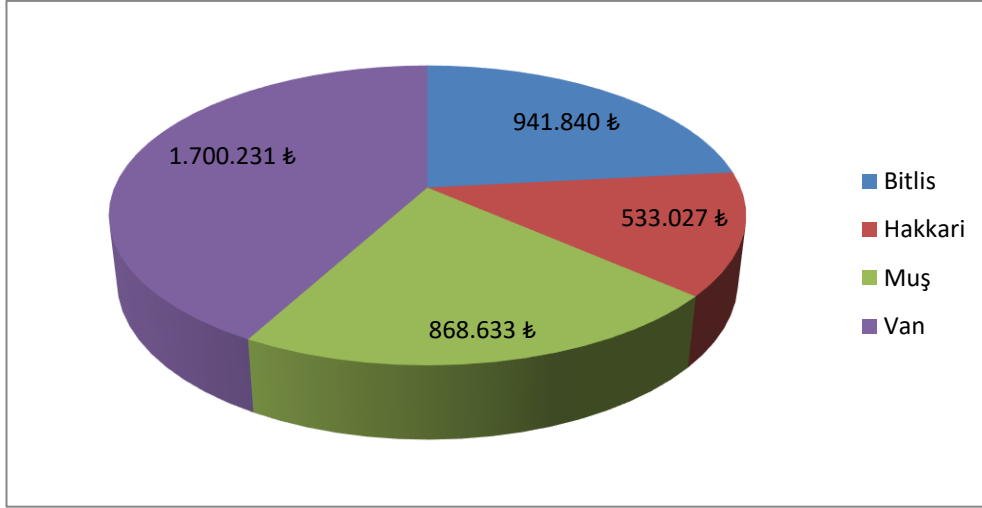
3.2.2.3. Doğrudan Faaliyet Desteği (DFD)

Ajanslar, kuruluşundan 2017 yılına itibaren Doğrudan Faaliyet Desteği (DFD) adı altında acil müdahale gerektiren alanlarda fizibilite, ön çalışma, stratejik eylem planı gibi raporların hazırlamasına yönelik destekler sağlamıştır. Bu kapsamda, TRB2 Bölgesi’nde toplam 71 projeye 4.043.731 TL hibe desteği verilmiştir.

Şekil 3.5. DFD Kapsamında Desteklenen Projelerin İllere Göre Sayıları

Kaynak: DAKA

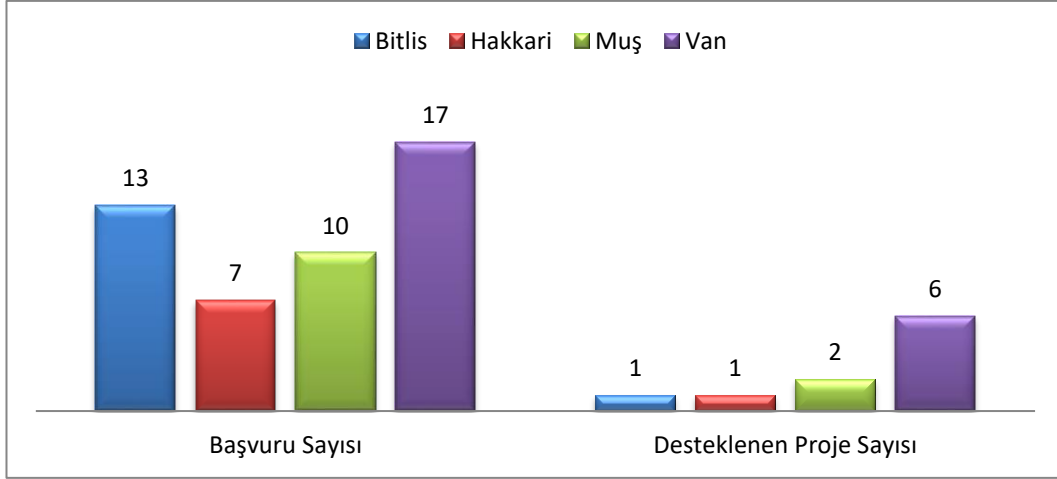
Şekil 3.6. DFD Kapsamında Desteklenen Projelerin İllere Göre Destek Miktarı

Kaynak: DAKA

Şekil 3.5. ve Şekil 3.6.’dan da görüldüğü üzere DFD kapsamında verilen desteklere en fazla başvuru Van ilinden gelmiştir. Desteklenen proje sayısında ve destek miktarında da Van ili birinci sırada yer almaktadır.

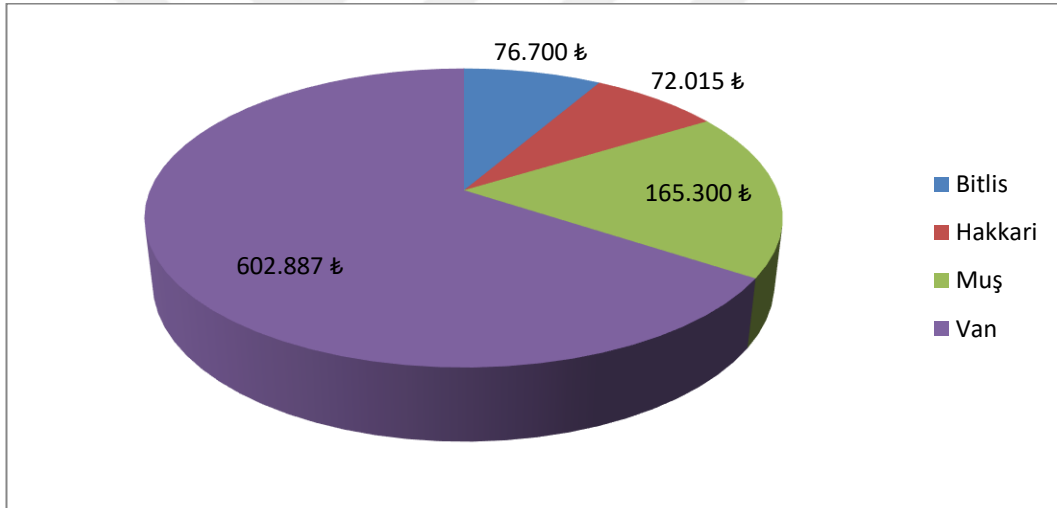
3.2.2.4.Fizibilite Desteği (FD)

Fizibilite Desteği Programı kapsamında, “Ajans bölgenin kalkınması ve rekabet gücü açısından önemli fırsatlardan yararlanılmasına, bölge ekonomisine yönelik tehdit ve risklerin önlenmesine, bölgenin yenilik ve girişimcilik kapasitesinin geliştirilmesine yönelik yatırım projelerinin fizibilite çalışmalarına doğrudan mali destek verebilir” (PFDY, 2017). Bu programlar kapsamında DAKA tarafından 10 projeye 916.902 TL hibe desteği verilmiştir.

Şekil 3.7. FD Kapsamında Desteklenen Projelerin İllere Göre Sayıları

Kaynak: DAKA

Şekil 3.8. FD Kapsamında Desteklenen Projelerin İllere Göre Destek Miktarı

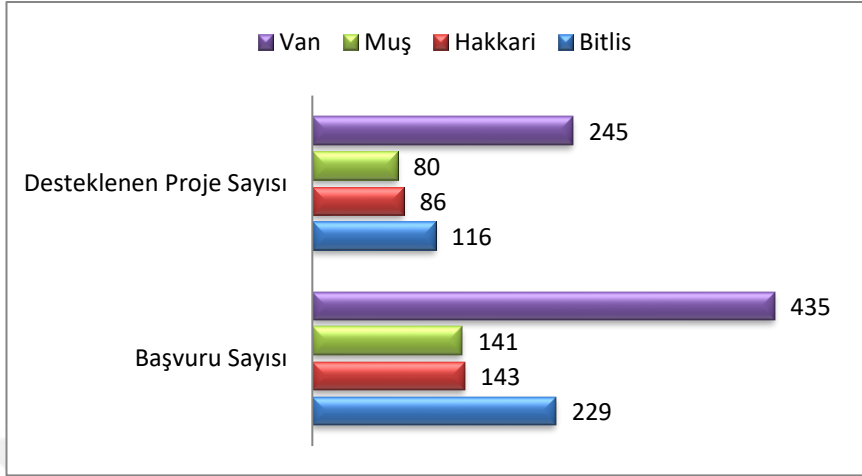
Kaynak: DAKA

Bu programlar kapsamında TRB2 Bölgesi'nde desteklenen projelerin %60'ı ve kullanılan kaynağın %65'i Van ilinde planlanan yatırımların fizibilitelerine ayrılmıştır (Şekil 3.7. ve Şekil 3.8.).

3.2.2.5. Teknik Destek (TD)

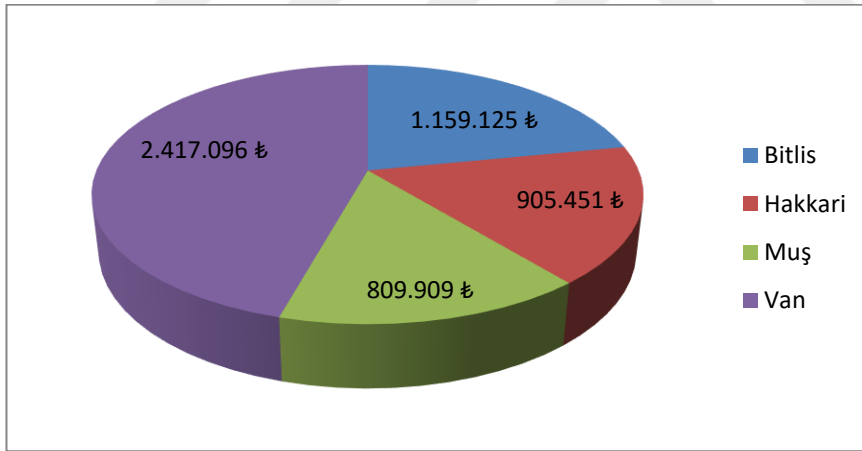
Kalkınma ajanslarının eğitim ve danışmanlık gibi kurumsal kapasiteyi artırıcı nitelikte uzman desteği sağlamaya yönelik bir destek türü olan teknik destek

programları kapsamında DAKA tarafından TRB2 Bölgesi'ndeki 527 projeye 5.291.581 TL destek sağlanmıştır.

Şekil 3.9. TD Kapsamında Desteklenen Projelerin İllere Göre Sayıları

Kaynak: DAKA

Şekil 3.10. TD Kapsamında Desteklenen Projelerin İllere Göre Destek Miktarı

Kaynak: DAKA

DAKA tarafından desteklenen teknik destek projelerinin %46'sı Van ilinde uygulanmıştır (Şekil 3.10.). Kullanılan toplam kaynağın %45'i bu projelere harcanmıştır (Şekil 3.11.).

Ajansın genel başvuruya açık olan tüm destek programlarında başvuru sayısı, desteklenen proje sayısı ve destek tutarı bakımından Van'ın birinci sırada olduğu görülmektedir. Van ilinin TRB2 Bölgesi'ndeki tek büyükşehir olması ve dolayısıyla nüfusun ve proje paydaşı olma potansiyeli taşıyan aktörlerin sayıca fazla olması bu durum üzerinde etkili olmuştur. Ayrıca, nüfusun eğitim seviyesinin yüksek olması, kentin sahip olduğu turizm potansiyeli sebebiyle bölgede bir cazibe merkezi statüsünde olması, İran'a sınır kapısı olması, sektörel çeşitliliğin yanında iş kolu sayısının fazla olması gibi etkenler de Van ilinin ajans desteklerinden daha fazla faydalanmasında etkili olmaktadır.

3.2.2.6.Sosyal Gelişmeyi Destekleme Programı (SOGEP)

Bu program, "... sosyoekonomik gelişmişlik düzeyi düşük olan il ve ilçelerde olmak üzere; toplumun dezavantajlı kesimlerinin ekonomik ve sosyal hayata daha aktif şekilde katılmasının sağlanması, istihdam edilebilirliğin artırılması, sosyal içerme, sosyal girişimcilik ve yenilikçiliğin desteklenmesi ve sosyal sorumluluk uygulamalarının yaygınlaştırılması ..." (Sanayi ve Teknoloji Bakanlığı, 2021a:1) amacıyla 81 ilde uygulanmaktadır.

Bu program kapsamında TRB2 Bölgesi'nden 13 projeye 20.701.028 TL hibe desteği verilmiştir. İllere göre kullanılan kaynak ve proje sayıları Tablo 3.4.'te yer almaktadır.

Tablo 3.4. SOGEP Projelerinin İllere Göre Dağılımı

	Bitlis	Hakkari	Muş	Van	TRB2 Toplam
Başvuru Sayısı	5	6	7	6	24
Desteklenen Proje Sayısı	3	4	4	2	13
Destek Miktarı (TL)	4.000.000	6.192.567	7.300.493	3.207.967	20.701.028
Eşfinansman Dahil Yatırım Tutarı (TL)	4.620.805	8.591.741	8.925.670	6.649.008	28.787.226

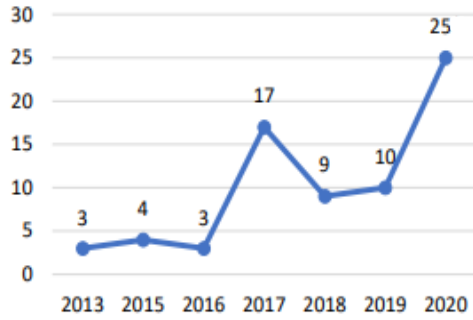
Kaynak: DAKA

Sanayi ve Teknoloji Bakanlığı tarafından kalkınma ajansları aracılığıyla yürütülen bölgesel kalkınma programlarından biri olan SOGEP kapsamında TRB2 Bölgesi'nde en az kaynağın Van iline ayrıldığı görülmektedir. Ajansın genel başvuruya açık destek programlarında daha önce belirtilen gerekçelerle Bitlis, Hakkari ve Muş illerinden az başvuru yapılmasının oluşturduğu farkı Ajans ve Bakanlığın SOGEP kapsamında uygulanan güdümlü projeler aracılığıyla kapatmaya çalıştığını söyleyebiliriz.

3.2.2.7.Cazibe Merkezlerini Destekleme Programı (CMDP)

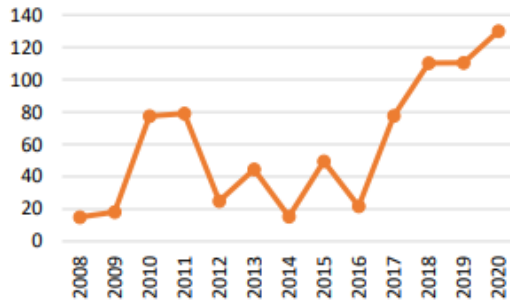
Cazibe Merkezlerini Destekleme Programı (CMDP), Diyarbakır, Elâzığ, Erzurum, Hatay, Malatya, Mardin, Samsun, Sivas, Şanlıurfa, Trabzon ve Van illerinde Sanayi ve Teknoloji Bakanlığı tarafından uygulanan bir bölgesel gelişme programıdır. Program için proje geliştirilmesi, başvuru yapılması, onaylanan projelerin başvuru sahipleri ile sözleşme imzalanması ve projelerin uygulama sürecinin takibinden kalkınma ajansları sorumludur. Projelere ilişkin teknik ve mali değerlendirme ise Sanayi ve Teknoloji Bakanlığı tarafından yapılmaktadır. CMDP'nin amacı “ülke sathında daha dengeli bir yerleşme düzeninin sağlanması ve göçün kademeli olarak yönlendirilebilmesi için nispeten geri kalmış ve göç veren bölgelerde, bölgesel çekim merkezi niteliğini haiz şehirlerin katma değeri yüksek üretim, ihracat, istihdam, verimlilik, teknoloji ve yenilikçilik kapasitelerinin artırılması” şeklinde tanımlanmaktadır. CMDP, ilk olarak 2008 yılındaki pilot uygulamanın ardından 2010-2020 yılları arasında her yıl uygulanmıştır. Dokuzuncu Beş Yıllık Kalkınma Planı'nda yer alan ve “az gelişmiş bölgeler öncelikli olmak üzere, büyüme ve çevrelerine hizmet verme potansiyeli yüksek merkezlerin belirlenerek bunların fiziki ve sosyal altyapısının güçlendirilmesini” hedefleyen CMDP bundan sonraki tüm kalkınma planı, yıllık program gibi tüm üst düzey politika belgelerinde yer almıştır. On Birinci Kalkınma Planı'nda da CMDP uygulamasının devam edeceği belirtilmektedir. Program kapsamında kullanılan kaynak, son yıllarda düzenli olarak artış göstermiştir. Kaynak kullanımındaki artışla beraber projelerin proje tamamlanma süreçlerinin de hızlandığı ve son 3 yılda her yıl ortalama 12 projenin tamamlanıp proje konusu yatırımın faaliyete geçtiği görülmektedir. 2020 yılından başlayarak tamamlanan proje sayılarının daha da

artması ve Program hedeflerine ulaşmada katkı sağlaması beklenmektedir (Sanayi ve Teknoloji Bakanlığı [STB], 2021b:1).

Şekil 3.11. Yıllar İtibariyle Tamamlanan Proje Sayısı

Kaynak: STB, 2021b

Şekil 3.12. Yıllar İtibariyle Kullanılan Kaynak (milyon TL)

Kaynak: STB, 2021b

DAKA tarafından 2012-2020 yılları arasında uygulanan ve uygulaması devam eden CMDP projeleri:

Tablo 3.5. CMDP Van Projeleri

Sıra No	Başlama-Bitiş Yılı	Proje Adı	Proje Bütçesi (TL)	Hibe (TL)	Proje Durumu
1	2010	Abalı Kayak Merkezi Yapımı	4.874.420,00	4.874.420,00	Tamamlandı
2	2012-2013	Vangölü İnci Tur Gemi Alımı	2.545.509,94	2.545.509,94	Tamamlandı
3	2013-2017	Tuşba Fuar ve Kongre Merkezi	19.474.000,00	19.474.000,00	Tamamlandı
4	2013-2017	Van Urartu Müzesi	21.839.783,00	21.839.783,00	Tamamlandı
5	2013-2017	Van Tekstil Kent Projesi	50.521.000,00	50.521.000,00	Tamamlandı
6	2018-	Tuşba Sahil Rekreasyon 2. Etap Projesi	14.999.004,89	14.999.004,89	Tamamlandı
7	2018-...	Van Tekstil ve Hazır Giyim OSB Altyapı Projesi	16.000.000,00	16.000.000,00	Devam ediyor
8	2018-...	İnnovan Girişimcilik Merkezi Projesi	7.200.000,00	7.200.000,00	Devam ediyor
9	2019-...	Van Erciş Organize Sanayi Bölgesi Enerji Nakil Hattı ve Yol Altyapısı Projesi	13.599.890,30	13.599.890,30	Devam ediyor
10	2020-...	Van Erciş Tarıma Dayalı İhtisas Sera OSB (TDİSOSB) Jeotermal Kaynak Sondaj ve Sıcak Su İletim Hattı Fizibilite Projesi	2.666.666,00	2.000.000,00	Devam ediyor
11	2020-...	Van Tekstil ve Hazır Giyim OSB Sosyal Donatılarının Oluşturulması Projesi	4.444.445,00	4.000.000,00	Devam ediyor
12	2020-...	Gürpınar Ayakkabı Üretim Atölyesi Projesi	3.950.000,00	2.500.000,00	Devam ediyor
13	2020-...	Van Yüzüncü Yıl Üniversitesi Medya ve İletişim Uygulama Merkezi	2.664.000,00	2.364.000,00	Devam ediyor
Toplam			164.778.719,13	161.917.608,13	

- 6- Van Yüzüncü Yıl Üniversitesi Medya ve İletişim Uygulama Merkezi
- 7- İnnovan Girişimcilik Merkezi Projesi
- 8- Tuşba Sahil Rekreasyon 2. Etap Projesi
- 9- Van Urartu Müzesi
- 10- Vangölü İnci Tur Gemi Alımı
- 11- Van Tekstil Kent Projesi
- 12- Abalı Kayak Merkezi Yapımı
- 13- Gürpınar Ayakkabı Üretim Atölyesi Projesi

1. Van Erciş Tarıma Dayalı İhtisas Sera OSB (TDİSOSB) Jeotermal Kaynak Sondaj ve Sıcak Su İletim Hattı Fizibilite Projesi

Erciş Tarıma Dayalı İhtisas Sera Organize Sanayi Bölgesi (TDİSOSB)'nin kurulmasına yönelik proje kapsamında; Erciş Çakırbey Köyü'nde jeofizik etüt çalışması ile tespit edilen jeotermal kaynak alanlarında 2 adet 1250-1500 metre derinlikte jeotermal kuyu açılacaktır. Jeotermal sondaj çalışmalarının tamamlanmasının ardından Tarıma Dayalı İhtisas Organize Sanayi Bölgeleri Yönetmeliğindeki hükümler başta olmak üzere re-enjeksiyon merkezi, sıcak su toplama ve dağıtım merkezleri, iletim hatları ve diğer gerekli tüm inşaat ve tesisat işlerinin uygulama projeleri ilgili mevzuatlar çerçevesinde hazırlanacaktır. Projenin son aşamasında hazırlanacak fizibilitenin tamamlanmasının ardından yatırımın uygulanabilir olması durumunda Çakırbey Köyü- Erciş ilçe merkezi arasında 1000 dönümlük sera alanının kurulması için gerekli destek projeleri hazırlanarak proje uygulama aşamasına geçilecektir.

2. Van Erciş Organize Sanayi Bölgesi Enerji Nakil Hattı Ve Yol Altyapısı Projesi

Proje “Van Erciş Organize Sanayi Bölgesi'nde (Erciş OSB) enerji nakil hattının kurulması” ve “OSB ana ulaşım yolunun yapılması” söz konusu olmak üzere iki ana bileşenden oluşmaktadır. Erciş OSB 56 hektar alana yayılmış ve 2 etaptan oluşan bir organize sanayi bölgesidir. Bölgenin 1. Etapının altyapısı tamamlanmış ve 27 sanayi parselinin üretim amaçlı yatırımcılara tahsis edilebilmesi için OSB'nin enerji nakil hattının ve 2800 metre uzunluğundaki ana yolla bağlantı yolunun tamamlanması gerekmektedir. Enerji nakil hattı ve OSB ana giriş yolunun yapılarak 1. Eapta yer alan parsellerin yatırımcılara tahsis edilmesi projenin ana amacıdır. Bu amaca bağlı olarak bölgedeki il ve ilçelerden istihdam oluşturmak ve yapılacak

yatırımların batıya akan insan gücüne bir nebze engel olup kendi bölgelerinde çalışmalarını sağlamaktır.

3. Van Tekstil ve Hazır Giyim OSB Sosyal Donatılarının Oluşturulması Projesi

2018 Yılı Cazibe Merkezleri Destekleme Programı kapsamında desteklenen Van Tekstil ve Hazır Giyim OSB Altyapı Projesi kapsamında 42 adet parselin tekstil yatırımcılarına tahsis edilmesi planlanmaktadır. Van OSB sınırları içerisinde kurulacak Tekstil ve Hazır Giyim OSB'nin ihtiyaç duyacağı ortak kullanıma yönelik sosyal donatıların inşa edilmesi ve yönetim organizasyonunun oluşturulması, bu bağlamda 3.000 m² sosyal donatıların ve ihtiyaç alanlarının inşaatının yapılması, çevre düzenleme ve peyzaj için 22.775 m² alanda ihata duvarı, güvenlik, ağaçlandırma, sulama ve aydınlatma altyapısı yapılması, kreş ve gündüz bakım evi için gerekli mobilya tefrişat ve bilgisayar donanımının yapılması projenin konusudur. Bu proje ile Tekstil ve Hazır Giyim OSB ve Van OSB'nin yatırımcılar açısından daha cazip ve tercih edilebilir bir yatırım alanına dönüştürülmesi gayesiyle sosyal donatı ihtiyaçlarını karşılamak üzere restoran, kafeterya, banka şubesi, kargo, postane, market binası, dini tesis alanı vb. tesisler, kreş ve çocuk gündüz bakım evini kapsayan, sosyal donatıların oluşturulması hedeflenmektedir.

4. Van Tekstil ve Hazır Giyim OSB Altyapı Projesi

Van Tekstil Kent'in %100 doluluk oranına ulaşmasının ardından Ajansa yapılan başvurular sonucunda Van'a tekstil ve hazır giyim sektöründe yatırım yapmayı planlayan 100'den fazla firma olduğu tespit edilmiştir. Bu çerçevede, Doğu Anadolu Kalkınma Ajansı, yatırımcıların talebinin karşılanması amacıyla Van'da Tekstil ve Hazır Giyim Organize Sanayi Bölgesi kurulması için çalışma başlatmış Van OSB 5. Etapında Van Tekstil ve Hazır Giyim OSB kurulması için gereken altyapı çalışmaları tamamlanmıştır. Van Tekstil ve Hazır Giyim OSB Altyapı Projesi, Van OSB genişleme alanı olarak belirlenen 5. Etap içinde 100 hektarlık bir alanı kapsamakta olup inşaat için kullanılabilir proje alanı 420.000 metrekare (yaklaşık 42 hektar) olarak belirlenmiştir. Bu alanda oluşturulacak 42 adet parselin tekstil, hazır giyim ve konfeksiyon üreticilerine 5.000 metrekare ile 20.000 metrekare arasında arsa olarak tahsis edilmesi hedeflenmektedir.

Van Tekstilkent 1. Etap'ta edinilen tecrübe ile hazır-giyim tekstil ürünleri imalatında 2.400 m² alanda 150-200 kişi, dolayısıyla kişi başı 12-16 m² alan ihtiyacı hesabı belirlenmiştir. Bu doğrultuda 248.048 m² kapalı alanda en düşük ihtimalle 15.000 kişi tek vardiyada istihdam edilebilecektir.

5. Tuşba Fuar ve Kongre Merkezi Projesi

Proje ile KOBİ'lerin, sivil toplum kuruluşlarının ve diğer kuruluşların tanıtım, eğitim, danışmanlık, pazarlama, sosyal etkinlik, teknik destek, iletişim gibi birçok alandaki faaliyetlerine katkı sağlamak üzere Van ve çevre illerde ihtiyaca cevap verebilecek nitelikte bir Fuar ve Kongre Merkezi 2016 yılında hizmete alınmıştır.

Toplantı, kongre, konser, sergi salonlarından oluşan 40.000 m² alan üzerine kurulu 15.500 m² kapalı alana sahip Tuşba Fuar ve Kongre Merkezi konsept olarak Doğu ve Güneydoğu Anadolu bölgelerinin en iyi ve en modern fuar ve kongre merkezlerinden biridir.

6. Van Yüzüncü Yıl Üniversitesi Medya ve İletişim Uygulama Merkezi

Proje ile Van Yüzüncü Yıl Üniversitesine ait çok amaçlı kongre merkezinin modernize edilerek medya ve iletişim alanında eğitim gören öğrencilerin mesleki gelişimlerine katkı sunacak bir uygulama alanına dönüştürülmesi planlanmıştır. Halihazırda bir sahne alanına ve çeşitli kulis odalarına sahip Cengiz Andıç Konferans Merkezi'nde çeşitli düzenlemeler yapılacaktır. Proje kapsamında, mevcut çok amaçlı kongre merkezinin tadilatının yapılması, ses sistemlerinin döşenmesi, TV stüdyosunun oluşturulması, rejî odasının oluşturulması, ses kayıt, radyo, multimedya yayın, kurgu ve fotoğraf stüdyoları kurulması hedeflenmektedir.

Hayata geçecek Medya ve İletişim Merkezi bünyesinde televizyon, ses kayıt, radyo, multimedya yayın, kurgu ve fotoğraf stüdyoları olmak üzere çağın gerektirdiği yenilikçi mekanlar oluşturulacaktır. Proje ile, bölgede iletişim alanında eğitim gören öğrencilerin bu merkezdeki imkanları kullanarak daha donanımlı şekilde yetişmeleri ve istihdama etkin şekilde katılımları sağlanacaktır. Proje basın-yayın ve reklam sektörlerinin ihtiyaç duyduğu nitelikli iş gücünün yetişmesine katkıda bulunacak olması ile önemlidir.

7. İnnovan Girişimcilik Merkezi Projesi

Proje kapsamında girişimci adaylarının yüksek katma değerli ticarileştirilebilir fikirlerinin oluştuğu ve olgunlaştığı, mentörler danışmanlığında desteklendiği, ofis ve teknik alt yapı gibi hizmetlerin ücretsiz sunulduğu, fikri mülkiyet ve şirketleşme gibi konularda danışmanlıklar eşliğinde girişimcilik eğitimlerinin verildiği ve gerektiğinde girişimcilere hibe veya melek yatırımcı bulunması gibi desteklerin sağlandığı bir yapı kurulacaktır.

Projenin asıl hedef kitlesi TRB2 Bölgesi'nde Ar-Ge faaliyetleri yürüten akademisyenler, girişimcilik fikri olan üniversite öğrencileri veya bölgede ikamet eden diğer üniversite mezunu kişilerdir. Taleplerin büyük çoğunluğu Van'dan gelecek olmasına karşın Van YYÜ Teknokent, TRB2 Bölgesi'nin teknoloji geliştirme bölgesi ilan edilen tek alanı olması hasebiyle, merkeze diğer illerden de talepler gelmesi beklenmektedir. Bununla birlikte mezuniyet şartı aranmaksızın yüksek katma değerli ticarileştirilebilir fikri olan herkes, merkez kapsamında çalışmalarını yürütebilecektir.

8. Tuşba Sahil Rekreasyon 2. Etap Projesi

Van ili merkez Tuşba ilçesinin Feribot İskelesi ile Yüzüncü Yıl Üniversitesi arasındaki sahil bandı doğa ve kenti buluşturan bir noktada bulunmaktadır. Kıyı şeridi daha önceleri tamamen şehrin hafriyat döküm alanı şeklinde bilinçsizce kullanılmış ve bu durum 2014 yılına kadar devam etmiştir. İskele sahil bandı üzerine ilk defa Tuşba Belediyesi tarafından 2014 yılında DAKA desteği ile fizibilite çalışması gerçekleştirilmiştir. Bu çalışma ile Van kamuoyunda bir kıyı bilinci farkındalığı oluşturulmuş ve kıyı şeridi üzerindeki metruk yapıların birçoğu belediye çalışmaları ile yıktırılmıştır. Yapılan fizibilite çalışması sonucunda 7 km'lik sahil bandı projesi etaplara bölünerek halkın kullanımına sunulmaktadır. Bu kapsamda 2016-2017 döneminde sahil bandı rekreasyon 1. Etap projesi uygulanmıştır. 1. Etap proje 8.000.000 TL DAP Başkanlığı desteği ile Tuşba kıyı başlangıç noktasından başlanarak 350 m kıyı uzunluğuna sahip toplam 50.000 m²'lik alan dinlenme, eğlence ve piknik alanı olarak halkın hizmetine sunulmuştur. Bu proje ile halkın kıyı iyileştirme konusundaki görüşleri olumlu yönde değişmiş ve projeye büyük destek sağlamışlardır.

Tuşba Sahil Rekreasyon 2. Etap Projesi kapsamında; 84.000 m² kıyı alanı ve 1 km uzunluktaki kıyı şeridi bölge halkı için yaşam, dinlenme, piknik, eğlence ve spor alanı olarak hizmete açılmıştır.

9. Van Urartu Müzesi

Van Urartu medeniyetine başkentlik yapmış bir kent olduğundan Urartu Medeniyetine ait kalıntılar Van ve çevresinde yer almaktadır. Van ili, bunun yanında Bizans, Selçuklu ve Osmanlı dönemlerinde önemli geçit yolları üzerinde bulunmuştur. Bu nedenle o dönemlerden de günümüze birçok kültürel mirası bünyesinde barındırmaktadır. Bölgenin hizmet sektörünün önemli bir kısmı da turizm altyapısına yönelik hizmet vermektedir.

T.C. Kültür ve Turizm Bakanlığı himayelerinde Van Valiliği tarafından yürütülen Van 2023 Turizm Programı çerçevesinde 21 Ekim 2010 tarihinde Van ili turizm sektörünün geleceğini tasarlamak amacıyla Van'da bir arama konferansı düzenlenmiştir. Arama konferansı, turizme yönelik paydaşların şehrin turizm alanındaki geleceğinin tasarımı sürecinde bizzat yer alması ve ortak akıl üretmesi için bir yöntem olarak uygulanmıştır. Bu kapsamda bir nihai metin hazırlanmış, öncelikli turizm alanları belirlenmiştir. Öncelikli turizm alanları içerisinde kültür turizmi öne çıkmış, bunun yanında inanç turizmi ve Van Gölü çevresine de vurgu yapılmıştır. Öncelikli yapılması gereken sosyal tesisler olarak da Urartu merkezli, çok geniş kapasiteli müzenin yapılması sonuç metninde yer almıştır.

Van iline cazibe merkezi kapsamında, kapsamlı bir Urartu Müzesi'nin yapılması; bölgede yürütülen belli başlı programlar olan, T.C. Kültür ve Turizm Bakanlığının yürütmüş olduğu 2023 Strateji Belgesi'nde, 2004-2007 yıllarında uygulanan Doğu Anadolu Kalkınma Programı'nda ve T.C. Kültür ve Turizm Bakanlığı himayelerinde Van Valiliği tarafından yürütülen Van 2023 programlarında müze, müzeye gelecek yerli ve yabancı turistler, bu vesileyle hizmetler sektörlerine yapacakları katkı ve bunun çarpan ve çoğalan etki ile istihdamda meydana getireceği olumlu etkiler vurgulanmıştır. Dolayısıyla tüm bu programların temel hedefi olan bölgesel kalkınmaya yönelik olumlu etkiler sağlayacağı düşünülerek bölgede çok geniş kapasiteli Urartu teması ağırlıklı bir müzenin tesis edilmesine karar verilmiştir.

Proje kapsamında 54 dönümlük arazi üzerinde 13.000 m² kapalı alanlı modern mimariye sahip 100.000 eser sergileme kapasitesine sahip Urartu Müzesi inşa edildi. Yıllık 1.500.000 ziyaretçi kapasitesine sahip olan müze sergi alanları, holler, konferans salonu, kafe, fuaye ve seminer salonları ile idari alanlardan oluşmaktadır.

10. Vangölü İnci Tur Gemi Alımı

Van Gölünde ulaşımı sağlamak amacıyla proje kapsamında 2 adet 70 kişilik katamaran tip deniz otobüsü satın alınmıştır. Proje Van İl Özel İdaresi tarafından 29.04.2013 tarihinde tamamlanarak deniz otobüsleri işletmeye hazır hale getirilmiştir. 6360 sayılı Kanun'un yürürlüğe girmesiyle il özel idareleri lağvedildiğinden iki adet deniz otobüsü Van Büyükşehir Belediyesine devredilmiştir.

11. Van Tekstil Kent Projesi

Cazibe Merkezlerini Destekleme Programı Van Uygulaması kapsamında desteklenen ve yapımına 2013 tarihinde başlanan, bütçesi yaklaşık 55 milyon TL olan, il istihdamına ve ekonomisine katkı sağlamaya başlayan en önemli projelerden birisidir. Proje kapsamında 300 dönüm alan üzerinde 22 adet 1.200 m², 10 adet 2.400 m² kapalı alana sahip toplam 32 adet fabrika binası inşa edilmiştir. Ayrıca 3.600 m² sosyal tesis inşaatı da tamamlanmıştır. Fabrika binalarının yatırımcı firmalara tahsisleri tamamlanmış ve %100 doluluk oranına ulaşılmıştır. 2020 yılı itibarıyla tekstil kentte faaliyet göstermekte olan 16 firmada 2000 kişi istihdam edilmektedir.

12. Abalı Kayak Merkezi

Van'ın Gevaş ilçesinde Van Gölü'ne nazır bir alanda hayata geçirilen proje kapsamında telesiyej tesisine ait; komple temel betonlar, kontrol odaları, hat güzergâhındaki taşıyıcı direkler ve makara takımları imalat ve montajı, sabit kalemli taşıyıcılar ve çelik halat sistemi yapılmıştır. 2013 yılında bitirilen tesis Van Gençlik ve Spor İl Müdürlüğüne devredilmiş olup her yıl binlerce yerli ve yabancı turisti ağırlamaktadır.

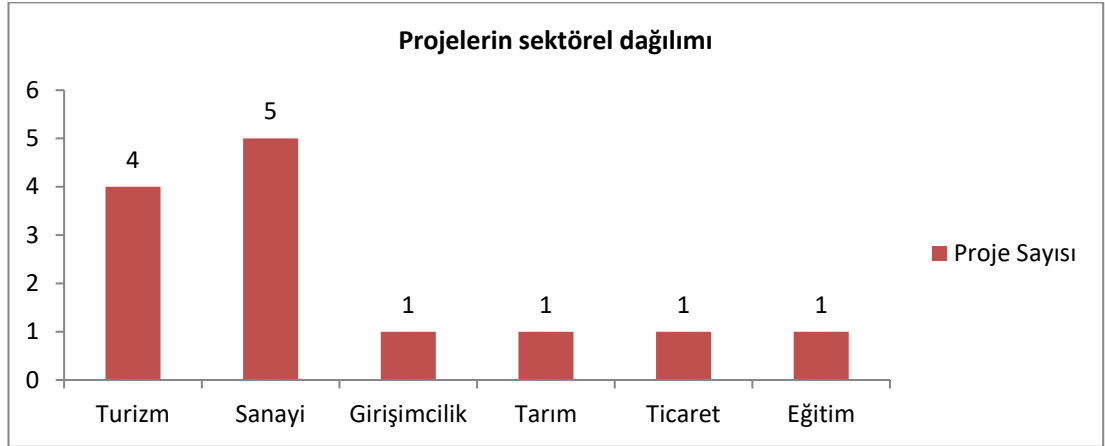
13. Gürpınar Ayakkabı Üretim Atölyesi Projesi

Proje kapsamında Van'ın Gürpınar ilçesinde 33 dönüm arsa üzerinde 4000 m² kapalı kullanım alanına sahip tek katlı üç yüz personel çalışma kapasiteli işyeri inşa

edilmesi planlanmaktadır. İşyeri idari, üretim ve ortak kullanım alanı bölümlerinden ibaret olup ayakkabı üretim sektörü faaliyetlerine uygun olarak tasarlanmıştır. Yatırımcı firma işletmesini tam kapasite ile faaliyete geçirmesi için 3.950.000 TL bütçe tahsis edilmesi planlanmaktadır. İşletmede, üç yüz çalışan kapasiteyle yıllık 360.000 çift ayakkabı üretilmesi hedeflenerek üreteceği ayakkabıların satışından ortalama 50 milyon TL hasılat yapması beklenmektedir. Ayrıca istihdam alanlarının genişletilerek yeni çalışanların istihdam edilmesi, ilçeye yeni yatırımların yapılması için üretici firmaların teşvik edilmesi ve ilçede yatırımların artırılması amaçlanmaktadır.

Tablo 3.6. CMDP Van Projelerinin Sektörel Dağılımı

Kaynak: DAKA

Doğu Anadolu Kalkınma Ajansı tarafından 2010-2020 yılları arasında Cazibe Merkezlerini Destekleme Programı kapsamında desteklenen projelerin sektörel dağılımını gösteren Tablo 3.6. incelendiğinde Ajansın TRB2 Bölgesi'nde sanayileşmeye yönelik faaliyetlerin geliştirilmesine yönelik projelere odaklandığı tespit edilmiştir. Araştırmanın, DAKA desteklerinin incelendiği bölümünde de değinildiği üzere Ajans sürdürülebilir büyümenin sağlanabilmesi için sanayinin GSKD'indeki payının artırılmasına önem vermektedir. TRB2 Bölgesi'nde sanayinin GSKD'indeki payının artırılabilmesi için karşılaştırmalı üstünlüğün olduğu sektörlere yoğunlaşılması gerektiğinden TRB2 Bölgesi'nin katma değerinde artış oluşturulması için sanayi sektörünün geliştirilmesine yoğunlaşmıştır. Sanayileşmeye yönelik projelerden özellikle “Van Tekstil ve Hazır Giyim OSB Sosyal Donatılarının Oluşturulması”, “Van Tekstil ve Hazır Giyim OSB Altyapı”, “Van Tekstilkent” projelerinin katma değeri artırmanın yanında ortak maliyetleri azaltarak rekabet gücünün yükseltilmesini amacıyla kümelenme faaliyetlerine de hizmet ettiği görülmektedir.

Tablo 3.7. Projelerin Bölge Planı ile İlişkisi

Sıra No	Proje Adı	Sektör/Alan	Gelişme Ekseni	Hedef	Strateji
1	Abalı Kayak Merkezi Yapımı	Turizm	Ekonomik Dönüşüm ve Büyüme	Hedef 11: Bölge'nin Turizm Çeşitliliği Potansiyelinin Sektöre Kazandırılması ve Turizm Gelirlerinin Sürdürülebilir Bir Şekilde Artırılması	Strateji 1: Bölge'nin Turizm Potansiyellerinin Geliştirilmesi Yoluyla Turizm Faaliyetlerinin Bütün Yıla Yayılmasının Sağlanması
2	Vangölü İnci Tur Gemi Alımı	Turizm	Ekonomik Dönüşüm ve Büyüme	Hedef 12: Van Gölü'nün Bütün Bileşenleriyle Turizme Kazandırılması	Strateji 3: Göl Ulaşımının Daha Etkin Bir Hale Getirilmesi, Gölde Turistik Amaçlı Turların Düzenlenmesi
3	Tuşba Fuar ve Kongre Merkezi	Turizm/ Ticaret	Ekonomik Dönüşüm ve Büyüme	Hedef 9: Ar-Ge, Markalaşma ve Pazarlama Faaliyetlerinin Geliştirilmesi	Strateji 2: Ar-Ge ve Yenilik Konularında Destek Mekanizmalarının Güçlendirilmesi
4	Van Urartu Müzesi	Turizm	Ekonomik Dönüşüm ve Büyüme	Hedef 11: Bölge'nin Turizm Çeşitliliği Potansiyelinin Sektöre Kazandırılması ve Turizm Gelirlerinin Sürdürülebilir Bir Şekilde Artırılması	Strateji 1: Bölge'nin Turizm Potansiyellerinin Geliştirilmesi Yoluyla Turizm Faaliyetlerinin Bütün Yıla Yayılmasının Sağlanması
5	Van Tekstil Kent Projesi	Sanayi	Ekonomik Dönüşüm ve Büyüme	Hedef 3: İmalat Sanayinde Rekabetçiliğin Artırılması	Strateji 1: Karşılaştırmalı Üstünlüğe Sahip Sektörlerin Geliştirilmesi Strateji 3: Ortak Kullanım Alanlarının Üretim İhtiyaçlarını ve Yatırım Taleplerini Karşılacak Düzeye Getirilmesi

Tablo 3.7. Projelerin Bölge Planı ile İlişkisi (Devam)

Sıra No	Proje Adı	Sektör/Alan	Gelişme Ekseni	Hedef	Strateji
6	Tuşba Sahil Rekreasyon 2. Etap Projesi	Turizm	Ekonomik Dönüşüm ve Büyüme	Hedef 11: Bölge'nin Turizm Çeşitliliği Potansiyelinin Sektöre Kazandırılması ve Turizm Gelirlerinin Sürdürülebilir Bir Şekilde Artırılması	Strateji 1: Bölge'nin Turizm Potansiyellerinin Geliştirilmesi Yoluyla Turizm Faaliyetlerinin Bütün Yıla Yayılmasının Sağlanması
7	Van Tekstil Ve Hazır Giyim OSB Altyapı Projesi	Sanayi	Ekonomik Dönüşüm ve Büyüme	Hedef 3: İmalat Sanayinde Rekabetçiliğin Artırılması	Strateji 1: Karşılaştırmalı Üstünlüğe Sahip Sektörlerin Geliştirilmesi Strateji 3: Ortak Kullanım Alanlarının Üretim İhtiyaçlarını ve Yatırım Taleplerini Karşılacak Düzeye Getirilmesi
8	Innovan Girişimcilik Merkezi Projesi	Girişimcilik	Ekonomik Dönüşüm ve Büyüme	Hedef 10V: Girişimcilik Kültürünün Geliştirilmesi	Strateji 2: Girişimcilik Destek Mekanizmalarının Geliştirilmesi
9	Van Erciş Organize Sanayi Bölgesi Enerji Nakil Hattı ve Yol Altyapısı Projesi	Sanayi	Ekonomik Dönüşüm ve Büyüme	Hedef 3: İmalat Sanayinde Rekabetçiliğin Artırılması	Strateji 3: Ortak Kullanım Alanlarının Üretim İhtiyaçlarını ve Yatırım Taleplerini Karşılacak Düzeye Getirilmesi

Tablo 3.7. Projelerin Bölge Planı ile İlişkisi (Devam)

Sıra No	Proje Adı	Sektör/Alan	Gelişme Eksen	Hedef	Strateji
10	Van Erciş Tarıma Dayalı İhtisas Sera OSB (TDİSOSB) Jeotermal Kaynak Sondaj ve Sıcak Su İletim Hattı Fizibilite Projesi	Tarım	Ekonomik Dönüşüm ve Büyüme	Hedef 1: Tarımsal Üretimdeki Rekabet Gücünün Artırılması	Strateji 6: Meyvecilik ve Sebzeçiliğin Geliştirilmesi
11	Van Tekstil ve Hazır Giyim OSB Sosyal Donatılarının Oluşturulması Projesi	Sanayi	Ekonomik Dönüşüm ve Büyüme	Hedef 3: İmalat Sanayinde Rekabetçiliğin Artırılması	Strateji 1: Karşılaştırmalı Üstünlüğe Sahip Sektörlerin Geliştirilmesi Strateji 3: Ortak Kullanım Alanlarının Üretim İhtiyaçlarını ve Yatırım Taleplerini Karşılacak Düzeye Getirilmesi
12	Gürpınar Ayakkabı Üretim Atölyesi Projesi	Sanayi	Ekonomik Dönüşüm ve Büyüme	Hedef 3: İmalat Sanayinde Rekabetçiliğin Artırılması	Strateji 1: Karşılaştırmalı Üstünlüğe Sahip Sektörlerin Geliştirilmesi Strateji 3: Ortak Kullanım Alanlarının Üretim İhtiyaçlarını ve Yatırım Taleplerini Karşılacak Düzeye Getirilmesi
13	Van Yüzüncü Yıl Üniversitesi Medya ve İletişim Uygulama Merkezi	Eğitim	Güçlü Toplum	Hedef 1: İnsan Kaynaklarının Geliştirilmesi	Strateji 2: Mesleki ve Teknik Eğitim Kurumları Altyapısının Piyasa İşgücü Talepleriyle Uyumlu Hale Getirilmesi

CMDP Paydaşlarıyla Yapılan Görüşmelerin Değerlendirmesi

1. Van İlinin Temel Sorunları

Katılımcılar	Katılımcıların Görüşleri				
	1.	2.	3.	4.	5.
1. Katılımcı	Van'ın geleceğini düşünerek Van'ı sahiplenilen güçlü kişi/örgütlerin bulunmaması	Kurumlar arası işbirliğinin güçlü olmaması	Turizmi (deniz, doğa, spor vs.) odaklayan büyük projelerin yapılmaması		
2. Katılımcı	Modern kent kimliğine uygun imar planının olmaması	Trafik	İşsizlik	Turizm, tarım ve yenilenebilir enerji potansiyelinin kullanılamaması	Kamu kurumları ile Özel sektör arasında dayanışmanın zayıf olması
3. Katılımcı	İşsizlik	Eğitim	Şehir Kültürüne bakış açısı	İletişim	Ulaşım
4. Katılımcı	Van ve merkez ilçelerinin imar sorunları	Turizm sektörünün bilinçsiz gelişmesi	Sanayi sektörüne doğru yatırımcıların yönlendirilmemesi		
5. Katılımcı	Katma değeri yüksek sektörlerin ilimizde yer almaması ve sektörel çeşitliğin olmaması	Van ilinin sahip olduğu genç ve dinamik iş gücünün tam olarak değerlendirilememesi	Dezavantajlı kadın çalışanların sosyo-ekonomik hayata entegrasyonunun sağlanamaması	Lojistik avantajların değerlendirilememesi	İlimizin tarım ve hayvancılık potansiyelinin değerlendirilememesi
6. Katılımcı (DAKA Yetkilisi)	Büyükşehir olmasına rağmen kent kimliğini kazanamamış olması, düzensiz büyüme, çarpık kentleşme, imarın oturmaması, sanayi ve arıtma altyapısının yetersizliği gibi kentleşme sorunları Van'ın en temel sorunudur.	İşsizlik	Hazır tüketime alışmış bir toplum ve üretim kültürünün olmaması	Güçlü bir lobiye sahip olmaması	Tarım, hayvancılık, turizm ve diğer alanlarda ilin sahip olduğu potansiyelin harekete geçirilememesi

Araştırmaya dâhil edilen 6 katılımcıdan alınan cevaplar doğrultusunda, görev yaptıkları kurumun faaliyet ve sorumluluk alanı ile ilgili olarak katılımcıların farklı alanlardaki sorunları önceliklendirdiği tespit edilmiştir. Örneğin, belediye bünyesinde görev yapan katılımcı imar ve trafik gibi belediyelerin temel görev ve sorumluluk alanına giren sorunları önceliklendirirken, müzecilik alanında çalışma yürüten katılımcı kent kültürü, eğitim ve iletişim gibi beşeri sorunlara vurgu yapmaktadır. İldeki sanayi sektörü temsilcilerinden biri olan katılımcı ise yine imar sorunlarını, turizm ve sanayi sektörlerine doğru, bilinçli ve planlı yatırımların yapılmamasını ilin en büyük sorunları olarak görmektedir. Kalkınma Ajansı yetkilisi ise kentleşme sorunlarını Van'ın en temel sorunu olarak görmektedir.

Yapılan görüşmeler sonucunda işsizlik Van'ın öne çıkan temel sorunu görülmektedir. Görüşme yapılan paydaşlar kurumlar arası işbirliği ve iletişimin zayıf olmasını kentin önemli sorunları arasında ikinci sıraya konumlandırmaktadır. Araştırma sonucunda, Van ilinin ulusal çapta çıkarlarını koruyacak ve ili sahiplenecek güçte kişi ve örgütlerin eksikliği yani güçlü bir lobiye sahip olmadığı tespit edilmiştir. Katılımcılar tarafından dikkat çekilen bir diğer husus ise ilin sahip olduğu tarım, hayvancılık ve turizm potansiyelinin harekete geçirilememesidir. Ayrıca, modern kent kimliğine uygun imar planının eksikliği ve imar planı uygulamalarındaki problemler, Van'ın büyükşehir statüsüne sahip olmasına rağmen kent kimliğini kazanamamış olması, düzensiz büyüme, çarpık kentleşme, sanayi ve arıtma altyapısının yetersizliği, ulaşım/trafik sorunları ve ilde yaşayanların kent kültürüne bakış açısı ve kentlilik bilincine sahip olmaması temel kentleşme sorunları olarak ön plana çıkmaktadır.

2. Van'ın Temel Sorunlarını Çözebilecek Aktörler

Katılımcılar	Katılımcıların Görüşleri				
	1.	2.	3.	4.	5.
1. Katılımcı	Siyasi partiler	Van Büyükşehir Belediyesi	Edremit Belediyesi	Tuşba Belediyesi	İpekyolu Belediyesi
2. Katılımcı	Yerel yönetimler	Kalkınma	Ticaret ve	Yatırım	Yatırımcı kurumlar

		Ajansı	Sanayi Odası	İzleme ve Koordinasyon Başkanlığı	(Karayolları, DSİ)
3. Katılımcı	Belediyeler	Üniversite ve Milli Eğitim Müdürlükleri	İl Kültür ve Turizm Müdürlüğü	Basın Yayın ve Sivil Toplum Kuruluşları	
4. Katılımcı	Valilik ve Kaymakamlıklar	Kalkınma Ajansı DAKA	Ticaret Odaları	Belediyeler	Meslek Kuruluşları
5. Katılımcı	Doğu Anadolu Kalkınma Ajansı	Yatırım İzleme ve Koordinasyon Başkanlığı	Büyükşehir ve İlçe Belediye Başkanlıkları	Tarım ve Kırsal Kalkınmayı Destekleme Kurumu	Yüzüncü Yıl Üniversitesi, Sanayi ve Ticaret Odaları
6. Katılımcı (DAKA Yetkilisi)	Belediyeler	İlin milletvekilleri	Üniversite	Sivil toplum kuruluşları	Kamu kurumları

Bu başlık altında katılımcılara Van'ın temel sorunlarını çözebilecek aktörlerin (kamu kurum ve kuruluşları, sivil toplum örgütleri, kamu kurumu niteliğindeki meslek kuruluşları ile özel sektör kuruluşları) kimler olduğuna yönelik bir soru yöneltilmiştir.

Katılımcılar tarafından bölgedeki temel sorunların çözümünde yerel yönetimlerin önemine vurgu yapılmaktadır. İli sahiplenecek güçlü aktörlerin, kurumlar arası işbirliğinin ve turizm projelerinin eksikliğini temel sorunlar olarak tanımlayan katılımcı çözüm mercii olarak siyasi partileri ve belediyeleri işaret etmektedir. Bu bölümde katılımcılardan sadece üçünün kalkınma ajansını çözüm mercii olarak görmesi dikkat çekicidir. Ajans yetkilisi ise ildeki temel sorunların çözümünde ve özellikle bölgenin mevcut potansiyelinin harekete geçirilmesinde lobicilik faaliyetlerinin önemine dikkat çekmiş ve diğer katılımcılardan farklı olarak milletvekillerinin rolüne vurgu yapmıştır.

3. Doğu Anadolu Kalkınma Ajansı Denince İlk Olarak Akla Gelenler

Katılımcılar	Katılımcıların Görüşleri		
	1.	2.	3.
1. Katılımcı	CMDP		
2. Katılımcı	Karşılıksız hibe desteği	Planlanan projenin hayata geçirilme imkânı	Sorunların çözüme kavuşma adresi
3. Katılımcı	Kalkınma desteği	İlin tanıtımına olan katkısı	Kamu kurum ve kuruluşları ile sivil toplum kuruluşlarının faaliyet alanları kapsamında çalışmalar yürütmesine destek vermesi
4. Katılımcı	Van merkeze yapılan yatırımlar	Sadece kamu kuruluşlarına yapılan yatırımlar	Vatandaşların yapılan yatırımlara doğru bir şekilde yönlendirilmemesi
5. Katılımcı	Yatırım	İstihdam	Bölgesel kalkınma
6. Katılımcı (DAKA Yetkilisi)	Kurumlar arası koordinasyon yapan bir kurum	Sürekli fikir ve proje üreten bir kurum	Sorunları tespit edip doğru müdahalelerde bulunan bir kurum

Görüşmelerde sorulan, “Doğu Anadolu Kalkınma Ajansı denince ilk olarak aklınıza ne gelmektedir?” sorusuna verilen yanıtlara bakıldığında katılımcılardan birinin sadece proje yürüttüğü CMDP’den bahsetmesi dikkat çekicidir. Katılımcılardan biri Van merkez dışındaki ilçelerden birinde uygulanan CMDP projesine koordinatörlük yapıyor olmasına rağmen ajansı sadece Van il merkezindeki kamu kurumlarına destek veren bir kurum olarak tanımlamaktadır. Görüşmelerin bu bölümünden, katılımcıların Ajansı sadece proje ve faaliyetlere mali destek veren bir kurum olarak tanımladığı ortaya çıkmaktadır. Katılımcıların, Ajansın kamu kesimi, özel kesim ve sivil toplum kuruluşları arasındaki işbirliğini geliştirmek; Bölge’nin iş ve yatırım imkânlarının tanıtımını yapmak; yatırımcıların izin ve ruhsat işlemlerinin takibini yapmak gibi rolleri hakkında pek bilgi sahibi olmadığı söylenebilir. Ajans yetkilisi ise Ajansı kurumlar arası koordinasyon yapan, sürekli fikir ve proje üreten, sorunları tespit edip doğru müdahalelerde bulunan bir kurum

olarak tanımlamaktadır. Buradan çıkarımla, Ajans desteklerinin amaç değil hedefe ulaşmak için kullanılan araçlardan sadece biri olduğu söylenebilir.

4. Doğu Anadolu Kalkınma Ajansının Yukarıda Belirtilen Temel Sorunları Çözmek Üzere Sunduğu Katkılar

Katılımcılar	Katılımcıların Görüşleri
1. Katılımcı	Bölgenin turizm potansiyelini arttırmak için projelerin hazırlanmasında öncülük yaparak katkı sunması
2. Katılımcı	Kalkınma ajansımız kurulduğu günden beri Van, Muş, Hakkâri, Bitlis illerimize ait tüm sorunları yerinde inceleyerek sorun analiz raporlarını yapmış ve buna yönelik dönemsel olarak belirlenen önceliklere proje esaslı kamu ve özel sermaye temsilcilerine mali destek programları uygulayarak ilimizin sorunlarına çözüm adresi olmaktadır. Örnek olarak; Van Tekstil Kent, Akdamar Adasının aydınlatılması, İskele-Kampüs arası sahil bandının yeşillendirilmesi, geleneksel Van evlerinin hayata geçirilmesi, fuar merkezinin yapılması
3. Katılımcı	En büyük katkı hiç şüphesiz ki maddi yönden yapılan desteklerdir. Van ilinde yapılması düşünülen ve ilin gerek tanıtılmasında gerekse ekonomik kalkınmasında büyük önem taşıyacak olan projelerin hayata geçirilmesi için verilen destek çok önemlidir. Ayrıca eğitim, kültür-turizm, rehberlik, danışmanlık, bilgi paylaşımı, tanıtım vb. alanlarda vermiş olduğu teknik ve maddi destek ilin birçok sorununun çözülmesine katkı sağladığı ve uygulanmasına olanak verdiği görülmektedir. Bundan dolayı bu alanda yapılacak veya uygulanacak olan projelerin hayata geçirilmesi için Doğu Anadolu Kalkınma Ajansına ihtiyaç olduğu düşünülmektedir.
4. Katılımcı	Merkez ilçelere DAKA'nın şube açarak bölgenin farklı ve daha fazla önem verilen sorunlarına çözüm/yatırım oluşturmaları
5. Katılımcı	Doğu Anadolu Kalkınma Ajansının en temel katkısı söz edilen sorunların tespitini ve analizini tam olarak yapabiliyor olmasıdır. Van ilini ve ihtiyaçlarını iyi analiz edebilmekte, kenti ve kentin potansiyelini gözlemleyebilmektedir. Yaptığı analizler ve tespit ettiği sorunlar hakkında inovatif projeler geliştirerek, bu projeleri hayata geçirebilmektedir.
6. Katılımcı (DAKA Yetkilisi)	DAKA her daim mevcut durum analizleri ve bölge planı ile sorunları tespit ederek çözüm önerileri sunmakta ve çeşitli destek mekanizmalarını harekete geçirmektedir. Bu sorunlara yönelik gerek Ajans kaynakları kullanılarak gerekse dış kaynaklardan fon sağlanarak çözüm üreten projeler hayata geçirilmektedir. Yatırım altyapısının iyileştirilmesine yönelik küçük ölçekli altyapı programları, yeni yaşanabilir mekânlar üretilmesine yönelik projeler (örn. Tuşba Sahil

	Rekreasyon 2. Etap Projesi), coğrafi bilgi sistemleri tabanlı çalışmaları DAKA'nın kentleşme sorunlarını çözmeye yönelik faaliyetlerindendir. İstihdam sorununu çözmeye ve bölgede üretim kültürü oluşturmaya yönelik olarak Ajans emek yoğun sektörlerin geliştirilmesi amacı ile sıfırdan bir tekstil ve hazır giyim kümelenmesi oluşturmuş ve bölgeye çağrı merkezi yatırımlarını çekmek için ciddi çaba sarf etmiştir. Yine Ajansın kuruluşundan bugüne kadar KOBİ'lere verdiği destekler, sanayi altyapısının iyileştirilmesine yönelik OSB ve KSS'lere verdiği destekler üretim kültürü oluşturulmasına yöneliktir. Ajansın, 2018 yılına kadar devam eden Van Güçbirliği Platformunun sekreteryasını yürütmüş olması lobicilik sorununun çözümüne yönelik yaptığı en önemli çalışmadır. Bu platform gönüllülük esasına dayalı sivil işbirliği oluşturulması, ilde birlik ve beraberliğin oluşturulması, ortak aklın işletilmesi hedefi ile herkesin ve her kesimin temsil edildiği bir platformdur. Yapılan faaliyetlerde ilin bütün yönleriyle masaya yatırıldığı, sorunların ve çözüm önerilerinin konuşulduğu bir oluşumdur. Bu faaliyetlerde ortaya çıkan raporlardan hala ildeki kurumlar faydalanmaktadırlar. Yine Ajans kalkınma kurulu ve yönetim kurulu çalışmaları lobicilik faaliyeti olarak sıralanabilir.
--	---

Görüşmelerin bu bölümünde katılımcılara “Doğu Anadolu Kalkınma Ajansının yukarıda belirtilen temel sorunları çözmek üzere sizce ne tür katkıları bulunmaktadır?” sorusu yöneltilmiştir. Bu bölümdeki yanıtlardan anlaşıldığı üzere, Ajans bölgedeki önemli yatırımların hayata geçirilebilmesi için fon sağlayıcı önemli bir aktör olarak görülmektedir. Katılımcılar, bir önceki bölümde olduğu gibi bu bölümde de Ajansın verdiği mali desteklerin önemine vurgu yapmaktadır. Bu bölümdeki görüşmelerden, kalkınma ajanslarının mevzuatta yer alan görevleri ile Ajans ile proje yürüten paydaşların Ajans algısının farklı olduğu ortaya çıkmaktadır. Diğer katılımcılardan farklı olarak Ajans yetkilisi ulusal ve uluslararası fon kaynaklarına proje başvurusu yapılarak bölgeye kaynak çekilmesine dikkat çekmiştir. Buradan hareketle Ajansın sadece hibe veren bir kurum olmadığı aynı zamanda gerek kendi adına gerekse bölgedeki diğer kurumlar adına dış fon kaynaklarına proje başvurusu yaparak hibe kullanan bir kurum olduğu ortaya çıkmaktadır. Ajansın yıllık faaliyet raporları incelendiğinde mali ve teknik destekler dışında tanıtım, araştırma, analiz ve programlama, işbirliği ve koordinasyon, kapasite geliştirme gibi alanlarda birçok faaliyet yürüttüğü görülmekte olup görüşme yapılan paydaşlardan Ajans yetkilisi hariç hiçbirinin bu faaliyetlerin bölgeye sunduğu

katkılarına değinmediği dikkat çekmektedir. Ajans yetkilisinin önceki soruda tespitini yaptığı tüm problemlerin çözümüne yönelik Ajans faaliyetlerini örneklendirmesi ise dikkat çekicidir. Bu bölümden, Ajansın dış paydaşlardaki algısının aksine, mevcut durum analizleri ve bölge planları gibi bölgesel strateji dokümanları hazırlayarak kentleşme, işsizlik, lobicilik, yatırım altyapısı gibi birbirinden farklı alanlarda tespit edilen sorunlara yönelik uzun vadeli planlamalar yaptığı ortaya çıkmaktadır.

5. Cazibe Merkezlerini Destekleme Programı kapsamında yürütülen Projelerin Paydaşlara Katkısı

Katılımcılar	Katılımcıların Görüşleri
1. Katılımcı	Van'ın her türlü gelişimine katkı sunacak projelerin hayata geçirilmesi için tüm çalışanlarıyla gereken tüm kolaylıkları sağlamaktadır.
2. Katılımcı	Tuşba Belediyesi olarak yıllardır hafriyat alanı olarak kullanılan İskele-Kampüs sahil şeridinin 1km uzunluğunda 100 bin m ² alanının yaşam alanına dönüşmesi amaçlı İskele Sahil Bandı Projesi 15 milyon TL bütçe ile desteklenerek hayata geçirilmiştir.
3. Katılımcı	Van Urartu Müzesi ile Fuar alanının başlı başına ilin kalkınması için güçlü bir atılım olduğu düşünülmektedir. 45 bin adet esere sahip olan bir müzenin 800 metrekarelik bir alana sığdırılmaya çalışılmasının pek de kabul edilebilir bir yaklaşım olmadığı bilinmektedir. Ancak Cazibe Merkezlerini Destekleme Projeleri kapsamında, 50 bin metrekarelik bir arazi üzerinde 13 bin metrekarelik kapalı alana sahip olan ve 6500 metrekarelik teşhir holüne sahip Doğu Anadolu'nun en büyük müzesinin yapılmasının ilin kalkınması için büyük bir atılım olduğu düşünülmektedir.
4. Katılımcı	Onaylanan destekler ciddi bir şekilde düzgün ve hızlı ilerlemesi bir paydaş olarak bizi memnun etmektedir.
5. Katılımcı	Az gelişmiş bölgelerde, büyüme ve çevrelerine hizmet verme, potansiyeli yüksek kent merkezlerine sağlanan stratejik desteklerle, söz konusu kent merkezlerinin ekonomik kalkınmasına ivme kazandırılması ve nihayetinde kalkınmanın çevre merkezlere de yayılarak iç göçü kendi bölgesi içinde tutmak.
6. Katılımcı (DAKA Yetkilisi)	Bu projeler Ajansa çok ciddi tecrübeler kazandırmıştır. Özellikle tekstil, turizm, sanayi alanlarında gerçekleştirilen bu projelerin uygulama aşamasında yaşananlar Ajansa önemli bir uzmanlık deneyimi (knowhow) kazandırmıştır.

Bu bölümde “Cazibe Merkezlerini Destekleme Projeleri kapsamında gerçekleştirilen çalışmalar hakkında birer paydaş olarak size katkıları konusunda ne

tür bir değerlendirme yapabilirsiniz?” sorusuna yanıt aranmaktadır. Önceki bölümlerde olduğu gibi bu bölümde de katılımcıların yürüttükleri CMDP projeleri özelinde Ajansın mali desteklerinin katkısına vurgu yaptığı görülmektedir. Katılımcılardan biri, uygulanan projelerin iç göçü azalttığını dolayısıyla Programın amacına hizmet ettiğini beyan etmiştir. Bu projelerin tüm paydaşlara ilgili alanlarda bilgi, birikim ve tecrübe kazandırdığı ve kurumların proje yürütme kapasitelerini artırdığı da söylenebilir.

6. Cazibe Merkezleri Destekleme Projeleri İçin Ayrılan Kaynağın Yeterliliği

Katılımcılar	Katılımcıların Görüşleri
1. Katılımcı	Yeterli değildir.
2. Katılımcı	Cazibe Merkezleri Destekleme Programı ülke geneli uygulanan bir program olmayıp daha çok turizm potansiyeli yüksek kısmi sayıda ilde uygulanmaktadır. İlgili bakanlığın bu önemli kaynağı arttırmasında fayda görülecektir.
3. Katılımcı	İller bazında değerlendirildiğinde yeterli olmadığı düşünülmektedir. Van ili üzerinde düşündüğümüzde ilin kalkınmasında ve daha iyi bir noktaya gelmesinde önemli katkılar sunabilir.
4. Katılımcı	Van ve çevre ilçelerine bu kaynakların yetersiz olduğunu düşünmekteyim. Çünkü nüfus/yatırım kaynakları oranı yetersiz.
5. Katılımcı	İlimizin potansiyeli ve ihtiyaçları göz önünde bulundurulduğunda yeterli değildir.
6. Katılımcı (DAKA Yetkilisi)	Bu kaynağın artırılmasında fayda olacağını düşünüyorum. 2021 yılında Adana, Mersin ve Gaziantep illerinin Program kapsamından çıkarılmış olmasını Bölgemiz için bir fırsat olarak değerlendirebiliriz.

Bu bölümde katılımcılara sorulan “Sizce Cazibe Merkezlerini Destekleme Projeleri için ayrılan kaynaklar yeterli midir?” sorusuna tüm katılımcılar program bütçesinin yetersiz olduğu ve artırılması gerektiği yönünde yanıt vermiştir. Adana, Mersin ve Gaziantep illeri 2021 yılı Cazibe Merkezlerini Destekleme Programı usul ve esaslarında Sanayi ve Teknoloji Bakanlığı tarafından yapılan değişiklik ile program kapsamından çıkarılmıştır. Sosyoekonomik olarak daha gelişmiş olan bu üç ilin program kapsamından çıkarılmasının ve destekten faydalanan il sayısındaki düşüşün Van ilinin kullanacağı kaynakta artışa sebep olacağı söylenebilir.

7. Projelerde Karşılaşılan Sorunlar ile Çözüm ve İyileştirme Önerileri

Katılımcılar	Katılımcıların Görüşleri
1. Katılımcı	Proje bütçelerinin kısıtlı olmasından kaynaklı yürüttüğümüz projede bazı sorunlarla karşılaştık.
2. Katılımcı	Uyguladığımız projede herhangi bir sorun ile karşılaşmadık. Kalkınma ajansı bu kaynağı sağlıklı bir şekilde yürütmektedir.
3. Katılımcı	Cazibe Merkezlerini Destekleme Projeleri kapsamında yapılan yapıların sürdürülebilirliği açısından kontrollerinin yapılması büyük önem taşımaktadır. Van Müzesi yapım işinin zaman açısından uzun sürmesi buna bağlanılabilir.
4. Katılımcı	Bir bölgeye yapılan desteğin paket destek olarak yapılması daha doğru olacağını düşünüyorum. Çünkü birden fazla ihtiyaç duyulan projelerde sadece bir tane projeye verilmesi diğer ihtiyaç duyulan projenin yapılmaması, destek verilen ve biten projenin işlevini etkilemektedir.
5. Katılımcı	-
6. Katılımcı (DAKA Yetkilisi)	Bir önceki CMDP mevzuatı gereği ajanslar sürece tamamen müdahil olamamakta, sadece mali kaynağın kullanılması noktasında rol üstlenebilmekteydi. Şu anda ajanslar Programın merkezinde yer aldığından ihale süreçleri dahil olmak üzere projelerin tüm uygulama süreçlerini kontrol edebilmekte ve gerekli gördüğü yerlerde müdahale edebilmektedir.

Görüşmelerde proje yürütücüleri tarafından belirtilen tek somut sorun projeler kapsamında yapılan kontrollerin yetersizliği olmuştur. Daha sıkı denetimlerin yapılmasının projelerin daha kısa sürede hayata geçmesine ve sürdürülebilir olmasına katkı sağlayacağı paydaşlar tarafından belirtilmiştir. Ajans yetkilisi ise bir önceki mevzuatın ajanslara kısıtlı bir yetki ve sorumluluk vermesini bu sorunun kaynağı olarak göstermiştir. İlgili mevzuatın son halinin ajanslara gerekli denetim ve müdahale yetkisini vermiş olması projelerin kentin sosyoekonomik gelişmesine katkısının artırılması adına olumlu bir gelişme olarak görülebilir.

8. Cazibe Merkezleri Destekleme Projelerinin Kentin Sosyoekonomik Gelişmesine Etkileri

Katılımcılar	Katılımcıların Görüşleri
1. Katılımcı	Uzun vadede çok katkı sunacağını düşünüyorum.

2. Katılımcı	Bu program kapsamında hayata geçirilen Van Tekstil Kent Projesi, Organize sanayi bölgesindeki yetmiş yakın yatırım firmalarının desteklenmesi projesi ve İşkele Sahil Bandı Yaşam Alanı Projeleriyle ilimizdeki en çok konuşulan genç istihdamına katkı sunularak yerel bir dinamik sektör canlandırılmıştır. Yetmiş firmanın yatırıma teşvik edilmesi ile bir çok alanda kendi potansiyeline katma değer katarak yıllardır terör algısıyla güven kaybedilmiş ilimize yeni bir vizyon kazandırılmıştır. Gençlerin ve kadınların istihdamının artmasıyla aile ekonomilerinde gelişme olmuş bununla toplumun sosyal hayat düzeninde iyileşme sağlanmıştır. Sahil Bandı Projesi ile toplumumuzun her kesimine hitap edecek Van Gölü kıyısında; yürüme, koşu bandı, bisiklet parkuru, piknik ve dinleme alanı, geniş oyun alanı, spor alanları imkânı sağlanarak insanların boş vakitlerini sağlıklı ortamlarda geçirmelerine olanak sağlanmıştır.
3. Katılımcı	Van Müzesi özelinde değerlendirdiğimizde ilin sosyoekonomik yapısı açısından büyük bir katkı sağladığı kabul gören bir programdır. Çünkü bölge müzesi konumunda olan Van Müzesini ziyaret eden yerli yabancı tüm ziyaretçilerin hayran kaldığı görülmektedir. Ayrıca ilin ekonomik olarak kalkınması için büyük bir fırsat doğurmuştur. Van iline yapılan turlar 1 gün ile sınırlı iken artık tur programlarının 2 ila 3 güne yaydıkları görülmüştür. Bu durum konaklama, market, giyim, lokanta ve eğlence yerlerinin daha çok kazanmasına katkı sağladığını ortaya koymaktadır. Cazibe Merkezleri Destekleme Projeleri kapsamında yapılan ve ilin ekonomik kalkınması için büyük önem taşıyan fuar alanı önemli etkinliklere ev sahipliği yapmaktadır. Her yıl yapılan birçok etkinlik sayesinde hem Van ilinin tanıtılmasına hem de ilin ekonomik olarak kalkınmasına fayda sağlanmaktadır.
4. Katılımcı	Vatandaşların işsizlik sorunlarını çözmesi Buna bağlı olarak refah seviyesini etkilemesi Halkın daha bilinçli ve üretken olmasına vesile olması
5. Katılımcı	Cazibe Merkezlerini Destekleme Programı Van Uygulaması kapsamında yapılmış olan projeleri Tekstilkent özelinde değerlendirecek olursak Van Kurubaş Köyü mevkiinde 1. Etap 300 dekar ve 2. Etap 269 dekar alan olmak üzere toplam 569 dekar alan üzerinde Tekstilkent kurulmuştur. Yaklaşık bütçesi 55,3 milyon TL olan proje kapsamında; 22 adet 1.200 m², 10 adet 2.400 m², kapalı alana sahip toplam 32 adet fabrika binası ve 3.600 m², sosyal tesisler olmak üzere toplam 54.000 metrekare kapalı alan inşa edilmiştir. Hâlihazırda 15 firma ile sözleşme imzalanmış, bu firmalara toplam 32 adet atölye tahsis edilmiştir. Söz konusu firmalar üretime geçmiş olup yaklaşık 2500 kişilik istihdam gerçekleşmiştir. Tekstil gibi emek-yoğun bir sektörün ilimizde hayat bulması istihdam oranını arttırmış ve özellikle kadınların ekonomiye entegrasyonunun sağlanması açısından

	ilimize değer katmıştır. Doğrudan ve dolaylı olarak Tekstilkent ilimizin sosyo-ekonomik hayatına ciddi katkı sağlamaktadır.
6. Katılımcı (DAKA Yetkilisi)	CMDP kapsamında hayata geçirilen projelerden özellikle Van Tekstilkent, Van Tekstil ve Hazır Giyim OSB Sosyal Donatılarının Oluşturulması, Van Tekstil ve Hazır Giyim OSB Altyapı Projeleri istihdamın artırılmasına ciddi katkı sağlamıştır. Bu sektörde üretim miktarının artması ile birlikte ihracat rakamlarında da artış meydana gelmiştir. Van ilinde tekstil ihtisas gümrüğü olmaması sebebiyle burada üretilen ürünler Ankara ve İstanbul merkezli firmalar üzerinden ihraç edildiğinden bu ihracat ilin dış ticaret rakamlarına yansımamaktadır. Abalı Kayak Merkezi, Tuşba Fuar ve Kongre Merkezi, Van Urartu Müzesi projeleri de bölgedeki turizm gelirlerinde artış sağlanması yoluyla sosyoekonomik kalkınmaya katkı sağlamaktadır.

Bu bölümde, “Cazibe Merkezlerini Destekleme Projelerinin kentin sosyoekonomik gelişmesine etkilerini değerlendir misiniz?” sorusuna yanıt aranmaktadır. Katılımcılar CMDP projelerinin özellikle uzun vadede bölgenin sosyoekonomik gelişmesine büyük katkı sağlayacağı konusunda hemfikirdir. Katılımcılar tarafından CMDP kapsamında desteklenen Van Tekstil ve Hazır Giyim OSB Sosyal Donatılarının Oluşturulması, Van Tekstil ve Hazır Giyim OSB Altyapı, Van Tekstilkent projeleri ile kentin yatırım altyapısının iyileştirilmesine ve genç ve kadın istihdamına katkı sağlandığı düşünölmektedir. Sadece Van Tekstilkent’e yapılan yatırımlar sonucunda 2500 kişilik istihdam sağlandığı görölmektedir. Program kapsamında desteklenen Tuşba Sahil Rekreasyon 2. Etap Projesi ile kente yeni sosyal donatı alanları kazandırıldığı belirtilmiştir. Yine CMDP kapsamında hayata geçirilen projelerden Van Urartu Müzesi, Tuşba Fuar ve Kongre Merkezi, Abalı Kayak Merkezi gibi projeler sayesinde bölgeye gelen turistlerin konaklama süresinde artış meydana geldiği ve artan turizm gelirleri ile birlikte yan sektörlerde faaliyet gösteren firmaların gelirlerinin de arttığına vurgu yapılmıştır. Görüşmelerin bu bölümünden Cazibe Merkezlerini Destekleme Projelerinin kentin sosyoekonomik gelişmesine ciddi olumlu etkileri olduğu sonucuna ulaşılmaktadır.

4. SONUÇ

Ekonomik olarak oluşan kutuplaşma süreci, küresel, ulusal ve bölgesel olarak gerçekteşebilmektedir. Genel olarak büyük ölçekli yatırımlara bakıldığında

birçoğunun coğrafi konuma bağılı olarak belli bölgelerde yoğunlaştığı görülmektedir. Emek ve sermaye özellikle büyük kentler ve gelişmiş bölgelerde yığılmaktadır. Son yıllarda bölgeler arası eşitsizliklerin neden ve sonuçları üzerinde bilimsel araştırmalar yapılmaktadır. Bölgesel kalkınma birçok disiplini içerisine alan karmaşık bir süreçtir. Bu nedenle bölgesel kalkınma faaliyetleri planlanırken öncelikle her bölgenin detaylı bir şekilde analizi yapılmalıdır. Aksi takdirde bir bölgedeki kalkınma faaliyetlerinin başka bir bölgeye uygulanması zaman, sermaye ve emek kaybına yol açacaktır. Her bölgenin kendine ait bir kimliği ve benzersiz özellikleri vardır. Temel kalkınma anlayışı doğal kaynaklar ve insan kaynakları, teknolojik gelişme seviyesi, sermaye, bilgi, kurumsal ve yasal çerçeve, değerler, etik ve bağlılık faktörlerini içermektedir. Bölgesel kalkınma bölgelerin kendisine ait kapasitelerin kullanımıyla çok yakın ilişki içerisindedir. Bir bölgenin kalkınmada ilerleme kaydetmesi kendisini rekabetçi ve çekici kılacak kaynaklarını kullanmasına bağlıdır. Modern kalkınma anlayışına göre ekonomik, sosyal ve çevresel hedeflerin birbiriyle uyum içerisinde bütünsel ve sürdürülebilir olması gerekmektedir. Bu anlayışa göre az gelişmiş kırsal bölgeler günümüzde sadece tarım veya hayvancılık faaliyetleriyle sınırlı kalmamaktadır. Bölgesel kalkınma politikaları, bölgeler arasındaki dengesizlikleri azaltmayı, şekilde bölgesel kalkınma önceliklerini tespit etmeyi ve bunları gerçekleştirmeyi amaçlamaktadır. Bölgesel kalkınmanın hızı ve doğası ile ilgili olarak, kurumsal yapılar kilit bir rol oynamaktadır (Sabic ve Vujadinovic, 2017: 467). Türkiye’de de bölgelerarası eşitsizlikleri gidermek amacıyla yapılan çalışmaların başlangıcı 1950’lere dayanmaktadır. 2000’li yıllara kadar kalkınma anlayışında bölgelerin kendilerine has olan doğal ve insan kaynakları, teknolojik gelişme seviyesi, sermaye, bilgi, kurumsal ve yasal çerçeve, değerler, etik ve bağlılık faktörleri dikkate alınmadığı için yapılan uygulamalar çok başarılı olamamıştır. Daha yakın dönemde ise bölgesel kalkınma faaliyetlerinin yürütülmesi için yeni kurumsal yapılara gereksinim duyulmuş ve bu noktada kurulan kalkınma ajansları yeni yapılanmada kilit rol oynamaktadır.

Türkiye’de kalkınma ajanslarının kuruluşu 2000’li yılların başında kamu yönetimi alanında gerçekleştirilen reform sürecinin önemli bileşenlerinden olmuştur. AB uyum sürecinin bir parçası olarak istatistiki bölge birimi sınıflandırması üzerine Düzey 2 bölgelerinde kurulması planlanan ve kamu yönetimi temel kanunu tasarısı

içinde yer alan kalkınma ajansları kuruluş fikri 5449 sayılı Kanun ile hayata geçmiş ve Türkiye'de bu sınıflandırma esas alınarak 26 adet kalkınma ajansı kurulmuştur. Bölgeler arası gelişmişlik farkını gidermek amacıyla kurulan kalkınma ajansları hem kamu hem de özel sektör kuruluşlarına benzer bir yapıda kurulmuş, Cumhurbaşkanlığı Hükümet Sistemi'ne geçişle birlikte Sanayi ve Teknoloji Bakanlığı bünyesine alınmıştır. Kalkınma Ajansları Genel Müdürlüğüne bağlı olarak faaliyet gösteren kalkınma ajansları kurulmuş oldukları bölgelerin sosyoekonomik gelişmişlik düzeyini artırmak üzere çeşitli programlar uygulamaktadırlar. Van, Muş, Bitlis ve Hakkari illerini kapsayan TRB2 Bölgesi'nde kurulan DAKA'nın da bu kapsamda uygulamış olduğu programlardan biri CMDP olmuştur. Bu bağlamda, araştırmanın konusunu oluşturan CMDP projelerinin Van'ın sosyoekonomik kalkınmasına katkısını incelerken projelerin sektörel dağılımını ve Ajans strateji ve hedefleri ile uyumunu incelemek gerekli görülmüştür. Program öncelik ve hedeflerinin etkilerini ölçmek amacıyla söz konusu proje paydaşları ile gerçekleştirilen görüşmeler neticesinde elde edilen bulgular değerlendirildiğinde şu sonuçlara ulaşılmıştır:

İşsizlik Van'ın öne çıkan temel sorunudur.

Kurumlar arası işbirliği ve iletişim zayıftır.

Van ili güçlü bir lobiye sahip değildir.

Tarım, hayvancılık ve turizm potansiyeli yeterince harekete geçirilememektedir.

İmar planı uygulamalarında problemler bulunmaktadır.

Düzensiz büyüme, çarpık kentleşme, sanayi ve arıtma altyapısının yetersizliği, ulaşım/trafik sorunları bulunmaktadır.

Sorunların çözümünde yerel yönetimler en önemli aktörlerdir.

Ajans bölgedeki önemli yatırımların hayata geçirilebilmesi için fon sağlayıcı önemli bir aktör olarak görülmektedir.

Kalkınma ajanslarının mevzuatta yer alan görevleri ile Ajans ile proje yürüten paydaşların ajans algısının farklı olduğu ortaya çıkmaktadır.

Ajansın sadece hibe veren bir kurum olmadığı aynı zamanda gerek kendi adına gerekse bölgedeki diğer kurumlar adına dış fon kaynaklarına proje başvurusu yaparak hibe kullanan bir kurum olduğu ortaya çıkmaktadır.

CMDP projeleri özelinde Ajansın mali desteklerinin katkısına vurgu yapıldığı görülmektedir.

Program bütçesinin yetersiz olduğu ve artırılması gerektiği yönünde görüşler ortaya çıkmaktadır.

Projeler kapsamında daha sıkı denetimlerin yapılmasının projelerin daha kısa sürede hayata geçmesine ve sürdürülebilir olmasına katkı sağlayacağı paydaşlar tarafından belirtilmiştir.

Katılımcılar CMDP projelerinin özellikle uzun vadede bölgenin sosyoekonomik gelişmesine büyük katkı sağlayacağı konusunda hemfikirdir.

Sonuç olarak, çok ciddi bir kaynak aktararak gerçekleştirilen ve sürdürülen CMDP ile bölgeye vizyon projeler kazandırıldığı ve kentin sosyoekonomik gelişmesine önemli oranda katkı sunulduğu, bu program aracılığıyla paydaşlar arasında iş birliği mekanizmalarının kurularak geliştirildiği ortaya çıkmaktadır.

KAYNAKLAR

- Açıklan, O. ve Saltık, A. (2007). Kalkınmada Yeni Kavram ve Stratejiler. *Sosyoloji Araştırmaları Dergisi*, 10 (1): 5-27.
- Adams, S. (2008). Globalization and Income Inequality: Implications for Intellectual Property Rights. *Journal of Policy Modeling*, (Vol. 30), 726-735. doi:10.1016/j.jpolmod.2007.10.005
- Ahiler Kalkınma Ajansı, (2018). **2018-2020 Kurumsallaşma Stratejik Planı**. Nevşehir: AHİKA.
- Akpınar, R. (2011). From Old Regional Development Policies to New Regionalism Paradigm in Turkey. *Girişimcilik ve Kalkınma Dergisi*, 6 (2), 115-132.
- Akpınar, R. (2013). Türkiye’de Değişen Bölgesel Kalkınma Politikaları. *Karadeniz Sosyal Bilimler Dergisi*, 4 (6), 29-46.
- Amin, A. (1999). An Institutional Perspective on Regional Economic Development. *International Journal of Urban and Regional Research*, (23), 365-378.
- Apan, A. (2004). Bölge Kavramı ve Bölgesel Kalkınma Ajansları. *Çağdaş Yerel Yönetimler*, 13 (4), 39-58.
- Arslan, K. (2005). Bölgesel Kalkınma Farklılıklarının Giderilmesinde Etkin Bir Araç: Bölgesel Planlama ve Bölgesel Kalkınma Ajansları. *İstanbul Ticaret Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, 4 (7), 33-45.
- Ateş, D. (2006). Küreselleşme: Ne Kadar Tek Boyutlu?. *Doğuş Üniversitesi Dergisi*, 7 (1), 25-38.
- Bakanlıklara Bağlı, İlgili, İlişkili Kurum ve Kuruluşlar ile Diğer Kurum ve Kuruluşların Teşkilatı Hakkında Cumhurbaşkanlığı Kararnamesi.(2018, 15 Temmuz). **T. C. Resmi Gazete** (Sayı: 30479). Erişim Adresi: <https://www.mevzuat.gov.tr/MevzuatMetin/19.5.4.pdf> (Erişim Tarihi:15.06.2021)
- Bakırcı, F., Ekinci, E. D., ve Şahinoğlu, T. (2014). Bölgesel Kalkınma Politikalarının Etkinliği: Türkiye Alt Bölgeler Bazında Bir Uygulama. *Atatürk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 18 (2), 281-298.
- Barnet, Oriol Estale (2008) Bölgesel Kalkınma Kurumlarına Yerelden Bir Bakış: İspanya Deneyimi Hakkında On Ders. *Bölgesel Kalkınma Ajansları*. İstanbul: Günaydın Ofset, 220-242.
- Bayar, F. (2008). Küreselleşme Kavramı ve Küreselleşme Sürecinde Türkiye. *Uluslararası Ekonomik Sorunlar Dergisi*, (32), 25-34.
- Can, Ergüder ve Ersin Sibel (2007). Kalkınma Ajanslarına Genel Bir Bakış. *Türk İdare Dergisi*, (456), 129-136.

- Cumhurbaşkanlığı Devlet Denetleme Kurulu. (2014). **DDK Araştırma ve İnceleme Raporu: Türkiye'nin Kalkınma Ajansları Uygulamasının Değerlendirilmesi (Hizmete Özel)**. Ankara: DDK.
- Çakmak, E. (2006). **Yerel Ekonomi ve Bölgesel Kalkınma Ajansları**. Ankara: İmaj Yayınevi.
- Devlet Planlama Teşkilatı. (1963). **Birinci Beş Yıllık Kalkınma Planı**. Ankara: DPT Yayınları.
- Devlet Planlama Teşkilatı. (1984). **Beşinci Beş Yıllık Kalkınma Planı**. Ankara: DPT Yayınları.
- Devlet Planlama Teşkilatı. (1989). **Altıncı Beş Yıllık Kalkınma Planı**. Ankara: DPT Yayınları.
- Devlet Planlama Teşkilatı. (1995). **Yedinci Beş Yıllık Kalkınma Planı**. Ankara: DPT Yayınları.
- Devlet Planlama Teşkilatı. (2000a). **Küreselleşme Özel İhtisas Komisyonu Raporu, Sekizinci Beş Yıllık Kalkınma Planı**, Ankara: DPT Yayınları.
- Devlet Planlama Teşkilatı. (2000b). **Sekizinci Beş Yıllık Kalkınma Planı**. Ankara: DPT Yayınları.
- Devlet Planlama Teşkilatı (2003). **Türkiye Cumhuriyeti Ön Ulusal Kalkınma Planı (2004-2006)**. Ankara: DPT Yayınları.
- Devlet Planlama Teşkilatı. (2006). **Dokuzuncu Beş Yıllık Kalkınma Planı**. Ankara: DPT Yayınları.
- Dinler, Z. (2005). **Bölgesel İktisat**. Bursa: Ekin Kitabevi Yayınları.
- Doğu Anadolu Kalkınma Ajansı, (2013a). **TRB2 Bölgesi 2014-2023 Bölge Planı**. Van: DAKA.
- Doğu Anadolu Kalkınma Ajansı, (2013b) **TRB2 Bölgesi Turizm Mevcut Durum Analizi**. Van, DAKA, 2013.
- Elmas, G. (2001). **Küreselleşme Sürecinde Bölgesel Dengesizlikler**. İstanbul: Nobel Yayın Dağıtım.
- Ercan, F. (2003). Türkiye'nin Kalkınma Seçeneklerinin Eleştirisi ve Alternatif Bir Çerçeve. **Ekonomik Yaklaşım**, 14 (49-Proceedings), 263-277. doi:10.5455/ey.10405
- Erkal, M. (1978). Bölge Gelişmesi ve Bölgelerarası Dengesizlik. **Sosyoloji Konferansları**, (16), 39-54.
- Güler, B. Ş. (2011). Küreselleşmenin Merkezi Aktörlerinden Biri Olarak Avrupa Birliği. **Ankara Avrupa Çalışmaları Dergisi**, 10 (2), 47-62.
- Güler, İ. (2020). Post-Pandemi Süreci İçin Ekonomik Kalkınma Arayışı: Türkiye Örneği, **Adam Akademi Sosyal Bilimler Dergisi**. 10 (1), doi: 10.31679/adamakademi.740809

- Güneş, S. (2016). Türkiye Ekonomisi ve Kalkınma Göstergeleri. Sevcan Gunes & Hacer Simay Karaalp Orhan (Eds.) *Türkiye Ekonomisi ve Güncel Makroekonomik Konular* içinde (2). İstanbul: Akademi
- Güven, O. (2017). Türkiye Kırsal Kalkınma Politikalarının Analizi. *Akademik Bakış Uluslararası Hakemli Sosyal Bilimler Dergisi*, (63), 209-227.
- Halkier, H. (2006). *Institutions, Discourse and Regional Development*. Bruxelles: Peter Lang Press.
- Harris, J.M. (2000). Basic Principles of Sustainable Development. *Global Development and Environment Institute Working Paper*, 00-04, Tufts University, USA.
- İsmayilov, A. (2007). *Az gelişmiş Ülkelerin İktisadi Kalkınma Sorunu: Bağımsızlık Sonrası Azerbaycan Ekonomisi Örneği*. (Yayınlanmamış Doktora Tezi). Konya: Selçuk Üniversitesi/Sosyal Bilimler Enstitüsü.
- Kalkınma Ajansları Proje ve Faaliyet Destekleme Yönetmeliğinde Değişiklik Yapılmasına Dair Yönetmelik. (2017, 15 Eylül). *T.C. Resmi Gazete* (Sayı: 30181). Erişim Adresi: <https://www.resmigazete.gov.tr/eskiler/2017/09/20170915-2.htm> (Erişim Tarihi:17.06.2021).
- Kalkınma Ajansları Proje ve Faaliyet Destekleme Yönetmeliğinde Değişiklik Yapılmasına Dair Yönetmelik. (2020, 14 Mart). *T.C. Resmi Gazete* (Sayı: 31068). Erişim Adresi: <https://www.resmigazete.gov.tr/eskiler/2020/03/20200314-3.htm> (Erişim Tarihi:17.06.2021).
- Kalkınma Bakanlığı. (2013). *Onuncu Kalkınma Planı*. Ankara: Kalkınma Bakanlığı Yayınları.
- Karasu, K. (2009). Yerelleşme Söylemi ve Bölge Kalkınma Ajansları, *Memleket Siyaset Yönetim*, 4 (11), 1-43.
- Karasu, K. (2015). Kalkınma Ajansları: “Modelimi Kaybettim Hükümsüzdür” Ölçek Siyasetinin Yerelliği. *Ankara Üniversitesi SBF Dergisi*, 70 (2), 273-316.
- Leblebici, D., Erkul, E. (2008). Planlı Kalkınma Deneyiminden Stratejik Planlamaya Geçiş: Türkiye Örneği. *H.Ü. İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi*, 26 (1), 269-285.
- Mazı, F. (2014). *Kent ve Kalkınma*. Kahramanmaraş: Akbaba İletişim Matbaacılık.
- Meadows, D.H. ve Meadows, D. (1972) *Limits to Growth. A Report for the Club of Rome's Project on the Predicament of Mankind*. New York: Universe Books.
- Munasinghe, M. (2009), *Sustainable Development in Practice: Sustainability Methodology and Applications*, New York: Cambridge University Press.
- Reeves, T. (2006). Regional Development in the EU and Turkey. *Bölgesel Kalkınma ve Yönetişim Sempozyumu*, 29-39.
- Oran, B. (2000). *Küreselleşme ve Azınlıklar*. Ankara: İmaj Yayınevi.

- Organisation for Economic Co-Operation and Development. (2006). The New Rural Paradigm Policies and Governance. *OECD Rural Policy Reviews. OECD Publishing, Paris*, doi:10.1787/19909284
- Övgün, B. (2007). Bir Politika Transferi Örneği: Kalkınma Ajansları, *Ankara Üniversitesi SBF Dergisi*, 62 (3), 233-255. doi: 10.1501/sbfter_0000000204
- Özkan, A. (2006), Küreselleşme Sürecinin Medya ve Kültür Üzerindeki Etkileri. *Türk Asya Stratejik Araştırma Merkezi Stratejik Rapor*, (Rapor No: 15), 4-6.
- Sabic, S. ve Vujadinovic, S. (2017) Regional Development and Regional Policy. *Zbornik radova-Geografski fakultet Univerziteta u Beogradu*. 65 (1a), 463-477. doi:10.5937/zrgfub1765463v
- Sanayi ve Teknoloji Bakanlığı. (2021a). *2021 Yılı Sosyal Gelişmeyi Destekleme Programı Uygulama Usul ve Esasları*. Erişim Adresi: <https://www.sanayi.gov.tr/bolgesel-kalkinma-faaliyetleri/bolgesel-kalkinma-programlari/01124b> (Erişim Tarihi: 15.06.2021)
- Sanayi ve Teknoloji Bakanlığı. (2021b). *Cazibe Merkezlerini Destekleme Programı*. Erişim Adresi: <https://www.sanayi.gov.tr/bolgesel-kalkinma-faaliyetleri/bolgesel-kalkinma-programlari/01127b> (Erişim Tarihi: 15.06.2021)
- Sezen, S. (1999). *Devletçilikten Özelleştirmeye Türkiye’de Planlama*, Ankara: TODAİE.
- Stoddart, Hannah (Ed.). (2011). *A Pocket Guide to Sustainable Development Governance*. (1st ed.) London: Stakeholder Forum Commonwealth Secretariat.
- Strateji ve Bütçe Başkanlığı, (2019). *Onbirinci Beş Yıllık Kalkınma Planı*. Ankara: SBB Yayınları
- Streeten, P. (1966). Dengesiz Büyüme. *İktisadi Kalkınma Seçme Yazıları*, Ankara: ODTÜ İdari Bilimler Fakültesi Yayınları.
- Taştekin, A. (2018). Türkiye’de Bölgesel Kalkınma Stratejileri ve Bölge İdareleri. *Uluslararası Yönetim Akademisi Dergisi*, 1 (1), 69-83.
- Tokgöz, E. (1976). *Sanayileşmede Bölgesel Dengesizlikler ve Türkiye*. Ankara: Hacettepe Üniversitesi Yayınları.
- Tolunay A. ve Akyol A. (2006). Kalkınma ve Kırsal Kalkınma: Temel Kavramlar ve Tanımlar. *Süleyman Demirel Üniversitesi Orman Fakültesi Dergisi*, Seri: A(2), 116-127.
- Türkiye İstatistik Kurumu, (2020). *Ulusal Eğitim İstatistikleri Veri Tabanı*. Erişim Adresi: <https://data.tuik.gov.tr/>
- Vurucu, A. N. (2013). *Bölgesel Kalkınma Ajansları ve Bölgesel Eşitsizlik Üzerine Etkisi*. (Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi). İstanbul: İstanbul Kültür Üniversitesi/Sosyal Bilimler Enstitüsü.
- Wach, E. (2013). Learning About Qualitative Document Analysis. *IDS Practice Paper in Brief*, 13,1.Erişim Adresi: <https://opendocs.ids.ac.uk/opendocs/bitstream/handle/20.500.12413/2989/PP%20InBrief%2013%20QDA%20FINAL2.pdf?sequence=4> (Erişim Tarihi: 25.05.2021)

- Yeni, O. (2014). Sürdürülebilirlik ve Sürdürülebilir Kalkınma: Bir Yazın Taraması. *Gazi Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi*, 16 (3), 181-208. Erişim Adresi: <https://dergipark.org.tr/tr/pub/gaziuiibfd/issue/28309/300838> (25.05.2021)
- Yenigül, S. B. (2017). Kırsal Kalkınma Politikalarında Yeni Yaklaşımlar ve Bu Yaklaşımların Türkiye'nin Kırsal Kalkınma Politikalarına Etkisi. *Planlama Dergisi*, 27 (1), 16-25.
- Yeung, M. T., Perdakis, N., ve Kerr, W. A. (1999). *Regional Trading Blocs in the Global Economy: The EU and ASEAN* (Vol. 4). Cheltenham: Edward Elgar Publishing.
- Zengin, E., Başkurt, M., ve Es, M. (2014). Yerel Yönetimler ve Yerel Kalkınma. *Manas Sosyal Araştırmalar Dergisi*, 3(2), 95-124.
- 5449 Sayılı Bölgesel Kalkınma Ajanslarının Kuruluşu, Koordinasyonu ve Görevleri Hakkında Kanun. (2006,25 Ocak). *T.C. Resmi Gazete*, (Sayı:26074). Erişim Adresi: <https://www.resmigazete.gov.tr/eskiler/2006/02/20060208-1.htm> (Erişim Tarihi: 15.06.2021)

EKLER

EK-1: CMDP Proje Paydaşları Mülakat Formu

Sayın

Bu görüşme formu Van Yüzüncü Yıl Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Kamu Yönetimi Anabilim Dalı yüksek lisans öğrencisi Rabia Yenigün tarafından hazırlanan ve Prof. Dr. A.Menaf Turan'ın danışmanlığında yürütülen “Kalkınma Ajansı Desteklerinin Van Ekonomisine Etkisi: Cazibe Merkezlerini Destekleme Programının (CMDP) Analizi” başlıklı yüksek lisans tezi kapsamında düzenlenmiştir. Proje paydaşları olarak siz saygıdeğer katılımcıların aşağıda hazırlanan sorulara vereceği cevaplar ve görüşme kapsamında elde edilen veriler başka bir amaç için kullanılmayacaktır. Katkılarınızdan dolayı şimdiden teşekkürlerimizi sunarız.

Prof. Dr. A. Menaf Turan, Rabia Yenigün

1. Sizce Van'ın en temel sorunları nelerdir? Lütfen öncelik gözeterek en fazla 5 madde yazınız.
 - a)
 - b)
 - c)
 - d)
 - e)
2. Van'ın bu temel sorunlarını çözebilecek aktörler (kamu kurum ve kuruluşları, sivil toplum örgütleri, kamu kurumu niteliğindeki meslek kuruluşları ile özel sektör kuruluşları) kimlerdir?
Lütfen öncelik gözeterek en fazla 5 aktör yazınız.
 - a)
 - b)
 - c)
 - d)
 - e)
3. Doğu Anadolu Kalkınma Ajansı denince ilk olarak aklınıza ne gelmektedir. Lütfen öncelik gözeterek en fazla 3 madde yazınız.
 - a)
 - b)
 - c)
4. Doğu Anadolu Kalkınma Ajansının yukarıda belirtilen temel sorunları çözmek üzere sizce ne tür katkıları bulunmaktadır?

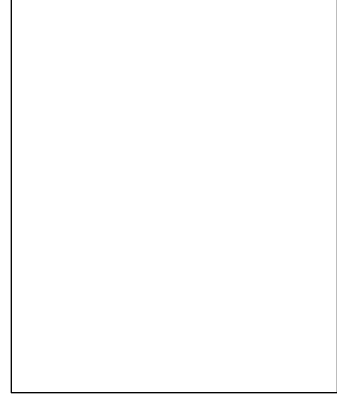
5. Cazibe Merkezlerini Destekleme Projeleri kapsamında gerçekleştirilen çalışmalar hakkında birer paydaş olarak size katkıları konusunda ne tür bir değerlendirme yapabilirsiniz?
6. Sizce Cazibe Merkezleri Destekleme Projeleri için ayrılan kaynaklar yeterli midir?
7. Projede karşılaşılan sorunlar varsa bunları belirterek varsa çözüm ve iyileştirme önerilerinizi sunabilir misiniz?
8. Cazibe Merkezleri Destekleme Projelerinin kentin sosyo-ekonomik gelişmesine etkilerini değerlendir misiniz?

ÖZGEÇMİŞ

Kişisel Bilgiler

Soyadı, Adı : Yenigün, Rabia
Uyruğu : Türkiye Cumhuriyeti
ORCID :

Eğitim

Derece

Lisans

Eğitim Birimi

Uluslararası İlişkiler

Mezuniyet Tarihi

15.06.2010

İş Deneyimi

Yıl

2012

2012-devam ediyor

Yer

Sağlık Bakanlığı

Doğu Anadolu Kalkınma
Ajansı

Görev

MHRS Raporlama Uzmanı

Uzman

Yabancı Dil

İngilizce

Hobiler

Kitap okumak, film izlemek, sosyal medya, seyahat etmek.

VAN YÜZÜNCÜ YIL ÜNİVERSİTESİ

SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ

LİSANSÜSTÜ TEZ ORJİNALLİK RAPORU

01/07/2021

Tez Başlığı / Konusu:

Kalkınma Ajansı Desteklerinin Van Ekonomisine Etkisi: Cazibe Merkezlerini Destekleme Programı Analizi

Yukarıda başlığı/konusu belirlenen tez çalışmamın Kapak sayfası, Giriş, Ana bölümler ve Sonuç bölümlerinden oluşan toplam 81 sayfalık kısmına ilişkin, 16/06/2021 tarihinde şahsım/tez danışmanım tarafından Turnitin intihal tespit programından aşağıda belirtilen filtreleme uygulanarak alınmış olan orijinallik raporuna göre, tezimin benzerlik oranı % 19 (on dokuz) dur.

Uygulanan Filtreler Aşağıda Verilmiştir:

- Kabul ve onay sayfası hariç,
- Teşekkür hariç,
- İçindekiler hariç,
- Simge ve kısaltmalar hariç,
- Gereç ve yöntemler hariç,
- Kaynakça hariç,
- Alıntılar hariç,
- Tezden çıkan yayınlar hariç,
- 7 kelimedenden daha az örtüşme içeren metin kısımları hariç (Limit match size to 7 words)

Yüzüncü Yıl Üniversitesi Lisansüstü Tez Orijinallik Raporu Alınması ve Kullanılmasına İlişkin Yönergeyi İnceledim ve bu yönergede belirtilen azami benzerlik oranlarına göre tez çalışmamın herhangi bir intihal içemediğini; aksinin tespit edileceği muhtemel durumda doğabilecek her türlü hukuki sorumluluğu kabul ettiğimi ve yukarıda vermiş olduğum bilgilerin doğru olduğunu beyan ederim.

Gereğini bilgilerinize arz ederim.

01/07/2021

Rabia Yenigün

Adı Soyadı : Rabia Yenigün

Öğrenci No : 179210008

Anabilim Dalı : Kamu Yönetimi

Programı : Kamu Yönetimi

Statüsü : Y. Lisans ☒

Doktora ☐

DANIŞMAN

Prof. Dr. Abdulmenaf Turan

01/07/2021

ENSTİTÜ ONAYI

U Y G U N D U R

01/07/2021

Prof. Dr. Bekir KOÇLAR

Enstitü Müdürü